

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Nihan ÖKSÜZ NARİNÇ

POST-KEYNESYEN TEORİ ÇERÇEVESİNDE DEVLETİN NİHAİ İŞVEREN OLMA
ROLÜ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

İktisat Ana Bilim Dalı
Doktora Tezi

Antalya, 2018

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Nihan ÖKSÜZ NARİNÇ

POST-KEYNESYEN TEORİ ÇERÇEVESİNDE DEVLETİN NİHAİ İŞVEREN OLMA
ROLÜ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Danışman

Prof. Dr. Sayım IŞIK

İktisat Ana Bilim Dalı

Doktora Tezi

Antalya, 2018

T.C.
Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Nihan ÖKSÜZ NARİNÇ' in bu çalışması, jürimiz tarafından İktisat Ana Bilim Dalı Doktora programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Selim ÇAĞATAY (İmza)

Üye (Danışmanı) : Prof. Dr. Sayım IŞIK (İmza)

Üye : Doç. Dr. Mehmet MERT (İmza)

Üye : Prof. Dr. Hakan KAHYAOĞLU (İmza)

Üye : Doç. Dr. Celal TAŞDOĞAN (İmza)

Tez Başlığı: “Post-Keynesyen Teori Çerçevesinde Devletin Nihai İşveren Olma Rolü:
Türkiye Örneği”

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 10/01/2018

Mezuniyet Tarihi : 15/03/2018

(İmza)
Prof. Dr. İhsan BULUT
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Doktora Tezi olarak sunduğum “Post-Keynesyen Teori erevesinde Devletin Nihai İşveren Olma Rolü: Türkiye Örneği” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımca yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

(İmza)

Nihan ÖKSÜZ NARİNÇ

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Nihan ÖKSÜZ NARİNÇ
Öğrenci Numarası	20128604208
Enstitü Ana Bilim Dalı	İktisat
Programı	Doktora
Programın Türü	() Tezli Yüksek Lisans (x) Doktora () Tezsiz Yüksek Lisans
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr. Sayım İŞİK
Tez Başlığı	Post-Keynesyen Teori Çerçevesinde Devletin Nihai İşveren Olma Rolü: Türkiye Örneği
Turnitin Ödev Numarası	916893019

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 138 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 16/02/2018 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

alıntılar hariç % 10

alıntılar dahil % 17'dir.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(x) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

() Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelerle sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

16/02/2018
(imzası)
Prof. Dr. Sayım İŞİK

İÇİNDEKİLER

ŞEKİLLER LİSTESİ	iii
TABLolar LİSTESİ	iv
KISALTMALAR LİSTESİ	v
ÖZET	vi
SUMMARY	vii
ÖNSÖZ	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MODERN PARA TEORİSİ

1.1. Modern Para Teorisinin Yapısı	7
1.2. Modern Para Teorisinin Gelişimi	8
1.2.1. Chartalism ve Vergiye Dayalı Para (VDP)	11
1.2.2. Fonksiyonel Maliye	14
1.2.3. Modern Para Teorisi ve Para Arzının İçselliği	18
1.3. Modern Para Teorisi'ne Eleştiriler	20

İKİNCİ BÖLÜM

DEVLETİN NİHAİ İŞVEREN OLMA ROLÜ

2.1. Kavramsal Olarak Devletin Nihai İşveren Rolü.....	25
2.2. Devlet Güvenceli İstihdam Programı ile İlgili Ülke Örnekleri	29
2.2.1. ABD.....	32
2.2.2. Arjantin.....	32
2.2.3. Hindistan	35
2.2.4. Güney Afrika.....	37
2.2.5. Meksika	38
2.2.6. Etiyopya.....	39
2.2.7. Gana.....	40
2.2.8. Kore	41
2.2.9. Letonya	43
2.2.10. Fas	44
2.2.11. Şili	44
2.2.12. Yunanistan.....	45
2.3. Temel Gelir Politikası ve Devletin Nihai İşveren Rolü Ayrımı	46

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOSYAL HESAPLAR MATRİSİ VE HESAPLANABİLİR GENEL DENGE MODELİ

3.1. Girdi Çıktı Analizinin Matematiksel Yapısı	50
3.1.1. Girdi Çıktı İşlemleri ve Ulusal Hesaplar	51
3.1.2. Arz Yönlü Girdi Çıktı Modeli	56
3.2. Sosyal Hesaplar Matrisinin Genel Yapısı	58
3.2.1. SHM Gelir Çarpanı	61

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE İÇİN 2014 YILI SOSYAL HESAPLAR MATRİSİ OLUŞTURULMASI

4.1. Üretim Faaliyetleri Hesabı	71
4.2. Mallar Hesabı	73
4.3. Üretim Faktörleri Hesabı	76
4.4. Kurumlar Hesabı	76
4.4.1. Firmalar Hesabı	76
4.4.2. Hanehalkları Hesabı	77
4.4.3. Kamu Sektörü	78
4.5. Sermaye Hesabı	80
4.6. Dış Dünya Hesabı	80

BEŞİNCİ BÖLÜM

AMPİRİK ANALİZ

5.1. Düşük Gelirli İşsizler (Birinci Senaryo)	85
5.2. Düşük Gelirli İşsizler (İkinci Senaryo)	90
5.3. Genç İşsizler (Üçüncü Senaryo)	93
5.4. Kadın İşsizliği (Dördüncü Senaryo)	96
SONUÇ	101
KAYNAKÇA	105
EK 1- Toplulaştırılmış Girdi Çıktı Tablosu	117
EK 2- 2012 Yılı İçin CPA 2008'e Göre 64 Sektör ve Toplulaştırılmış 12 Sektör	118
EK 3- Çalışmada Kullanılan Mikro SHM Tablosu	120
EK 4- Çalışmada Kullanılan Makro SHM Hesap Açıklamaları	121
EK 5- Çalışmada Kullanılan Makro SHM	122
EK 6- Typ 2015 İllere Göre Veriler	123
ÖZGEÇMİŞ	124

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1 II. Dünya Savaşı Sonrası Tam İstihdam Çerçevesi	5
Şekil 1.2 Tam İstihdam Edilebilirlik Çerçevesi	6
Şekil 1.3 Kamu ve Kamu Dışı Sektörler Arasındaki Yapısal İlişki.....	18
Şekil 1.4 Yatay ve Dikey Makroekonomik İlişki	19
Şekil 3.1 Sosyal Hesaplar Matrisi Yapısı.....	59

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1 Ana Akım Makroekonomik Metafor Örnekleri	15
Tablo 2.1 Devletin Kamu İstihdam Garantisi Ülke Örnekleri	30
Tablo 3.1 İki Sektörlü Ekonomi Akım Tablosu	52
Tablo 3.2 Açık Ekonomi İçin Sosyal Hesaplar Matrisi.....	60
Tablo 3.3 Basit Sosyal Hesaplar Matrisi	62
Tablo 3.4 SHM’de Yer Alan İçsel ve Dışsal Hesapların Tanımlanması.....	63
Tablo 4.1 Türkiye için 2014 Yılı Girdi-Çıktı Tablosundaki Toplulaştırılan Sektörler	70
Tablo 4.2 Türkiye için 2014 Yılı SHM İçerisinde Yer Alan Üretim Faaliyetleri Hesabı	72
Tablo 4.3 Türkiye için 2014 Yılı İçin SHM Çerçevesinde Kullanılacak Harcama Yöntemiyle GSYİH ve Unsurları	75
Tablo 4.4 Türkiye için 2014 Yılı İçin SHM İçerisinde Yer Alan Mallar Hesabı	76
Tablo 4.5 Türkiye için 2014 Yılı SHM İçerisinde Yer Alan Firmalar Hesabı	77
Tablo 4.6 Türkiye için 2014 Yılı SHM İçerisinde Yer Alan Hanehalkları Hesabı	78
Tablo 4.7 Türkiye için 2014 Yılı SHM İçerisinde Yer Alan Devlet ya da Kamu Kesimi Hesabı	79
Tablo 4.8 Türkiye için 2014 Yılı SHM İçerisinde Yer Alan Dış Dünya Hesabı	81
Tablo 5.1 Senaryolar için Şablon	85
Tablo 5.2 Birinci Senaryo İçin Hanehalkı Sayısı	86
Tablo 5.3 Senaryo 1 için 2014 Yılı İçin Arz Yönlü G-Ç Analizi Sektörlere Göre Talep Değişimi	87
Tablo 5.4 Senaryo 1 İçin Mikro SHM Simülasyon Sonuçlarına Göre Etkiler	89
Tablo 5.5 İkinci Senaryo İçin Hanehalkı Sayısı	90
Tablo 5.6 Senaryo 2 İçin 2014 Yılı İçin Arz Yönlü G-Ç Analizi Sektörlere Göre Talep Değişimi	91
Tablo 5.7 Senaryo 2 İçin Mikro SHM Simülasyon Sonuçlarına Göre Etkiler	92
Tablo 5.8 Üçüncü Senaryo İçin Hanehalkı Sayısı	93
Tablo 5.9 Senaryo 3 için 2014 Yılı İçin Arz Yönlü G-Ç Analizi Sektörlere Göre Talep Değişimi	94
Tablo 5.10 Senaryo 3 İçin Mikro SHM Simülasyon Sonuçlarına Göre Etkiler	95
Tablo 5.11 Dördüncü Senaryo İçin Hanehalkı Sayısı	96
Tablo 5.12 Senaryo 4 için 2014 Yılı İçin Arz Yönlü G-Ç Analizi Sektörlere Göre Talep Değişimi	97
Tablo 5.13 Senaryo 4 İçin Mikro SHM Simülasyon Sonuçlarına Göre Etkiler	98

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
DNİR	: Devletin Nihai İşveren Rolü
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
NAIRU	: Enflasyonu Hızlandırmayan İşsizlik Oranı
MPT	: Modern Para Teorisi
SHM	: Sosyal Hesaplar Matrisi
TYP	: Toplum Yararına Program
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
İŞKUR	: Türkiye İş Kurumu
IMF	: International Money Foundation
G-Ç	: Girdi Çıktı
AİPP	: Aktif İstihdam Politikası Programları

ÖZET

Bu çalışmada Modern Para Teorisi ve Devletin Nihai İşveren Olma Rolü tartışılmaktadır. Bu noktadan hareketle dünyada çeşitli ülkelerin uygulamakta olduğu kamu istihdamı örnekleri detaylı olarak anlatılmıştır. İstikrarsızlığın ve işsizliğin bir norm olduğu günümüz ekonomileri için devletin işsizliği hedef alan politikalar üretmesi ve çalışmak isteyip iş bulamayan kimseler iş yaratması artık zorunlu bir hal almıştır. Devletin Nihai İşveren Olması önerisini sunanlara göre kapitalist ekonomilerde işsizliğin azaltılmasına yardımcı olacak aynı zamanda işsizlikle beraber ortaya çıkan sosyal sorunları da kapsayacaktır. Bu bağlamda bu tez çalışmasında Türkiye’de Devletin Nihai İşveren olarak istihdam sağlaması durumunda farklı senaryolara göre simülasyonlar kurulmuştur. Simülasyonlarda dört farklı senaryo ele alınmış ve 2014 yılı için Sosyal Hesaplar Matrisi (SHM) yöntemi ile analiz yapılmıştır. Dört farklı senaryo içerisinde gelir gruplarına göre, cinsiyete göre ve yaşa göre bir ayırım yapılmıştır. En düşük gelir düzeyinde hanehalkları, genç işsizler ve kadın işsizler hedef alınmıştır. Senaryo analizleri sonucunda kamu yönetimi sektöründe yaratılan şoka göre talepte ve hanehalklarının gelirlerindeki değişim gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İstihdam, Aktif İstihdam Politikaları, Devletin Nihai İşveren Rolü, Sosyal Hesaplar Matrisi

SUMMARY
THE ROLE OF GOVERNMENT AS EMPLOYER OF LAST RESORT IN
POST-KEYNESIAN FRAMEWORK: THE CASE OF TURKEY

This study discusses Modern Money Theory and the role of Employer of Last Resort. From this point of view, public employment examples applied in various countries in the world are explained in detail. For today's economies, where instability and unemployment are norms, it is now becoming compulsory for the state to produce policies aimed at unemployment and to create jobs for those who can not find jobs. It will also help to reduce unemployment in capitalist economies, according to those who propose that the state is Employer of Last Resort, as well as social problems that arise with unemployment at the same time. In this thesis, according to the Government as Employer of Last Resort in Turkey, the simulations were established for different scenarios. In the simulations, four different scenarios were considered and analyzed by the Social accounting matrices (SAM) method for the year 2014. In four different scenarios by income groups, by gender and age-based discrimination were made. The lowest income households, young unemployed and female unemployed were targeted. As a result of the scenario analysis, a favorable change was observed in the income of households and demand according to the shock created in the public administration sector.

Keywords: Employment, Active Labour Market Policies, Employer of Last Resort, Social Accounting Matrices

ÖNSÖZ

Tez çalışmam iktisat literatüründe her geçen gün üzerine bir tuğla daha eklenen Post Keynesyen Teorinin bir parçası Devletin Nihai İşveren Olma Rolü ile ilgilidir. Türkiye’de bu konuda literatüre en önemli katkıyı sayın danışmanım Prof. Dr. Sayım Işık yapmıştır. Çalışmaları ile tüm doktora eğitimim boyunca bana yol gösteren, derin bilgisi ile yolumu aydınlatan, tezimin literatürü için çalışmalarını başucu kaynağı yaptığım danışmanıma sonsuz teşekkürü borç bilirim.

Tezimin Sosyal Hesaplar Matrisi uygulamasında yardıma ihtiyacım olduğu her an sabırla değerli vaktini ayıran, beni hesaplamalar konusunda cesaretlendiren, her tez izleme komitesinde yeni bir yol öğreten hocam sayın Prof. Dr. Selim Çağatay’a ne kadar teşekkür etsem azdır. Ayrıca yine hesaplamaları yaparken değerli fikirlerini ve çalışmalarını benimle paylaşan sayın Doç.Dr. Celal Taşdoğan ve sayın Yrd. Doç. Dr. Zafer Gül’e, istatistik konularında desteğini hep gördüğüm sayın Doç. Dr. Mehmet Mert’e, değerli eleştirileri ve katkıları için sayın Prof. Dr. Hakan Kahyaoğlu’na teşekkür ederim.

Çalışmalarım sırasında en güzel kahve molalarını odalarında verdiğim, dostlukları hiç eksik olmayan çalışma arkadaşlarım Öğr. Gör. Şefika Aydın ve Öğr. Gör. Nermin Akarçay, iyi ki varsınız.

En güzel duygularla, desteklerini hiç eksik etmeyen annem, babam ve kardeşim, her zaman tecrübelerini ve iyi niyetli eleştirilerini benimle paylaşan eşim Doç.Dr. Doğan Nariç, bu tez benden çok sizin sabrınızdır. Dostlarım Suphi ve Mişka, tezimi yazarken hayatıma giren, yön veren canım evladım Meryem Efruz verdiğiniz huzur için ne kadar teşekkür etsem azdır.

Nihan ÖKSÜZ NARİÇ
Antalya, 2018

GİRİŞ

Dünya ekonomisi İkinci Dünya Savaşı sonrasında hızlanıp günümüze kadar süren pek çok kriz ile karşı karşıya kalmıştır. Bu krizler hızla yükselen enflasyon, yüksek ve konjonktürel işsizlik, gıda arzında ve enerji piyasalarında olumsuzluklar, sosyal adaletsizlik, sosyal dışlanma, yoksulluk gibi birbiri ile çok yakından ilişkili pek çok tartışma konusu yaratmıştır. Özellikle ana akım iktisadın hakimiyetinin etkisi ile günümüz ekonomilerinde fiyat istikrarını sağlamak için doğal işsizlik argümanından hareketle işsizlik önemli bir sorun haline gelmiştir. Düşük enflasyon seviyelerinin ana akım iktisat politikalarının öngördüğü biçimde istihdam ve büyüme üzerinde beklenen etkileri de bulunmamaktadır.

Dünyada pekçok ülkenin uyguladığı bu politikalar nedeni ile yoksulluk ve gelir dağılımında adaletsizlik ile birlikte sosyal konularda da ciddi darboğazlar yaşanmaktadır. Kapitalist ekonomilerde insanların yegane gelir kaynakları ücretleridir ve insanların iş bulamaması düşük gelir ve yoksulluk anlamına da gelmektedir. Bu bağlamda işsizliğin beraberinde getirdiği ekonomik ve sosyal yıkımı önleyecek iktisat politikalarının yeniden oluşturulması ve çalışma hakkının sağlanması bir zorunluluk haline gelmiştir. İşsizlik için ortaya çıkan reform çabalarından biri son dönemlerde iktisat yazınında üzerinde ciddi tartışmaların olduğu devletin işsizliğe müdahale etmesi ve hatta nihai işveren olma rolüdür. 1929'da yaşanan Büyük Buhran sırasında Keynes yatırımlardan kaynaklı toplam talep yetersizliği nedeniyle işsizliğin ortaya çıkacağını ve dolayısıyla işsizlikle mücadele etmek için devletin müdahale etmesi ve kamu harcamalarının artırılması gerektiğini ortaya koymuştur.

Büyük Buhran sonrasında Roosevelt hükümetinin uyguladığı New Deal programları devletin istihdam garantisi sunmasına ilk örnek olarak gösterilmektedir ve Keynes'in teorisinin bir ürünüdür. Bu çalışma programları ile işçiler için gelir ve istihdam sağlanırken diğer yandan ülkenin verimliliğinin artmasına katkı sağlanmıştır. 1980'li yıllarda yaşanan arz şokları ile enflasyon hızla yükselmeye başlamış ve enflasyonu azaltmaya yönelik politikalar stagflasyonun başlamasına neden olmuştur. Dolayısıyla tam istihdama yönelik iktisat politikalarından uzaklaşarak devletin işsizliğe müdahalesi ve istihdamı arttıracak politikaları terkedilmeye başlanmıştır. Devletin istihdama müdahaleden uzaklaşmasının yanı sıra sosyal koruma politikalarının yapısı değişerek sosyal hak ve adalet kavramlarından da uzaklaşmaya başlanmıştır.

Böyle bir ortamda geleneksel ana akım istihdam politikalarının etkisiz olacağı ileri sürülmekle beraber, çalışmaya istekli olan herkesin (sıfır gayri iradi işsizlik) devletin nihai bir merci olması ile istihdamının garanti altına alınmasının gerekliliği vurgulanmaktadır. Devletin Nihai İşveren Rolüne vurgu yapan Minsky, Keynes'in düşüncelerinden yola çıkarak benzer şekilde kapitalist sistemin tam istihdamı ve adil gelir dağılımını sağlamada başarısız olduğunu kabul ederken, üçüncü kusurun finansal istikrarsızlık olduğunu ileri sürmektedir. Son yıllarda pek çok iktisatçı devletin istihdama müdahale etmesi, devletin nihai işveren olmasını savunan fikirler ortaya koymuşlardır (Wray 1998; Forstater 1999; Kaboub 2007; Antonopoulos vd., 2014; Wisman ve Pacitti 2014). ILO başta olmak üzere, Levy Enstitü, CPFES (Fiyat İstikrarı ve Tam İstihdam Merkezi) gibi bağımsız kuruluşlarla beraber Post Keynesyen iktisatçılar tarafından modern para teorisi ve devletin nihai işveren rolü kavramları sunulmuştur. Modern Para Teorisi'nde devlete yapılan vurgu Abba Lerner tarafından yaratılan "fonskiyonel maliye" yaklaşımıyla bütünleşmektedir. Bu yaklaşıma göre para devlet tarafından kamu harcamaları yapıldığında yaratılır ve devletin vergi almasıyla yıkılır. Devlet vatandaşına koyduğu verginin kendi ihraç ettiği parayla ödenmesini kabul etmektedir ve vatandaşlarının bu parayı nasıl temin edeceğini de belirlemektedir. Devlet egemen güç olarak para basma tekeline sahiptir dolayısıyla harcamalarını yapmak için vatandaşın parasına ihtiyaç duymuyorken vatandaşlar vergilerle ilgili yükümlülüklerini yerine getirebilmek için devletin parasına ihtiyaç duymaktadırlar. Devletin parasını edinebilmek için piyasaların yanı sıra devlete ya mal satmak ya da emeğini arz etmek zorundadır. Parasal taban hükümet harcamaları ile artarken, vergilerle parasal taban azaltılmaktadır. Eğer devletler denk bütçe politikası izlerse özel sektör tasarruf yapamayacağından ekonomi de işsizlik ortaya çıkmaktadır. Dünyada pekçok ülkede teorinin öngördüğü biçimiyle olmasa bile, devlet garantili istihdam uygulaması yapmaktadır.

Uygulamakta olan pek çok kamu istihdam programı ekonomik kriz, doğal afet, mevsimsel etkiler gibi çeşitli şoklara karşılık yoksul hanelerin tüketimini düzeltmeyi hedeflemiş ve ücretler yoluyla geçici gelir sağlamak üzere tasarlanmıştır. Ayrıca kamu istihdam programlarının önemli bir kısmı alt yapı projeleri üzerine el emeğine yoğunlaşan programlardır. Ülkeden ülkeye farklı uygulamaları olan programlar süre bakımından, emek piyasası ile ilişkisi bakımından, hedef gruplar bakımından farklılık göstermektedir. Türkiye'de uygulanan kamu istihdam programı Toplum Yararına Program'dır. Bu programın kuruluş hedefi ekonomik krizde işini kaybetmiş, özelleştirme, yeniden yapılanma veya doğal afetler nedeniyle işsiz kalmış kimselerdir. Ancak Türkiye'de son dönemde uzun dönemli işsizlik, genç işsizliği ve kadın işsizliği dikkate alındığında bu programın kapsama alanı oldukça kısıtlı kalmaktadır.

Bu çalışmada modern para teorisinin önemli bir parçası olan Devletin Nihai İşveren Olma Rolü incelenmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde tam istihdam kavramı düşüncesinin tarihsel değişimi anlatılarak, modern para teorisinin çerçevesi çizilmiştir. Bu kapsamda ana akım ve Post Keynesyen iktisatçıların paranın yaratımı ile ilgili görüşleri sunulmuş, Chartalism, Vergiye Dayalı Para yaklaşımı ve Fonksiyonel Finans açıklanmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde Devletin Nihai İşveren Rolü ve çeşitli kamu istihdam programları uygulanmış olan ülke örneklerine yer verilmiştir. Devletin Nihai İşveren Rolü Post Keynesyen iktisadın fiyat istikrarını sağlayan tam istihdam politika önerisidir. Ülke örneklerine bakıldığında genel olarak kamu istihdam program ya da devlet güvenceli istihdam programları ekonomik kriz, mevsimsel etkiler, afetler gibi dışsal şoklar karşısında uygulanmaya başlanan istihdam programları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu programlar bir yönüyle sosyal koruma programları olarak da sürdürülmektedir. Uygulanan kamu istihdam programları DNİR ile benzerlikler gösterse de tam olarak teoriyi karşılamamaktadır. Ancak uygulanan programların eğitim düzeyinde ve sağlıkta iyileştirici etkileri, suç azaltma, hanehalkı gelirinde ve refahında artış yaratma özellikleri dikkat çekicidir. Üçüncü bölümde çalışmanın ampirik analizine temel olması açısından girdi – çıktı analizi ve sosyal hesaplar matrisinin matematiksel yapısına yer verilmiştir. Dördüncü bölümde ise DNİR benzeri bir kamu istihdam program ile istihdam artışını hedefleyen bir analiz yapmak için çalışmada kullanılan Türkiye için 2014 yılına ait Sosyal hesaplar matrisi oluşturulmuştur. Sosyal hesaplar matrisi oluşturulurken TÜİK ve Kalkınma Bakanlığı'nın istatistiki verilerinden yararlanılmıştır. Türkiye ekonomisi için 2014 yılına ait SHM yapısı üretim faaliyetleri, mallar, üretim faktörleri, kurumlar, sermaye hesabı ve dış alemden oluşmuştur. Aktiviteler ve Mallar hesapları alt sektörlere ayrılırken TÜİK'in yayınladığı 2012 Girdi Çıktı Tablosu on iki sektör olarak toplulaştırılarak kullanılmıştır. Hanehalkları hesabı senaryoların amaçlarına göre farklılaştırılmış ve her bir senaryo için dört gruba bölünmüştür. Kamu sektörü özel tasarruflar, kamu yatırımları ve dış dünyanın eklenmesiyle 35 x 35'lik bir matris oluşturulmuştur. Son bölümde ise düşük gelir grubundan hanehalklarını, genç işsizleri ve kadın işsizleri hedefleyen simülasyon analizi yapılmıştır. Simülasyon analizini gerçekleştirmek için arz yönlü I-O analizi ile toplam talep değişimleri ölçülmüştür ve 2014 yılı için kurulan mikro SHM'ne toplam talep değişimleri kadar dışsal şoklar verilmiştir. Simülasyon sonuçlarına göre kamu yönetimi sektöründe devletin güvenceli istihdam yaratılması ve bunun için devletin katlandığı maliyet ile karşılaştırıldığında talep ve hanehalklarının gelirlerindeki değişim gözlenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

MODERN PARA TEORİSİ

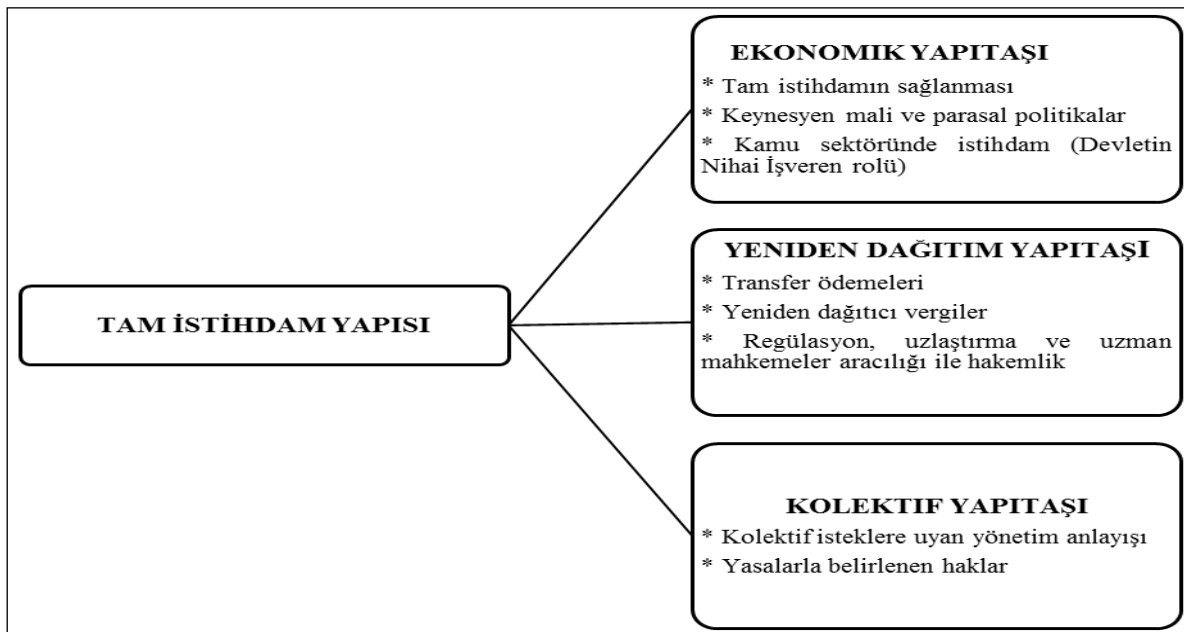
Ana akım iktisat ile Keynesyen iktisatın tam istihdama bakışında temel ayrım işsizlik olgusunun bir piyasa aksaklığı ya da piyasa özelliği olması ile ilişkilidir. Ana akım iktisata göre istihdam piyasasındaki aksaklıklardan dolayı tam istihdamdan bir sapma olduğunda işsizlik meydana gelmektedir. İşsizliğin aksaklık ve şoklardan kaynaklanması ve iradi işsizliğin varlığı nedeni ile istikrarın sağlanması için müdahalenin gereksiz olduğu ve katlanması gereken bir maliyet olduğu kabulünden hareket etmektedir. Devlet eğer bu aksaklık ve şoklara müdahale amacıyla, piyasa başarısız olduğunda işsizlere yeterli iş yaratmaya çalışırsa bu bir fiyat istikrarı sorunu olarak ekonomiye iş yaratımından daha fazla zarar verecektir (Wray, 2007b: 2, Tcherneva, 2014: 2). Ana akım iktisada göre fiyatların esnek ve tam rekabetin olduğu varsayımsal bir piyasa ekonomisi bulunmaktadır. Dolayısıyla tam istihdam ile kastedilen sıfır işsizlik değil, iradi işsizliğin var olduğu inancını destekleyen doğal işsizlik oranı ya da enflasyonu hızlandırmayan işsizlik oranıdır (Forstater, 2002: 197-201).

Keynes ise işsizliğin, ana akımın gördüğü gibi piyasa aksaklıklarından (yapışkan ücretler, tembel işçiler, cömert refah uygulamaları veya düşük eğitim seviyeleri gibi) değil piyasa özelliğinden ve toplam talep yetersizliğinden kaynaklandığını ileri sürmektedir. Talep yetersizliğinden kaynaklanan işsizliği çözmek ancak daha fazla iş yaratılması ile mümkün olmakta ve bu da ilave işçilerin üreteceği çıktıya daha fazla talep gerektirmektedir (Wray, 2009: 3). Keynes'in işsizliği parasal bir olgu olarak ifade etmesi ve toplam talep yetersizliği ile ilgili öngörülleri işsizliğin azaltılması ve tam istihdamın sağlanması için politika önerisi olarak Büyük Buhran sonrasında uygulanma alanı bulmuştur (Tcherneva, 2014: 2-3).

Keynes'in düşünceleri II. Dünya Savaşı'ndan hemen sonraki dönemden itibaren 1970'lere kadar benimsenmiştir. Bu dönemde tam istihdamın sağlanması vurgulanmış ve uygun bir bütçe açığı kullanımı ile tam istihdamın sürdürülebilir olduğu görülmüştür. Keynes'in düşüncelerine olan bağlılık toplam talebin yüksek bir seviyede sürdürülmesi için özel politika yaklaşımları oluşturularak ülkelere ve partilere göre önemli değişiklikler göstermiştir. Bu dönemde ekonomileri tam istihdama yakınlaştırmaya çalışma ve makroekonomik politika araçlarından yararlanma düşüncesi ile finansal düzenleme neredeyse evrensel bir yaklaşım olmuştur (Mitchell ve Muysken, 2008: 8-9; Pollin, 2012: 23).

Tam istihdama yönelik olarak II. Dünya Savaşı sonrası tam istihdam çervesi olarak adlandırılan ekonomik ve sosyal uzlaşa Şekil 1.1'de belirtildiği gibi üç temel fikir üzerine kurulmuştur. Bu üç temel fikir ekonomik, yeniden dağıtım ve kolektif yapı taşlarından

oluşmaktadır. Tam istihdam çerçevesinin ilk yapı taşı ekonomik yapı taşı bütün vatandaşları kapsayan devletin yükümlüğünü tanımlayan, tam istihdam taahhüdü sunan ve refah devleti ile desteklenen bir yapı taşıdır. Kolektif yapı taşı ise vatandaşlık nedeniyle toplumun kolektif bir sorumluluğu olduğu ve yoksulluğu hak eden ve hak etmeyen tarzında bir ayrımı ortadan kaldırmıştır. Yeniden dağıtım yapıtaşı ise dezavantajlı bireyler ve gruplara gelir desteği sağlamak için kapsamlı transfer ödeme programları yaratmaktadır. Ayrıca, tam istihdamın benimsendiği bu dönemde vatandaşlık hakkı olarak tüm vatandaşlara standartlaştırılmış hizmetler sunulmuştur. Kamu istihdam hizmetleri, halk sağlığı, eğitim olanağı, adli yardım gibi hizmetler bu çerçevenin kolektif yapı taşının önemli bir parçasıdır (Mitchel ve Muijsen 2008: 8-11).

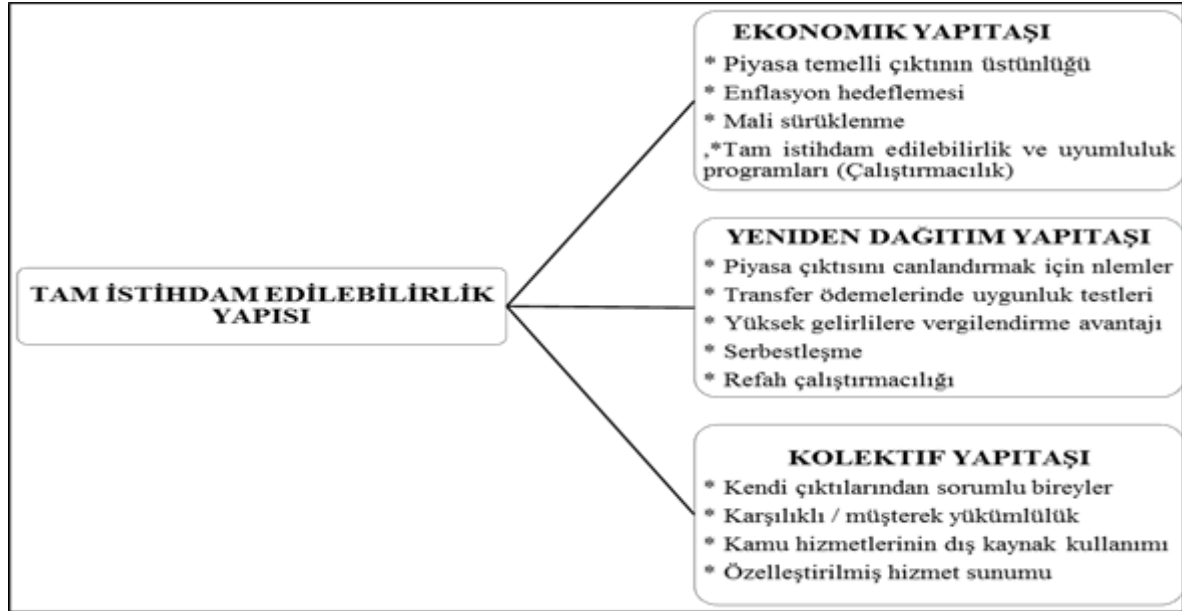

Şekil 1.1 II. Dünya Savaşı Sonrası Tam İstihdam Çerçevesi

Kaynak: Mitchel ve Muijsen, 2008: 8

Altın Çağ olarak bilinen bu dönemde yüksek istihdam ve istikrarlı fiyatları bir arada sürdürmek bir politika haline almıştır. Hatta bu iki hedef “1946 İstihdam Yasası” ve “1978 Humprey Hawkins Yasası”nın da konusu olmuştur (Wray, 2009: 122). Hükümetler bu düzenlemelere paralel olarak 1970’li yıllara kadar iş gücü büyümesini karşılayacak düzeyde genel harcama düzeylerini korumak için maliye ve para politikası önlemleri almışlardır. OPEC petrol krizinin 1974 yılında yaşanmasıyla birlikte enflasyon hızla yükselmeye başlamış ve Keynes öncesi gönüllü işsizlik kavramlarına geri dönmüştür. Ayrıca Vietnam Savaşı’nın tetiklediği enflasyon aktivist makroekonomik politikaya karşı tartışma başlatmak için bir fırsat sunmuştur. Hükümetlerin enflasyonu işsizliği azaltmak için uyguladıkları daraltıcı politikalar

stagflasyon çağının başlamasına neden olmuştur. Keynes'in "iş arayan insanlar olduğu gibi pek çok açık iş vardır" kavramı, yerini işsizliğin doğal oranı ya da enflasyonu hızlandırmayan işsizlik oranına (NAIRU) bırakmıştır (Mitchel ve Muijsers 2008: 12).

Şekil 1.2 Tam İstihdam Edilebilirlik Çerçevesi

Kaynak: Mitchel ve Muijsers, 2008: 16

Ana akım iktisatın doğal işsizlik ya da enflasyonu hızlandırmayan işsizlik oranı (NAIRU) gibi kavramlarında tam istihdam ile kastedilen, ekonomide çalışmaya hazır insanların var olduğu koşullarda fiyat istikrarı ile uyumlu istihdam düzeyinin varlığıdır (Forstater, 2002: 197-201). Bu önerme ile devlet müdahalesi gereksizliği vurgulanırken, işsizlik çok yüksek seviyelerde olsa da devletin kamu harcamalarını azaltması ve ücretleri esnekletmesi gerekmektedir (Kaboub, 2007: 3). Bu noktada Milton Friedman'ın "doğal işsizlik oranı" kavramı yüksek enflasyon için iktisatçılara bir açıklama fırsatı sunmuştur. Ana akım çevreye göre yüksek enflasyonun üç nedeni bulunmaktadır. Bunlardan birincisi ekonomiyi canlandırmak için bütçe açıklarının kullanılmasıdır. İkincisi Refah Devleti altında yaygın gelir destek mekanizmaları ve üçüncü olarak ise sendikaların aşırı güç kazanmasıdır. Bu durum yukarıdaki Şekil 1.2.'de belirtildiği gibi savaş sonrası tam istihdam çerçevesini tam istihdam edilebilirlik çerçevesine dönüştürmüştür (Mitchel ve Muijsers 2008: 13). Ekonomik yapıtaşı içerisinde tam istihdam taahhüdü yerini enflasyon hedeflemesine bırakmıştır. Ayrıca kamu sektöründe istihdam ve işsizliği azaltmaya yönelik programlar yerini uyumluluk programlarına bırakmış ve çalıştırmacılık yaygınlaşmıştır. Yeniden dağıtım yapıtaşının parçası olan transfer ödemelerine uygunluk testleri ve cezalar ilave edilmiştir. Yüksek gelirli kesim için vergilendirmede yapılan değişikliklerde gelirin yeniden dağılımında etkili olmuştur.

Vatandaşlık ve hak temelli kolektif yapı taşında kendi çıktısından sorumlu bireycilik , kamu hizmetlerinde dış kaynak kullanımı ve müşterek yükümlülük söz konusu olmuştur.

Keynes sonrası Post Keynesyen iktisatçılara göre ise tam istihdam ve fiyat istikrarına karşı geliştirilen ana akım iktisadın bu yaklaşımı hatalıdır. Çünkü ana akım iktisadın para teorisi ile ilgili düşünceleri, mal paraya dayalı sistem gerçek dünya ile örtüşmemektedir. Post Keynesyenlere göre modern kapitalist ekonomilerde paranın kökeni ve parasal sistem mal paraya dayalı değildir. Dolayısıyla eğer modern para analizi üzerinden gidilirse kapitalist ekonomiler için tam istihdamı sağlayan ve fiyat istikrarı sağlayan bir politika yaratılabilir (Işık, 2009b: 141-142).

1.1. Modern Para Teorisinin Yapısı

Modern Para Teorisi (MPT)'ni savunan Post Keynesyenler, birçok ortak kuramsal ilkelerde birleşmektedirler. Bu ortak kuramsal ilkeler; belirsizlik kavramı, efektif talep ilkesi, para arzının endojenliği, kendini düzelten bir makro ekonomik mekanizmanın olmaması ve borç-deflasyon ve finansal istikrarsızlık hipotezidir. Post Keynesyenler, ana akım iktisadın gelir dağılımının marjinal verimlilik teorisi, dışlama etkisi, Ricardo denkliği gibi bazı önemli teorilerini reddetmektedirler (Juniper vd., 2014: 283).

MPT savunan Post Keynesyen iktisatçılar, modern para sisteminin içsel özelliklerini açıklayabilmek için hazine ve merkez bankası fonksiyonlarının konsolide edilmesini savunmaktadırlar. Dikey işlemler (kamu ve kamu dışı sektörler arasında) ve yatay işlemler (bankalar, hanehalkları ve firmalar) arasında bir ayırım getirmektedir. Devletin kamu dışı sektörün arzuladığı net tasarrufu karşılamak için yeterli net finansal varlığı yaratamamasından dolayı işsizliğin meydana geldiğini savunmaktadır. Devletin tam mali parasal egemenliğe sahip olmasından dolayı ulusal para birimi cinsinden kamu borcunun yükselmesinden endişe duymasını yersiz bulmaktadır. Bu nedenle makroekonomik politika müdahaleleri yapması için devletin önünde herhangi bir engel yoktur. Tek başına emeğin tam istihdamına ulaşılmadan enflasyonist bir dar boğaza yol açacak geleneksel Keynesyen talep artışı ve büyük ölçekli kamu yatırımlarından kaçınılması gerektiğini ifade etmektedirler. Devletin Nihai İşverenliği, iş garantisi, kamu hizmet istihdamı olarak tanımlanan hedef bir istihdam programını benimsemektedirler (Juniper vd., 2014: 285).

Ana akım iktisada göre işsizlik iradidir, gelir ve servet dağılımı bireylerin marjinal verimliliklerinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla ekonomik büyüme üzerinde bir etkisi bulunmamaktadır. Ancak Minsky'e istikrarsızlığın içsel açıklamasını yapamayan bu teori yararsızdır. Genel Teori'de Keynes kamu yatırım harcamalarının iş çevrimi boyunca toplam

harcamaları stabilize ederek tam istihdama ulaşmanın mümkün olduğunu açıklamıştır. Bu bakımdan tam istihdam ve gelir dağılımı farklı politikalar tarafından takip edilebilecek ortak bir amaçtır. Keynes'in bu düşüncesi, Minsky tarafından işletmenin kısa ve uzun vadeli kar beklentilerine bağlı olmayan bir taban ücrette emeğe sonsuz elastik talep sağlayacak devlet fikrini ortaya çıkartmıştır (Mastromatteo ve Esposito, 2014: 3-4).

Minsky'den devralınan bu görüş Post Keynesyen bir grup iktisatçı tarafından tekrar canlandırılmıştır. Randall Wray'ın başı çektiği bir grup Post Keynesyen iktisatçı enflasyona neden olmayan bir tam istihdamın devletin nihai işveren olması yoluyla sağlanabileceğini söylemektedir. DNİR politikası ile ilgili tartışılmakta olan çeşitli konular bulunmaktadır. Bu tartışmalardan birincisi DNİR uygulanması halinde maliyetinin ne olacağı ile ilgilidir. Ana akım iktisat böyle bir istihdam politikasının bütçe açığında bir patlamaya neden olacağını öne sürmektedir. Bütçe açığı ile karşılaşılması durumunda devletin bu açığı nasıl finanse edeceği teorisinin diğer bir tartışma konusunu oluşturmaktadır. Kamu harcamaları ve böylesi bir istihdamın sağlanması ile özel sektör harcama ve borçlanmasında dışlanma etkisi yaratıp yaratmayacağı ve yeni küresel düzende yabancı firmalarla rekabetin nasıl etkileneceği üzerinde durulan diğer konulardır. Bu tartışmalar yeni bir teori olarak belirginleşen Modern Para Teorisi (MPT) etrafında şekillenmektedir. İlerleyen alt başlıklarda MPT'nin yapısı açıklanacaktır.

1.2.Modern Para Teorisinin Gelişimi

Modern Para Teorisinin temelinde vergiye dayalı para yaklaşımı (Chartalist yaklaşım) ya da devlet parası yaklaşımı bulunmaktadır. Bu yaklaşım Smith, Keynes, Knapp, Innes, Lerner, Tobin, Goodhart, Minsky, Wray, Frostater, Mosler, Kregel, Tcherneva gibi Post Keynesyen iktisatçıların para ile ilgili düşüncelerini birleştiren pek de yeni olmayan bir teoridir (Işık, 2009a: 66 ve Wray, 2016: 21-22). Ana akım iktisatta para bir değişim aracı olarak kullanılmaktadır ve paranın değeri onu temsil eden değerli metal tarafından belirlenmektedir. Paranın değeri, fiat para sisteminde satın alabileceği mal miktarı tarafından belirlenir (Wray, 1998b: 2). Para ile ilgili ana akım iktisat literatüründe, bu analizden hareketle paranın kökeni ile ilgili insanların belli malları değişim aracı olarak kullanmayı keşfedene kadar ilk değiş tokuşun takas şeklinde yapıldığı ve takas ekonomisinin varlığını öne sürmektedir. Dolayısıyla para ekonomiye takas yoluyla girmiştir (Wray,1998: 39).

Tüm Post Keynesyenler paranın ekonomiye takas ekonomisi nedeniyle girdiği fikrini red etmektedirler (Lavoie, 2013: 2). Post Keynesyen para analizi takas ekonomisi düşüncesinden farklı olarak paranın ekonomik sisteme nasıl girdiği ile ilgilenmektedir. Ana akım iktisatta para ekonomik yapıya takas ile girerken, Post Keynesyen yaklaşımda para üretim sürecinin bir

parçası olarak sisteme dahil olmaktadır (Togay, 1994: 50). Bu görüşler doğrultusunda ana akım iktisada karşı bir alternatif olarak karşımıza Chartal para (devlet parası) çıkmaktadır. Chartalist yaklaşımda paranın devlet tarafından yaratıldığı ve devletin parayı ödeme aracı olarak (temel olarak vergi ödemeleri) kabul ederek ortaya çıkarttığı öne sürülmektedir (Wray, 1998b: 3).

Bu anlamda ana akım bakış açısının aksine aslında paranın devlet tarafından yaratıldığına dair tarihsel kanıtlar oldukça gerçekçi bulunmaktadır. Post Keynesyen iktisada göre, ana akım iktisat teorisinin öne sürdüğü gibi para sadece bir değişim aracı değildir. Bunun dışında hesap birimi olma ve değer saklama aracı olma özelliklerine de sahiptir. Bu açıdan para üç şekilde sosyal bir ilişkinin ortaya çıkarttığı bir kavram olarak görülmektedir. Bunlardan birincisi para, piyasa dışı ajanlar tarafından üretilerek malların üretim ve değişimini sağlamaktadır. Diğer malları satın almak için para yerine kullanılabilecek mallar rahatlıkla üretilebilecekken, talebi karşılamak için doğrudan özel bir para yaratılamamaktadır. İkincisi paranın değişimi ile sosyal bir bilişki oluşturulmasıdır. Dolayısıyla ana akımın bahsettiği şekliyle para değişimin üzerinde bir peçe olmaktan ziyade sosyal bir ilişkinin ürünü olmaktadır. Üçüncüsü ise modern kapitalist dünyada para yerine geçebilecek şeylerin kendisi devletlerin ve bankaların ödeme vaatlerini gösteren işaret veya sembolden başka bir şeyi ifade etmemektedir. Modern kredi parası devlet ve bankacılık sistemi hesaplarında çift girişli muhasebe hesapları şeklinde ifade edilebilecek kredi (sosyal) ilişkisinin genişlemesi ve daralmasıdır (Ingham, 2002: 22-23).

Dolayısıyla tarihsel kanıtlar eski çağlarda ticaret işlemlerinin alacak ve borç ilişkisi üzerine kurulduğunu göstermektedir. Kullanılan ticaret araçları incelendiğinde çok çeşitli olsalar bile bunların pekçoğu ana akımın öne sürdüğü değerli maden içeren metal sikkeler olmadığı görülmektedir. Örneğin bir nevi alacaklı ve borçlu olmayı simgeleyen ve çentik atmaya yarayan ilk kayıtlar, tahta parçaları, bakır veya kille üzerine çentikler şeklinde para yerine kullanılan araçlar olarak görülmektedir. Böylesi araçların ilk örneklerine kil tabletler şeklinde Babil uygarlığı kalıntılarında rastlanmış ve bunların buğday miktarını gösterdiği tespit edilmiştir. Bu tabletler üzerinde alıcı ve borçlunun kim olduğu, işlemin yapıldığı tarih, alıcı ya da kral katibinin mührü de bulunmaktadır. Keynes'de benzer biçimde Solon (M.Ö. 590) ve Pheidon (M.Ö.7)'da kurulan parasal sistemi incelemiştir ve paraların değerlerinin geçmişi 3000 yıl öncesine dayanan ağırlık birimi üzerine kurulan değerler olduğunu ifade etmiştir. Yani bu inceleme ile metrik sistemin ortaya çıkışına kadar batı uygarlığının temel ağırlık standartlarının aynı kaldığını ileri sürmek mümkün olmaktadır. Bu ağırlık standartlarının Babil, Akdeniz Havzası ve Avrupa'da eski ve orta çağ uygarlıklarının ağırlık standartının buğday ya da arpa tanesine dayandığını ifade etmektedir. Buradan yola çıkılarak Modern Para Teorisi geçmişte kullanılan para birimlerinin içerdikleri değerli madenlerden değil ağırlık biriminden türediğini

öne sürmektedir. Bunların yanı sıra ayrıca Babil uygarlığından itibaren mısır ücretleri, mısır kiralari ve Mezapotamya’da arpa vergileri olduğu bilinmektedir (Wray, 1998a: 40- 49). Bu sistemde tapınaklar antik bankalar olarak rol oynamaktadır. Tapınaklarda depolanan tahıllar borç ve alacak ilişkisini düzenlemektedir (Ingham, 2004: 96).

Grierson bu noktada paranın uyuşmazlıkların çözümünde sosyal bir kurum olduğunu söyleyerek Wergild’i örnek göstermektedir. Wergild erken toplumlarda yaralama ve hakaret gibi zararların ödenmesinde sabit bir ölçüğe göre belirli bir tarifeye bağlanılan bir tazminat türüdür. Bu paranın hesap birimi olma özelliğine teorik bir temel sağlaması açısından önemlidir (Ingham, 2002: 25). Benzer şekilde Innes’de paranın piyasa sisteminden değil Wergild uygulamalarındaki ceza sisteminden dolayı ortaya çıktığını savunmaktadır. Dolayısıyla paranın ortaya çıkışı ve gelişimi ile ilgili süreçte otoritelerin oynadığı role vurgu yapmıştır. Böylece devletin hesap birimini kendisi seçmesi ve devlete yapılacak ödemelerde kabul edilecek şeyi belirlemesi ve son olarak bu belirlediği parayı basacağını vurgulamaktadır (Wray, 2014: 9-10).

Ayrıca eğer gerçek bir sikkenin ortaya çıkışına bakılacak olunursa bu milattan önce 640’da Lidya Krallığı dönemine rastlamaktadır. Lidya sikkesi düzensiz bir ağırlığa, alaşım bileşenine sahiptir ayrıca üzerinde değer ifade eden hiçbir gösterge bulunmamaktadır. Bu durum paraların içerdiği metal ile satın alma gücü arasında hiçbir ilişkinin olmadığını ifade etmektedir (Ingham, 2004: 98). Tarihsel kanıtlara bakıldığında parayı güçlendirme çabaları, değerli madenlerin fiyatının yükselmesi ve devalüasyon yaygındır. Bu durum genelde metalin ağırlığına göre daha fazla para üretip senyoraj geliri elde etmek isteyen ve bu amaçla paranın değeri ile oynayan otoritelerle alakalı görülmektedir. Bu durum bir çeşit vergilendirme olarak da düşünülebilir (Wray, 1998a: 52).

Sonuç olarak metalist bakış açısını reddeden modern para teorisi, genel anlamıyla paranın ortaya çıkışında ve gelişiminde otoritelerin yani devletin oynadığı role vurgu yapmaktadırlar. Buradan hareketle teorinin saç ayaklarının Knapp’in devlet para teorisi, Keynes’in temsili para, Lerner’in fonksiyonel maliye kavramlarından oluştuğu söylenebilir. Bu birbirini destekleyen teorilerden yola çıkılarak Wray’ın “Chartalist yaklaşım” veya “vergiye dayalı para” olarak tanımladıkları, günümüzde neo chartalism olarak da isimlendirilen modern para kavramı ortaya çıkmıştır.

1.2.1. Chartalism ve Vergiye Dayalı Para (VDP)

George Friedrich Knapp 1924'teki çalışması *The State Theory of Money* ile paraya metal standartının değerinden kaynaklanan bir değer veren Metalist bakış açısına karşıt olarak devlet parası teorisini geliştirmiştir (Wray, 2014: 3; Bell, 2001: 154). Chartalist kelimesi latince etiket veya jeton anlamına gelen charta kelimesinden türemiştir. Knapp etiket veya jetonun chartal para olma sürecini şu örnekle açıklar:

“Bir tiyatroda pardesümüzü vestiyere verdiğimizde, belirli bir büyüklükte teneke bir disk ya da belki bir numara alırız. Bundan başka bir şey değildir ama bu etiket ya da işaret yasal bir öneme sahiptir: bu pardesümün iadesini talep etme hakkına sahip olduğumun bir kanıtıdır. Mektup gönderirken, damga veya etiket yapıştırarak posta ücreti ödemek suretiyle mektupların taşınma hakkını elde ettiğimizi ispatlarız.” (Bell, 2001: 155).

Knapp'ın devlet parası teorisinde paranın değeri içerdiği metal değeri ile değil devletin tüm ödemelerde onu kabul ettiğini belirtir yasal kurallar ile alakalıdır. Çünkü, devletin resmi olarak kabul ettiği para, aslında hesap birimini temsil eden ödeme aracını da ifade etmektedir. Knapp Chartalist para görüşünü şu şekilde açıklamaktadır:

“.. günümüzde modern toplumlar arasında ödemeler, sadece bilet (jeton, nişan) veya kart paralarla yapılmaktadır.....Önemli olan, kart niteliğindeki ödeme araçlarının (bilet, jeton, nişan) yasal düzen tarafından tamamıyla belirlenen imzalar taşımasıdır. Bunların, herhangi bir yazılmış yazıt olması önemli değildir. Bunların mektup veya hiyeroglifler olması sonuçsuzdur. Onlar sadece belirleme aracı olarak önemlidir. Anlam, imzaları okumakla sağlanamaz ancak yasal düzene başvurmakla sağlanabilir...” (akt: Işık, 2009a: 67).

Knapp'a göre paranın değeri parayı ihraç eden otoritenin gücüne dayanmaktadır, paranın evrimi ve kullanımında devletin otoritesi önemli bir gücü ifade etmektedir. Bu bağlamda Knapp'in sözünü ettiği “Devlet Parası”ndan kasıt devletin para basma tekeline ve vergi koyma ayrıcalığına sahip olmasıdır. Esnek döviz kuru yaygın olarak fiat para birimi olarak adlandırılmaktadır, devlet tarafından basılan bir para yalnızca kendisine konvertible edilmektedir, altın standartı ya da devlet tarafından tespit edilen herhangi bir malın veya paranın konvertibilitesi esnek döviz kurunun tam tersidir (Forstater ve Mosler, 2005: 535). Devlet parasının (Chartalist paranın) özelliklerini tekrar özetleyecek olursak, birincisi faydalarını maksimize eden bireyler arasında takas işlem maliyetini en aza indirmek için değişim aracı olarak paranın ortaya çıktığını ifade etmek tarihsel kanıtlarla desteklenmemektedir. Dolayısıyla paranın kökeni kamu sektöründe aranmalıdır. İkincisi para kredi borç ilişkisini içeren bir tür

sosyal ilişkidir. Devlet parası bu sosyal ilişkinin bir ürünü olarak parasal hiyerarşinin en üzerinde bulunmakadır. Üçüncüsü paranın temel fonksiyonu soyut bir hesap birimi olmasıdır. Değişim aracı olarak hizmet eden gümüş, kağıt, altın ya da her türlü nesne devlet idaresinin hesap birimi olarak esasen neyi gördüğünün bir sonucudur. Hesap parası tarihsel kanıtlara göre piyasa alışverişinden öncedir. (Tcherneva, 2006: 70).

Knapp'ın ve Innes'in devlet parası teorisine ilave olarak Keynes hesap biriminin ne olacağına ilk önce devletin karar verdiğini ve paranın bu karar üzerine ortaya çıktığını ileri sürmektedir. Modern devletler kendi hesap birimlerini belirlemektedirler (Wray, 2003: 94-95). Modern Para Teorisi ismi bir bakıma bu düşüncenin bir ürünüdür:

“Bu nedenle, devlet, her şeyden önce, sözleşmelerdeki ad veya tanıma tekabül eden şeyin ödemesini zorlayan yasanın otoritesidir. Ancak buna ilaveten hangi şeyin bu ada karşılık geldiğini belirleyeceği, ilan edeceği ve bu ilanı da zaman zaman değiştireceği yani sözlüğü yeniden düzenleme hakkını elde eder. Bu hak, tüm modern devletler tarafından talep edilmektedir ve en azından dört bin yıldır edilmiştir” (akt: Wray: 2014: 14-15).

Dolayısıyla Keynes de Knapp gibi devletsiz parasal sistemini yetersiz ve kabul edilemez bulmaktadır. Chartalist düşünceyi takip eden Abba Lerner, Knapp'ın para anlayışını benimseyerek, devlet parası düşüncesini desteklemiştir. Lerner paranın vergi yükümlülüklerini yerine getirmek için devlet tarafından yaratılan bir değer birimi olduğunu ileri sürer ve buna göre paranın en önemli özelliği devlet tarafından kabul edilmesidir. Paranın devlet tarafından yaratılan bir değer olduğunu, kabul edilebilirliğinin ancak devlet tarafından sağlanabileceğini belirtmektedir (1947: 312-313).

Devlete yapılan bu atıf ile paranın kabulüne ilişkin Lerner de Knapp'ın para ile ilgili düşüncelerine desteklemekte, dolayısıyla parayı devletin yarattığı bir nesne olarak tanımlamaktadır. Sonuç olarak, Knapp ve Lerner'in para üzerindeki görüşlerine dayanan yaklaşım, para teorisinde vergiye dayalı para yaklaşımı (VDP) olarak tanımlanmaktadır. Devlet tarafından kabulün nasıl olacağına ilişkin görüşlerini şu şekilde açıklamaktadır:

“Modern devlet kendi seçeceği herhangi bir şeyi para olarak belirleyebilir ve böylece paranın değerini herhangi bir ilişkiden, hatta en resmi tür olan altın ya da herhangi bir tür değerle desteklenen ilişkiden, oldukça uzakta tutar. Devletin mutlak egemenliğine dair en inandırıcı anayasal kanıtlarla desteklense bile neyin para olacağına dair basit bir ilanın işe yaramayacağı doğrudur. Ancak eğer devlet kendisine yapılacak vergi veya diğer yükümlülüklerin ödenmesinde ilan edilen parayı kabul etmeye istekli ise bu plan gerçekleşir. Devlete karşı yükümlülüğü olan herkes bunları yerine getirirken bu kâğıt paraları kabul

etmeye razı olacaktır ve diğer insanlar da vergi mükelleflerinin bu parayı kabul edeceğini anlayıp bu paraları kabul etmeye razı olacaktır..... Bunun anlamı şu ki, altın tarihi ne olursa olsun, günümüzde, normalde iyi çalışan bir ekonomide paranın yaratıcısı devlettir” (Lerner, 1947: 313).

Chartalist (Devlet Parası) yaklaşımına dayanan vergiye dayalı para yaklaşımına (VDP) göre bir vergi koyulduğunda ve devlet kendi otoritesini kullanarak bu vergiyi kendisinin yarattığı para ile ödemeye mecbur tuttuğunda para için bir talep yaratmış olacaktır. Yani paranın değerinin belirlenmesi için devletin önce vergi koyması, sonra kendi yarattığı para ile bu verginin ödenmesini kabul etmesi ve vergi yükümlülüğü olan vatandaşların bu parayı elde etmek için gerekli koşulları sunması yeterlidir (Wray, 1998b: 18). Ana akımın öne sürdüğü gibi devlet kamu harcamaları için vatandaşlarının parasına ihtiyaç duymaz. Ancak tam tersine vatandaşlar vergi yükümlülüklerini yerine getirmek için devletin ihraç edeceği paraya ihtiyaç duymaktadır. Bunun için vatandaşlar devlete mal satmak veya emeğini arz etmek zorundadır. Özel sektörün hükümete arz ettiği mal ve hizmetlerin miktarı hükümet harcamalarına eşittir, hükümet harcamaları özel kesimin yüklendiği vergi miktarı ile ilişkilidir (Kregel, 1999: 189). Hükümet harcamaları parasal tabanı artırırken, vergi ödemeleri parasal tabanı azaltmaktadır. Devletin vergi koyması bir taraftan parasal tabanı oluştururken diğer taraftan da paranın değerini belirlemektedir. Devlet parayı yaratırken otorite olduğu için harcamalarını vergi koyarak ya da tahvil çıkartarak sağlamak zorunda değildir.

Vergi ödemelerinde kullanılan devlet parası kavramı kamunun bütçe uygulamalarında kullanılmasıyla ilgili olarak, Lerner (1943)’in teoriye en büyük katkısı olan “fonksiyonel maliye” kavramını da belirlemektedir. Bu kavram, ana akım iktisadın “sağlam finansman” yaklaşımına alternatif bir yaklaşımdır. Fonksiyonel maliyeye devlet parayı harcama yaptığında yaratır ve vergi koyduğunda ise parayı piyasadan çekmektedir. Devletin para üzerinde tek el gücüne sahip olması nedeniyle kendi parasını özel sektörden borçlanmasına gerek yoktur (Wray, 2014: 22).

Lerner’in fonksiyonel maliye yaklaşımına göre halkın gelirleri yüksekse enflasyonu arttırabileceğinden vergilerin arttırılması gerekmektedir. Eğer halkın daha az para daha çok tahvil bulundurması isteniyorsa devletin borçlanması yani tahvil-bono ihraç etmesi gereklidir. Ayrıca Lerner’e göre hükümetin harcamalarını finanse etmek için vatandaş üzerine vergi koymasına gerek yoktur. Devletin harcamalarını finanse etmesinin ön koşulu, kendi yarattığı paranın özel sektör tarafından talep edilmesidir. Özel sektörün vergi başta olmak üzere tüm yükümlülüklerini devletin kabul ettiği parayla ödemesi, hükümetin harcamalarını finanse etmesi için yeterlidir. Dolayısıyla, tam istihdamı finanse etmek için kamu harcamalarının

arttırılması fiyat istikrarını bozmayacaktır. Lerner'e göre devletin yaptığı harcamaların dengelenmesi için, harcamaların cari fiyatlardan tüm mal ve hizmetleri satın alabilecek kadar olması gerekmektedir. Kamu harcamalarının bu düzeyin üzerinde olması durumunda enflasyon ve bu düzeyin altında olması durumunda deflasyon dolayısıyla işsizlik meydana gelecektir. Lerner'in kamu maliyesinin fonksiyonel olma özelliği ile kastettiği, kamu maliyesinin bu iki düzey hedefi göze alarak dengeyi kurması, yani tam istihdam ve düşük enflasyon hedeflerini başarmasıdır (Kaboub, 2007: 8; Wray, 2014: 22).

Buradan ulaşılan sonuç devletin egemen güç olarak para ihraç etmesinden dolayı, devletin bütçe açığı yaratan harcamaları üzerinde herhangi bir finansal kısıtlama olmayacağıdır. Devlet parasal taban oluşturarak kamu harcamalarını yapar ve daha sonra da vergi toplar. Çünkü bu parasal taban yaratılmadan önce özel sektör vergi yükümlülüklerini yerine getirememekte dolayısıyla da açık yaratacak harcamalar yapmak zorundadır. Yani belli bir yılda harcadığından daha fazla vergi toplayamaz (Forstater, 2006: 203). Dolayısıyla devletin bütçe açığı ile çalışması normal ve zorunludur. Sistemin işleyişinde harcama yapmak için vatandaşın parasına ihtiyaç duymayan devlet ve tam tersi biçimde vergisini ödemek için devletin parasına ihtiyaç duyan vatandaş vardır. Bu kabülden yola çıkarak harcamaların vergiler veya tahvillerle finanse edilmesi gereksizdir (Wray, 1998a: 80 ; Mosler, 1997-98: 167-182).

1.2.2. Fonksiyonel Maliye

Vergiye dayalı para yaklaşımına göre devletin egemen güç olarak para ihraç etmesi bütçe açığı yaratan harcamalar önündeki finansal kısıtı ortadan kaldırmaktadır. Ana akım iktisada göre ise tam tersi işleyişle vergiler kamunun harcamalarını finanse etmek için ihtiyaç duyulan geliri sağlamaktadır. Hükümet gelirini aşan bir harcama yapabilir ve bütçe açığını finanse etmek için halktan borçlanması muhtemeldir. Faiz getirmeyen tahvil çıkartmak – yani para basmak- dolaylı olarak Merkez Bankası tarafından ya da doğrudan hazine tarafından gerçekleştirilir. Kamu açıklarının para basılarak finanse edilmesi para arzınının genişlemesine neden olacağı düşüncesi ile pekçok ekonomist tarafından enflasyonist olarak görülmektedir (Wray, 1998a: 74). Aslında kamu açıklarının para basılarak finanse edilmesinin enflasyonist etkisinin ötesinde bütçe açığı ve kamu harcamaları ile ilgili ana akım iktisadın geliştirdiği belli başlı metafor kavramlar bulunmaktadır. Tablo 1.1'de gösterilen bu metaforlar devlet müdahalesinin gereksiz olduğunu vurgulamak için ana akım iktisat tarafından desteklenen bir dizi önermeden meydana gelmektedir (Connors ve Mitchell, 2013: 9) .

Şahin ve güvercin politikaları savunan iktisatçılar¹ dahil olmak üzere ana akım iktisatçılar yani sağlam maliye teorisi savunucuları, iş garantisi gibi kamu harcamalarını arttıracak programların bütçe açığına ve vergi yüküne ilave yapacağına inanmaktadırlar. Eğer bu tür açıklar için gerekli finansman sağlanmazsa daha büyük açıklara yol açacağı ve sonuçta enflasyon ve faiz üzerine baskı oluşturup paranın devalüe edilmesine neden olacağını düşünmektedirler. Sağlam maliye teorisinin savunucuları tabloda gösterildiği gibi hanehalkı ve firmaların bütçe kısıtı ile devletin bütçe kısıtının aynı olduğuna inanmaktadırlar. Artan kamu borcu gelecek nesillere vergi olarak getireceği yük bakımından da ahlaki olarak sorumsuzluk olduğunu ve geleceğin ipoteklenmesi anlamına geldiğini öne sürmektedirler (Kaboub, 2013: 309).

Bu durumu vergi mükellefleri tahmin edecekleri için, yükselecek vergileri ödemeye hazır olmak için daha az harcayacakları (Barro – Ricardo Eşitliği) düşünülmektedir. Bu nedenle net özel servet değişmeden kalacak ve gelişemeci maliye politikalarının etkisi önemsiz hale gelecektir (Mastromatteo ve Esposito, 2015: 13).

Tablo 1.1 Ana Akım Makroekonomik Metafor Örnekleri

Odak noktası	Metafor	Amaç
Hükümet Harcamaları	Olanakların ötesinde yaşamak	Fazla fedakârlık gerekli, hemen kesinti gerekli
	Ülke kredi limitini aştı	Sorumsuz harcamadan dolayı para tükendi
	Sarhoş denizci gibi harcama	Ahlaksızlık ve sorumsuzluk suçlu
Bütçe Dengesi	Bütçe kara deliği	Astronomik benzetmeler büyük yıldızın çöküşü
	Bütçenin kötüleşen durumu	Hastalık benzetmesi, acil durum, ameliyat
	Mantarlaşan bütçe açığı	Kontrol dışılık ve dengesizlik
	Bütçe dengesi bozuldu ülkenin parası tükendi	Hükümet bütçesi hanehalkı bütçesi gibi, ekonomi biz gibi
	Açıklar ve borç balonu	Kontrol dışılık
Kamu borcu	ABD iflas etti	Ülke kötü yönetilen iflas firması
	Borç dağı	Önemli çok büyük aşilamaz
	Torunlarımıza binen yük	Aile değerleri zarar görür
	Geleceğin ipoteklenmesi	Geleceğin altının oyulması
Gelir Desteği	Refah bağımlılığı	Uyuşturucu bağımlılığı, sağlık sorunu
	Kaytarmak	Tembellik, hak etmemek
	Çalışan aileler	Erdem örneği

Kaynak: Connors ve Mitchell, 2013: 9

¹ Bu konu ile ilgili Tymoigne'nin üçlü karşılaştırmalı tablosuna bakılabilir: Tymoigne, 2000.

Modern Para Teorisine göre ise hanehalkının bütçesinin devlet bütçesi ile aynı olduğu anolojisi, hanehalklarının sonsuza kadar gelirinden fazlasını harcayamayacağı nedeniyle yanlıştır. Devlet parası kavramını vurgulayarak, bir devletin para basma tekeline sahip olması nedeniyle hanehalkları ya da özel sektör gibi sınırlı gelire sahip olması söz konusu olamaz. Dolayısıyla ana akım metaforunda görüldüğü gibi iflas riski olmadan bütçe açığını sonsuza dek sürdürebilmektedir. Bütçe açığı ayrıca sosyo ekonomik hedefleri yakalayabilmek için de bir araçtır (Connors ve Mitchell, 2013: 9-10).

Bu nedenle yukarıdaki tabloda gösterilen metaforları benimseyen ana akım iktisadın aksine MPT'ye göre kalıcı konsolide bütçe açığı modern ekonomide teorik ve pratik bir normdur. Kısa vadede bütçe fazlası ile çalışmak mümkündür ancak bunun güçlü deflasyonist etkilerini açığa çıkartan gelir ve bilanço etkisi bulunmaktadır. Özel sektörün net tasarruf ile ilgili seçimleri göz önüne alındığında ekonomik büyüme için kalıcı bütçe açıkları gereklidir.

Kamu harcamaları her zaman fiat para yaratılmasıyla finanse edilirken, vergiler harcamaları finanse etmek için değil fiat paraya olan talebi sürdürmek ve parasal tabanı yaratmak için vardır. Bu noktada tahvil satışları kamu borçlarını finanse etmekten ziyade aşırı rezervlerden kurtulmak yani devletin borç vermesini sürdürmekle alakalıdır (Wray, 1998a: 75). Bu durum yukarıda bahsedildiği gibi Abba Lerner'in Fonksiyonel Maliye teorisi ile yakından alakalıdır.

Fonksiyonel maliyeye göre devletin görevi talebi her zaman makul bir düzeyde sürdürmektir. Aşırı işsizliğin ve çok az harcamanın olduğu bir durumda devlet ya vergileri azaltmak ya da kamu harcamalarını arttırmak zorundadır. Harcamanın çok yüksek düzeyde olması durumunda, hükümetin kendi harcamalarını azaltarak veya vergileri arttırarak enflasyonu önlemek zorundadır. Ayrıca devlet faiz oranını yükseltmek istediğinde borçlanarak ve faiz oranlarının daha düşük olmasını istediğinde borcu geri ödeyerek ya da borç vererek yatırımların optimum miktarını uyarayan bu faiz oranını muhafaza edecektir (Colander, 2002: 2). Bu bağlamda para basmak, stoklamak bu dengeyi, sağlamak için gereklidir (Wray, 1998a: 76).

Arzulanan net tasarruflar için kamu harcamalarının oldukça düşük kalması durumunda işsizlik ortaya çıkacaktır. Eğer hükümetin açıkları artarsa fiat para arzı artacak ve bu sayede gerçekleşen hanehalkı net tasarrufu artacaktır. İlave açık yaratan harcamalar geliri ve ilave harcama yaratımını arttıracak ve böylece ilave istihdam artacaktır. Yani işsizlik devletin fiat para arzını oldukça kısıt tutmasının sonucudur. Devletin bütçe açığı yaratan harcamalarında artış özel sektörü uyaracak böylece daha fazla iş ve istihdam yaratılacaktır. İşsizlik yok oluncaya kadar açığın artışı engellemek için reel kaynak kısıtı bulunmamaktadır. Reel kısıtlar ilave

açıkların enflasyona karşı bariyer olarak çalışmasına müdahale etmektedirler (Wray, 1998a: 84).

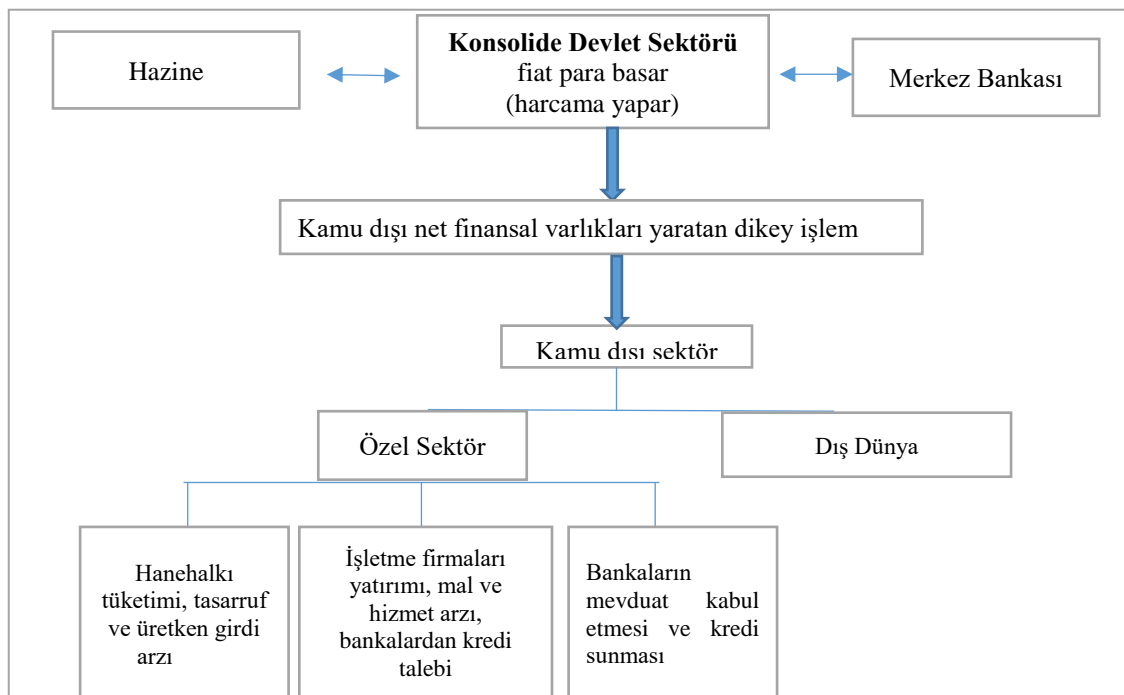
Devletin hizmetler, gelir dağılımı ve diğer konularda uyguladığı politikalar ile aslında uygulaması gereken politikalar arasındaki uyumsuzluk enflasyon ya da kamu borcu şeklini almaktadır. Burada önemli olan konu enflasyonun ya da kamu borcunun nasıl sürdürülebileceğidir. Verilere bakıldığında GSYİH/borç oranı sürekli artmaktadır ve ana akım iktisat teorisinin bu duruma ilişkin bir açıklaması olmadığı için bununla nasıl başa çıkılacağına ilişkin önerileri de bulunmamaktadır. Fakat Lerner'e göre kamunun hükümete borç verme istekliliği sürdüğü sürece ulusal borca kaç sıfır eklendiğinin bir önemi yoktur ve kamunun bu istekliliği ilkin farklı varlık sınıflarının nispi riskliliği ile ilişkili ve ikinci olarak ise borcun bileşimi ile alakalıdır. Son finansal krizler ana akım iktisadın öne sürdüğü borç herkes için eşit yaratılmaz düşüncesini yıkmıştır. Çünkü mesele sadece kamu borcu değil aynı zamanda özel borç meselesidir ve bu nedenle hesaba sadece kamu borcu değil toplam borç katılmalıdır (Mastromatteo ve Esposito, 2015: 16-17).

Sonuç olarak fonskiyonel maliye teorisi, dışa açık bir ekonomide bütçe açığı ya da dış fazlanın özel sektör için planlanan pozitif nominal tasarruflar anlamına geleceğini, kapalı bir ekonomide ise bunun bütçe açığı ile mümkün olabileceğini öne sürmektedir. Bu bağlamda bütçe açığı aslında özel sektörün tasarrufu olacaktır. Eğer devlet bütçe açığı vermez ve denk bütçe politikası güderse özel sektör tasarrufları nedeniyle ekonomide işsizlik meydana gelecektir. Denk bütçe politikası yerine piyasaya para arz ederse özel sektörün tasarrufları artacaktır. Yani devlet bütçe açığı yaratacak harcamaları ile ilk önce özel sektörü uyaracak, bu daha sonra daha fazla gelire, harcamaya ve istihdama neden olacaktır. Bütçe açığı vermediği tam tersi bir durumda ise para arzı olmayacak dolayısıyla işsizliğe neden olacaktır. Devletin para basma gücüne sahip olması nedeniyle işsizliğin ortadan kalkması ve tam istihdamın sağlanması isteniyorsa para arzının artırılması gerekmektedir. Yani ana akım iktisadın üzerinde durduğu metaforlar gerçekçi olmamakla birlikte devletin bütçe açığı yaratan harcama yapmasının önünde hiçbir finansal gerçek kısıt bulunmamaktadır. Enflasyon ancak bir kere tam istihdama ulaşıldıktan sonra bütçe açığı vermeye devam edilmesi ve para arzının daha da artırılması sonucunda ortaya çıkacaktır. Yani bütçe açığı tam istihdamı sağlayacak kadar toplam talebi artıracaktır. Sonuç olarak Post-Keynesyenler planlanmış pozitif nominal tasarrufların varlığının, sürekli bütçe açıklarını gerektirdiğini ve böylece modern ekonomilerin ana akım iktisadın öngördüğünden farklı çalıştığını ileri sürmektedir (Işık, 2009b: 145).

1.2.3. Modern Para Teorisi ve Para Arzının İçselliği

Modern Para Teorisinin temelinde VDP yer almasının yanı sıra paranın içselliği kavramı kabul edilmektedir. VDP yaklaşımında belirlediği gibi egemen devletin para basma tekeline sahip olduğunu, hükümet ile özel kesim arasında işlemlerden kaynaklanan dışsal para yaklaşımını benimsemektedirler (Forstater, 2006: 203 ve Işık, 2010: 20-21). Para arzının içselliği modelinde para arzını dışsal para ve dışsal paranın kaldıraç etkisi yaptığı içsel para belirlemektedir (Wray, 1998a: 111; Juniper ve Mitchell, 2005: 9).

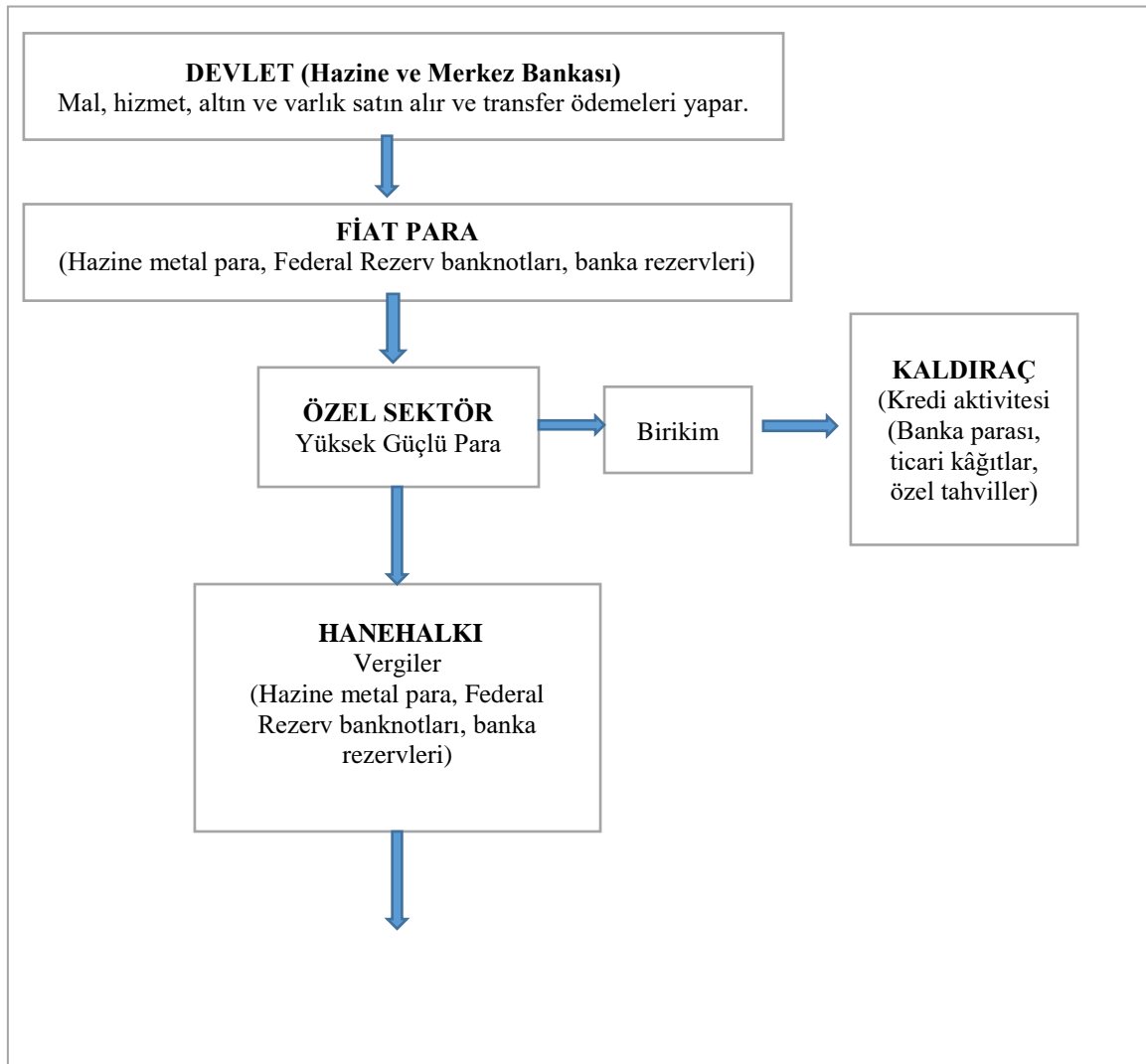
Paranın fiat para olması Modern Para Teorisi'nde önemli bir kavramdır. Fiat para sadece kendisiyle konvertibile edilebilir ve devlet tarafından yasal olarak altına çevrilemez. Bu nedenle devlet fiat para basma yetkisine sahip ve bu paranın tekel olarak sağlayıcısı olduğundan vergi ödemelerini fiat para cinsinden talep etme şeklinde ayrıcalıklı yasal bir hakka sahiptir. Aşağıdaki Şekil 1.3'de kamu ve kamu dışı sektör arasındaki yapısal ilişki görülmektedir. Merkez bankasının büyük ölçüde devletten bağımsız olduğu iddiasına rağmen MPT savunucuları merkez bankası ve hazine faaliyetlerinin ayrılmasının reel bir değeri olmadığını ifade etmektedir. Konsolide kamu sektörü ekonomide net finansal varlıkların pozisyonu belirlemektedir. Hazine operasyonları ile fazla verilebilirken, merkez bankası operasyonları ile bir açıkla karşılaşmaktadır. Çoğu merkez bankası operasyonları ile kamu dışı finansal varlıklar sadece rezervler ve menkul kıymetler arasında ikame edilmektedir. Bir anlamda net finansal varlıkların el değiştirilmesine merkez bankaları dahil olmamaktadır (Mitchell ve Muysken, 2008: 205-207).

Şekil 1.3 Kamu ve Kamu Dışı Sektör Arasındaki Yapısal İlişki

Kaynak: Mitchell ve Muysken, 2008: 206

Modern Para Teorisine göre konsolidasyon hipotezi mevcut kurumsal düzenlemeleri tarif etmemektir. Merkez bankası ve hazinenin ayrımının yapılmasında uygulanan kurumsal ve politik kısıtlar üç nedenle önemli değildir. İlki kurumsal çerçeve ne olursa olsun bilanço sonucu aynıdır. İkincisi hazine harcamalarının, vergilendirmenin ve tahvil arzının, faiz oranları ve toplam gelir üzerindeki etkisi aynıdır. Üçüncüsü ise hazinenin yükümlülüklerini yerine getirebilmesi ve merkez bankasının faiz hedefini yakalaması için birlikte çalışmalarıdır (Tymoigne ve Wray, 2015: 30). MPT'nin konsolidasyon hipotezi ile beraber para arzının dikey ve yatay işlemler olarak ayrılması noktasında Şekil 1.4'te görüleceği gibi dikey oklar kamu ve kamu dışı sektörler arasında ve yatay oklar bankalar, hanehalkları ve firmalar arasında bir aktarım ifade edilmektedir (Mitchell ve Muysken, 2008: 212).

Şekil 1.4 Yatay ve Dikey Makroekonomik İlişki

Kaynak: Wray, 1998a: 112

Devletin mal ve hizmet alması ve merkez bankasının varlık satın alması ile para devletten özel sektöre dikey olarak aktarılır. Devletin özel sektöre koyduğu vergiler nedeniyle özel sektör devletin ihraç ettiği fiat parayı kabul edecektir. Özel sektörden dikey bir hareket olduğu için vergi uygulaması ya da merkez bankasının bilançosunun pasif tarafının silinmesiyle para ortadan kalkmaktadır. Bu iki dikey akım arasındaki net farklılık fiat para stokunun birikmesine yol açmaktadır (Wray, 1998a: 111). Dikey bölüm sadece kısa dönemde baskıyı rahatlatmak için paranın net sağlayıcısıdır. Kısa dönemde tepki verilmezse banka borçluları varlıklarını satmayı, kredi vadelerini uzatmayı ya da yeni krediler elde etmeyi denemek zorunda kalacaktır. Bu durum varlık fiyatları deflasyonuna neden olacaktır. Öte yandan, eğer merkez bankası nihai borç veren merci olarak davranırsa ya da hazine açıklarını arttırsa bu önlenebilecektir (Wray , 1998a: 113).

1.3.Modern Para Teorisine Eleştiriler

MPT'ine yönelik eleştiriler yine bu geleneği izleyen Post Keynesyenlerden gelmektedir. Genel anlamda MPT'ye getirilen eleştiriler ikiye ayrılmıştır. Bunlardan ilki devletin nihai işveren rolü fikrine getirilen eleştiriler ve chartalist para fikrine karşı getirilen eleştirilerdir (Lavoie, 2013: 7).

Sawyer, DNİR'in toplam talebi yükselterek istihdamı arttırdığını, bunun genel devlet harcamalarını yükseltmek veya vergileri düşürmekten bir farkı olmadığını iddia etmektedir. Ayrıca yüksek istihdam seviyesine ulaşmak için yeterli koşullar olmasa bile yeterli toplam talep gerekli olduğunu söyleyerek, yüksek istihdama ulaşmak için başkaca kısıtlamalar sunmaktadır. NAIRU'nun emek piyasasında çeşitli kusurları yansıttığını, reel ücretleri kontrol altında tutmak için işçileri disipline eden bir işsizlik seviyesi olduğunu ve enflasyonist olmayan tam istihdamı sağlamak için üretim kapasitesinin eksikliğine karşılık geldiğini ifade etmektedir (2003: 887). Bütçe açığı büyüklüğünün kamu harcamaları ve vergilendirme bileşiminden ziyade, tam istihdamda net özel tasarruf ve ticaret dengesi tarafından belirlendiğine dikkat çekmektedir. DNİR ile ilgili eleştirilerinin ilki nüfusun yaygın olarak bulduğu, çok fazla yetenek gerektirmeyen işler olmasıdır. İkincisi kullanışlı bir çıktı üretimine yol açsa bile toplam talep çok düşük olduğunda yalnızca gelecek çıktı olması gerekli değildir. Üçüncüsü ise DNİR işçilerinin sermaye, malzeme, denetim ve ofis gibi bazı desteklere ihtiyacı olduğunu ve böylece toplam DNİR harcamasının DNİR işçilerinin ücret harcamalarından daha fazla olacağını söylemektedir. Bunun ekonominin geri kalanına bir yansıması olacak ve toplam talebi arttırıcı bu etki eğer toplam talep çok yüksekse ilave enflasyon baskısı yaratacaktır (Sawyer, 2003: 890-891).

Palley, MPT'nin mali otorite ve merkez bankasının tam bir konsolidasyona sahip olduğu fikrini eleştirmektedir. Esasında para basarak bütçe açıklarını finanse etmek çok iyi bilinen muhasebe hesaplarının yeniden düzenlenmesinden başka bir şey değildir. Ayrıca Keynesyen ekonominin temel bir şekilde yeniden düzenlendiğini, teorinin iddialarını açıklayacak formal bir modele sahip olmadığını var olan modelin de basit gelir harcama modelinin yeniden yorumlanması olduğunu vurgulamaktadır. Teorinin devlet harcamaları üzerindeki mali kısıtı kaldırmasına sebep olan temel kavramın egemen para olduğunu ancak bilinen gelir harcama modelinde bu kavramın yer almadığını ileri sürmektedir. Ona göre stok-akım uyumlu IS-LM analizi MPT'nin söylemek istediği her şeyi kapsamaktadır (2015a: 4-8). Palley'in görüşüne göre MPT taraftarları tarafından önerilen politikalar esnek döviz kurlarının varlığında açık bir ekonomide ciddi finansal istikrarsızlığa neden olurken, sabit döviz kuru kullanımında devlete zorlu mali kısıtlamalar getirecek ve teorinin para basma tekeline sahip devletle ilgili iddialarını zayıflatmaktadır. Ayrıca DNİR politikasındaki tam istihdamın makul bir enflasyon teorisi olmadığını ve devlet tarafından yaratılan para kavramının önemini abartıldığını iddia etmektedir. Bununla birlikte, toplam talep şoklarının enflasyonist sonuçlarını ve çok sektörlü bir ekonomideki talebin sektördeki değişimlerini ne şekilde ortadan kaldırdığının ekonomik bir açıklamasının olmadığı, dolayısıyla ücret harcamalarının, tam istihdam da dahil olmak üzere sektörler arasında dalgalanma yaratacağını ileri sürmektedir (Palley, 2015b: 54-56).

Lavoie para ve maliye politikasına ilişkin neo chartalist bazı argümanları desteklemesine rağmen, DNİR ya da diğer kamu harcama programlarını uygulamak için hiçbir finansal engelin olmadığı konusundaki fikirleri aşırılık olarak görmektedir. Kamu açıklarına ilişkin, büyümenin olduğu dönemlerde açıklar uygun olsa bile, nakite olan ihtiyaç yüzünden kamu açıklarının gerekli olduğunu iddia etmenin yanlış olduğunu düşünür. MPT'nin bu sonuca ulaşmasının nedenini konsolidasyon varsayımı ile yaptığını söylemektedir. MPT'nin öne sürdüğü kapalı bir ekonomide özel net finansal varlıklar stokunun kamu borç stokuna eşit olması ve devlet borçlanma senetlerinin neden özel varlık kaldırıcı olduğunun belli olmadığına vurgu yapmaktadır (Lavoie, 2013: 7-8). Ayrıca MPT'nin egemen paraya sahip olarak gördüğü ABD'nin kendi kendine dayattığı iki sınırlamaya dikkat çeker. İlki Amerika Merkez Bankası (FED) sadece anlaşılabilir her süre için kamu yükümlülüklerinin ilave 3 milyar dolarını doğrudan satabilir veya sahip olabilir. Yani FED'in temel olarak sadece ikincil piyasalarda federal borç satın alabilir, özel piyasalarda alamayacağını vurgulamaktadır. İkincisi ise Temmuz 2011 borç tavanı krizinden bu yana, kongrenin ABD hükümetinin üstlenebileceği borcun toplam miktarına bir sınır getirmiş olmasını örnek göstermektedir (Lavoie, 2013: 13-14).

Eleştirmenler DNİR'in öngördüğü tam istihdam düşüncesini desteklemektedir ancak yapısal işsizlik ve enflasyon konularında teorinin sorunu çözme konusunda şüphecidirler. DNİR altında yaratılacak işlerin ekonomik yararlılığı ve programda öğrenilen becerinin özel sektöre aktarımı konusunda eksiklikler görmektedirler. Kadmos ve O'Hara, Wray'in ELR yaklaşımının ve Lerner'in fonksiyonel finans yaklaşımının farklı işsizlik tanımlarını kullandıklarını savunmaktadırlar. Fonksiyonel finansın friksiyonel işsizliği önlemede kullanılabilecekken, MPT hem yapısal hem konjonktürel işsizliği önlemek için kullanılanabileceği önermesini sorunlu bulmaktadır. Bu bağlamda teoriye yöneltilen bir başka eleştiri işsizliğin yapısal ve teknolojik değişimlerden kaynaklanması halinde etkisiz olacağına ilişkindir. Kamu istihdamı için düşük nitelikli hizmetlerin öngörüldüğünü aslında önde gelen sektörlerin bilgi, iletişim ve bilgi ağına dayanmasından dolayı eleştirmektedir. DNİR politikasını savunanlar özellikle sağlık, eğitim, çevre gibi alanlarda kamu istihdamını artıracak şekilde sosyal harcamayı destekleyerek, işsizlerin tümüne iş güvencesi getirmektedir. Ayrıca DNİR, kamunun alt yapı yatırımlarını artırarak toplam talebi, istihdamı ve dolayısıyla özel sektörün karlarını yükseltmektedir. Bu şekilde düşük nitelikli hizmet olarak kamu altyapı yatırımlarınının toplam talep ve istihdam üzerinde toplum için net olumlu katkıları olacağına ancak bu işlerin özel sektör için faydalarının sınırlı olduğunu dolayısıyla DNİR çalışanlarının özel sektör faaliyetinde iş deneyimi kazanamayacaklarını söylemektedirler. DNİR programlarının kısa vadede işsizlik sorununu çöze bile uzun vadeli bir çözüm olmadığını ve kaynakların verimli bir şekilde kullanılamayacağını iddia etmektedirler (Kadmos ve O'hara, 2000: 9-13).

Ramsay (2002-3) ise eleştirisinde, DNİR uygulanması halinde özel sektörde çalışanların daha agresif olacaklarını ve daha yüksek ücret talep edeceğini ileri sürmektedir. Özel sektör çalışanlarının kamu sektöründe işe alınan DNİR çalışanlarını devlete karşı sendikal yollarla zorlayacağını vurgulamaktadır. Ayrıca iş garantisi gibi bir uygulamadaki enflasyon kontrol mekanizmasının NAIRU'ya benzediğini iddia etmektedir. Ayrıca DNİR uygulamasında devletin kendisi ile işbirliği yapmayanları cezalandırabileceği veya köle gibi zorla çalıştırabileceğini ve demokratik yönetime zarar vereceğini düşünmektedir (Ramsay, 2002-3: 283).

Seccericia (2004: 33-34), DNİR uygulamasının gevşek emek piyasası ortamı yaratıp yaratmadığını sorgulayarak Sawyer (2003) ile benzer görüşleri paylaşmaktadır. Buna göre düşük ücretli DNİR uygulaması seçilirse, ücretlerin düşük DNİR çıpasına doğru aşağı yönlü baskı oluşacaktır. Düşük ücretli böylesi bir uygulama daha önceden var olan yasal asgari ücretin altında kalırsa özel sektör ücretlerini aşağı yönlü hareket ettirerek istikrarı bozacağını eğer ücret

düzeyi yüksek seçilirse de ücret – ücret sarmalı yaratacağını düşünmektedir. Ayrıca çok düşük ayarlanmış bir DNİR ücretinin gelir eşitsizliğini arttırıp efektif talebi aşındıracağını söylemektedir.

Mehring (2000: 401-402) ise hem Wray'in Neo Chartalist bakış açısını hem de federal devletin parayı harcayarak oluşturduğu fikrini reddetmektedir. Teorinin gösterdiği antik örnekler ile çağımızın merkez bankası ve devletlerinin farklı bir anlayışa sahip olduğunu dolayısıyla vergilendirme gücünün paranın kaynağı olduğu argümanını reddetmektedir. Gnos ve Rochon'un (2002: 45) Wray'in öngördüğü para yaratma süreci ile Post Keynesyen yaklaşımın birbiri ile çeliştiğini, merkez bankası parasının devletin bastığı para olarak tanımlanamayacağını söylemektedir. Benzer şekilde takip eden bir çalışmada Rochon ve Vernengo (2003: 59-61) para teorisi ile devlet teorisini birleştiren Chartalist yaklaşımda vatandaşların vergilerini ödemek için devletin sağlayacağı para birimine ihtiyaç duyacaklarını dolayısıyla paranın maliye politikası ile dolaşıma enjekte edildiğini ve bu teorinin Post Keynesyen hesap parası kavramı ile tam anlamıyla uyumlu olduğunu söylemektedirler. Ayrıca Chartalist yaklaşımın içsel para düşüncesi ile uyumlu metalist bakış açısını eleştirdiğini için de Post Keynesyen iktisada yakın olduğu vurgulanmaktadır. Ancak paranın dolaşıma girme şekli ile ilgili chartalizm ve içsel para arasında bir anlayış farkı bulunduğunu düşünmektedirler. Eleştiri noktası, MPT savunucularının devlet parasının dışsal fiat para olduğu ve banka parasının fiat paranın bir tür kaldıraç olduğu noktasındaki dikey ve yatay görüşleri birleştirmeleridir. Bu konsolidasyon düşüncesinin dikeyci yaklaşımın öngördüğü para çarpanından çok farklı olmadığını ifade etmektedir.

Sonuç olarak Modern Para Teorisi Post Keynesyen içerisinde beliren bir teoridir. Teori varsayımları açısından gerçek dünyayı yakınsama özelliği ile paranın kökeni ile başlayan bir tartışmadan hareketle şekillenmektedir. Post Keynesyenler Metalist yaklaşımda olduğu gibi paranın ekonomiye takas yolu ile girdiğini ve değerli madenlerle ilişkili olduğu fikrini reddetmektedirler. Post Keynesyenlere göre ekonomi parasal üretim ekonomisidir, paranın reel değişkenler üzerinde etkisi vardır. Modern Para Teorisi'nde ise Knapp'in ortaya koyduğu Chartalist para fikri benimsenmektedir. Chartalist yaklaşımda ise para yasaların ürettiği bir hesap birimidir. Chartalist yaklaşımda paranın ortaya çıkması için piyasaların önce ortaya çıkmış olması gerekmez ve hatta piyasalar ortaya çıkmadan önce para vardır. Devlet bir yükümlülüğü yerine getirmek için neyi para olarak kabul edebileceğine karar vermektedir. Devletin neyin para olacağına karar vermesi onun egemenlik gücü ile alakalı olması kavramın kilit noktasıdır. Burada devletin vergi koyma gücü ve vergiye dayalı para karşımıza çıkmaktadır. Bir kere vergi koyulduğunda ve devlet kendi otoritesini kullanarak bu vergiyi

kendisinin yarattığı para ile ödemeye mecbur tuttuğunda para için bir talep yaratmış olacaktır. Para devlet tarafından yaratılır düşüncesinin bundan sonra ulaştığı nokta ise Abba Lerner'in ortaya koyduğu Fonksiyonel Finans'tır. Devlet kendi yükümlülüklerini ihraç ederek harcama yaptığı için bu harcamaları yapmak adına vergi gelirine veya borçlanmaya gerek duymamaktadır. Bu yaklaşıma göre eğer hanehalklarının gelirleri çok yüksekse enflasyonu arttıracığı için vergilerin arttırılması gerekmektedir. Bunun yanı sıra kamu maliyesi düşük enflasyonla birlikte tam istihdamı yaratacak şekilde dengelenmelidir. Ayrıca ana akımın öne sürdüğü gibi devletin bütçe kısıtı ile hanehalklarının bütçe kısıtı eş değer değildir. Bir devletin para basma tekeline sahip olması nedeniyle hanehalkları ya da özel sektör gibi sınırlı gelire sahip olması söz konusu olamaz. Dolayısıyla bütçe açıkları öne sürüldüğü gibi korkulacak bir şey değil tam tersine özel sektörün tasarruf yapabilmesi için bir gerekliliktir. Son finansal krizler ana akım iktisadın öngördüğü şekilde tam istihdamın kendiliğinden sağlanacağı görüşünü yalanlamıştır. Özellikle Büyük Buhran sonrasında piyasa mekanizmasının ekonomiyi dengeye getirmeyeceği ve devlet müdahalesinin şart olduğu Keynes'in öncülüğünde ortaya konulmuştur. Bu düşünce yeni bir kriz dönemi olan 1970'li yıllara kadar sürdürülmüş ancak 1980'li yıllarda tekrar ana akım iktisat politikalarına dönüş yaşanmıştır. Son yıllarda yaşanan finansal krizler ise ekonomide istikrarın sağlanabilmesi için piyasalara olan güveni sorgulatmış, devlet müdahalesi ve kurumların önemi tekrar su yüzüne çıkmıştır.

Bu bölümde ele alınan Modern Para Teorisi devletin müdahalesi ile fiyat istikrarı ile birlikte tam istihdamın sağlanabileceği fikrini benimsemiştir. Ana akımda olduğu gibi fiyat istikrarı ile işsizlik arasında bir ödünleşme olmadığı, enflasyona neden olmayan bir tam istihdamın varlığına işaret eden Devletin Nihai İşveren Rolü'ne vurgu yapmaktadır. Devletin DNİR politikası ile sıfır işsizlik oranı sağlanabilir. Bunun için devletin üzerine düşen görev dışsal olarak belirlediği asgari ücret düzeyinde çalışmak isteyen herkese iş sağlamasıdır. Böylesi bir tam istihdam politikasının uygulanması, istihdam açısından tampon stok yaratacak ve iktisadi dalgalanmaların olduğu zamanlarda otomatik istikrarlandırıcı görevi üstlenecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

DEVLETİN NİHAİ İŞVEREN OLMA ROLÜ

2.1. Kavramsal Olarak Devletin Nihai İşveren Rolü

Temelde istihdam piyasasına müdahale politikaları ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan ilki pasif istihdam politikaları diğer aktif istihdam politikalarıdır. Bu politikalar işsizliğe doğrudan ya da dolaylı olarak müdahale etmeyle karakterize olmaktadır. Genel olarak işsizlere iş bulma konusunda doğrudan yardım etmeyen politikalar pasif istihdam politikalarıdır. Bu politikalar için uygulanan programlar aracılığı ile işsizlik ve/veya iş arama dönemlerinde ilgili kişilere gelir ikamesi amaçlanmaktadır. Pasif istihdam politikaları, işsizlik sigortası, yardımı ve erken emeklilik gibi önlemleri kapsamaktadır (Meager, 2009: 3; Nie ve Struby, 2011: 35; Hieda, 2011: 4).

Aktif istihdam politikaları ise pasif istihdam politikalarının tersine istihdam edilebilirliğin artırılması ve iş bulma konusunda doğrudan işsizlere yardım etmeyi hedeflemektedir (Nie ve Struby, 2011: 36). Bu politikalar işsizlerin iş bulmaya yönelik kapasitelerini de arttırmaya yönelik politika önlemlerini içermektedir. Aktif istihdam politikaları için uygulanan programlar arasında işsizlerin mesleki eğitimi, iş araştırma yardımları, iş yaratma, işsizlerin girişimciliğini artıracak destekler, işverenlere yönelik istihdam teşvikleri gibi önlemler yer almaktadır (Meager, 2009: 3; Nie ve Struby, 2011: 36). Bu politikalarla yapısal işsizlik probleminin çözülmesi hedeflenmektedir. Bu yönüyle aktif istihdam politikaları, sosyal politika yapmanın önemli bir alanı olarak tanımlanmaktadır (Bonoli, 2010: 6).

İşsizlikte mücadelede pasif ve aktif istihdam politikaları değişik dönemlerde politika aracı olarak kullanılmış ve halen kullanılmaktadır. Özellikle 1990'lardan günümüze aktif istihdam politikaları uygulanmakta ve bu politikalar uluslararası kurumlar (Dünya Bankası, IMF, İLO gibi) ve OECD ülkeleri tarafından desteklenmektedir (Bonoli, 2010: 6; Hieda, 2011: 1). Refah devletinin sağladığı sosyal yardımlara olan bağımlılık ve rasyonel birey anlayışının egemen olduğu ana akım iktisat politikalarıyla aktif istihdam politikalarına verilen önem artmaya başlamıştır. Aynı zamanda bu gelişme aktif istihdam programlarına ayrılan kaynakların da artmasına neden olmuştur (Bonoli, 2010: 6). Her ne kadar ülkeler arasında farklılık kaydetse de aktif istihdam politikalarına ayrılan fonların gayri safi yurtiçi hâsılaya oranı yükselmeye başlamıştır. Diğer yandan pasif istihdam politikalarından aktif istihdam piyasalarına geçişte bu tür politikaların, yüksek işsizlikle mücadele etmede başarılı olduğu da sorgulanmaktadır. Çünkü bu tür desteklerin amacı geçici ya da süreli olarak işsizlere ve ailelerine finansal yardımı kapsamaktadır.

İşsizlikle birlikte enflasyonun da yükselmeye başladığı 1970’lerde uygulamaya koyulan Humphrey-Hawkins tam istihdam yasası işsizliği önlemeye yardımcı olamamıştır (Wray 1998a: 124). Serbest piyasa politikaları ile 1990’lı yıllarda mali ve ekonomik bir dizi düzenleme ile küreselleşmenin temelleri atılmıştır. Buna paralel olarak OECD’nin 1994 yılındaki çalışmasıyla iş garantisi programları iş arama araçları ile ikame edilerek rafa kaldırılmıştır (Mastromatteo ve Esposito, 2014: 5). Ana akım iktisat yaklaşımında enflasyon ile işsizlik arasında bir değiş tokuş söz konusudur ve enflasyonla mücadele için işsizlik araç olarak kullanılmaktadır (Juniper ve Mitchell, 2005: 15). Post Keynesyenlere göre ise fiyat istikrarını sağlamak için işsizliğe katlanmak zorunlu değildir. Tam istihdam politikasının kullanılması ile fiyat istikrarı bozulmadan işsizlik azaltılabilmektedir. Bu yaklaşıma göre fiyat istikrarını bozmadan işsizliği azaltacak ve tam istihdamı sağlayacak politika, devletin nihai işveren olma rolü ile mümkün olmaktadır (Minsky, 1986: 308-312; Wray, 1998a: 94-95; Mosler ve Forsater, 1999).

Bir istihdam politikası olarak devletin nihai işveren olmasında devletin üstlenmesi gereken iki temel bileşen söz konusudur: Bunlardan ilki devlet nihai işveren olarak davranır ve ikincisi dışsal olarak emeğin marjinal fiyatını belirler. (Wray, 1998a: 124). Program çalışmaya hazır ve istekli olan herhangi birine herhangi bir teste tabi tutulmadan ve süre kısıtı olmadan iş sunmak için oluşturulmuştur (Forstater, 2013: 146). Özel sektörde iş bulamayan ve devletin belirlediği bir taban ücretle çalışmak isteyen herkesi istihdam ederek bir bakıma sıfır işsizliği garanti eden bir program olarak düşünmek mümkündür. DNİR programında çalışacak birinin çalışmaya istekli olması önemlidir çünkü kimse bu programda çalışmak için zorlanamaz. Ayrıca DNİR çalıştırmacılığın (workfare) bir türü anlamına gelmemektedir (Wray, 1998a: 124). DNİR çalışmak isteyen herkese bir baz ücret sunmaktadır ve bu ücret özel sektör cari ücretinden düşük olmak zorundadır (Mastromatteo ve Esposito, 2014: 5).

DNİR düşüncesinin en önemli temsilcilerinden Minsky, DNİR politikasının önemini şu şekilde ifade etmektedir:

“...istikrar politikasının amacı, tam istihdamı başarmak olmalıdır. Belli işlerin değil tüm işlerin garanti edilmesi politikanın amacı olmamalı.... Mevcut strateji, toplam talebi destekleyerek tam istihdamı sağlamaya çalışmaktadır. Politika araçları: Finansman koşulları, yatırımların teşviki, hükümet kontratları, transfer ödemeleri ve vergilerdir. Bu politika stratejisi kronik enflasyona, finansal krizlere ve ciddi istikrarsızlığa yol açan konjonktürel yatırım patlamalarına neden olmaktadır. Bu problem nedeniyle uygulanacak politika istikrarsızlığa, enflasyona ve işsizliğe yol açmayan bir tam istihdam stratejisi geliştirecek şekilde tasarlanmalıdır. Böyle bir politikanın temel aracı, uzun ve kısa vadeli kar bekleşlerine bağlı olmayan asgari bir ücrette sonsuz esnek bir emek talebi yaratmaktır” (Minsky, 1986: 308)

DNİR politikası toplam talebi arttırarak değil doğrudan iş yaratımı ile işsizliği ortadan kaldırılmasını gerekli görmektedir. İşsizler arasında daha az yetenekli ve eğitilmiş olanlar özel sektör tarafından en son işe alınan ve ilk önce işten çıkartılan kesimdir. Bu yönüyle DNİR büyüme ve yatırım yanlısı toplam talep politikalarından ayrılmaktadır. Çünkü bu politikalar daima öncelikli olarak daha vasıflı, daha iyi eğitilmiş ve yüksek ücretli işçilere talebi arttırmaktadırlar (Tcherneva, 2013: 80). Tampon istihdam özelliğinden dolayı DNİR otomatik istikrarlandırıcı olarak davranıp toplam harcama ve istihdamı istikrarlandıracak ve varolandan daha iyi bir fiyat istikrarı sağlayacaktır (Wray, 1998a: 94). Bununla beraber piyasa güçlerinin nominal veya göreceli fiyatları etkilemesine izin vererek özel sektörü dışlamaması ve özel sektör firmaları veya diğer hükümet programlarıyla sağlanan alternatif istihdam politikalarının ikamesi değil, tamamlayıcıdır. (Wray, 2000: 1).

Özellikle ekonominin durgunlaştığı dönemlerde özel sektör tarafından istenmeyen vasıfsız iş gücü devlet tarafından istihdam edilerek işsizlik stokundaki artışın önüne geçilmesi öngörülmektedir. Devletin işveren olarak istihdam stokuna yaptığı müdahale ile genellikle ekonomik konjonktür ile ilgili olan bütçe açıklarını meydana getirecektir. Planlanan tasarrufların planlanan yatırımdan büyük olduğu dönemlerde özel sektörün istihdam etmek istemediği kesim devlette istihdam edilecek ve böylece bütçe açıkları artacaktır. Ekonominin canlandığı tam tersi bir durumda ise özel sektörün istihdam talebi artacak ve devletin istihdam stokundan işçi istihdam edecektir. Dolayısıyla özel sektörün istihdam talebi, hükümetin bütçe açıklarını azaltacaktır (Wray, 1998: 94; Tcherneva, 2013: 81).

En yüksek vasıflı işçiler özel sektör için en çekici olan kesimdir ve bu yüzden ilk istihdam edilenlerdir. DNİR programında işçilere tek tip ücret ödeneceğinden vasıflı işçiler piyasa ücretinin altında ücret alacak bu da mümkün olduğu kadar DNİR programından çıkmak için teşvik olacaktır. (Wray, 2009: 6). Keynes'in de dahil olduğu bazı ekonomistlere göre emek diğer mallardan farklı olduğu için bir emek piyasasından söz etmek mümkün değildir. Emegın diğer mallardan farklı olmasının nedeni emegın mülkiyetine sahip olunamayacağı, saklanamayacağı ve diğer üretim faktörleri gibi hareketli olmamasıdır. Buna ilave olarak iş gücüne katılan işçilerin önemli bir maliyeti ve belirsizliği vardır. DNİR ile bu zorluklar azaltılıp, ortadan kaldırılabilir. Yani özel işverenler tarafından ihtiyaç duyulmadığında bu uygulama emegın depolanmasına, tampon stok olarak hareket etmesine izin verecektir (Wray, 1998a: 135).

DNİR öngörülen işler özel sektörün arzı olmayan sektörlerdeki işler olduğundan özel sektöre rakip ya da ikame değildir. Öngörülen işler yaşlı bakımı ve refakat hizmetleri, kamu okullarında sınıf asistanlığı, yerel güvenlik, yoksul bölgelerde bayındırlık işleri, çevre temizliği

ve güvenliği, kütüphane asistanlığı, DNİR çalışanları için günlük çocuk bakımı ve sağlık hizmetleri asistanlığı, tarih ve kültür hizmetleri, sanat ve müzisyenlik gibi hizmetleri kapsamaktadır (Wray, 1998a: 141-142). Devlet kamu sektöründe çalışmak isteyenlere geçimlik ücret ödediği takdirde bu ücretin, eğitimsiz düz işçiye ödenen mevcut ücrete yakın olmalıdır (Wray, 2000: 3-8).

Eğer ücret düzeyi iyi ayarlanmazsa, örneğin özel kesimin ödediği minimum ücretten yüksek bir DNİR ücreti belirlenmesi halinde istihdam özel sektörden kamuya kayacaktır. Bunun sonucunda özel sektör ücretleri artacak, bu ise bir defaya mahsus olmak üzere fiyatları artıracaktır. Böylece genel olarak hükümetin ücretleri piyasaya göre yüksek belirlemesi, bir defalık ücret ve fiyat artışıyla sonuçlanacaktır. Eğer özel sektörde işçilerin ücret talebi verimliliklerinden daha yüksek ise, işverene alternatif kamu sektörü istihdam havuzundan hükümetin belirlediği ücrete bir mark-up koyarak işçi talep edecektir. Yani DNİR ücreti, piyasa ücretleri için sürekli olarak bir çapa görevi görmektedir (Wray, 1998a: 135; Juniper ve Mitchell, 2005: 15).

Teoriye getirilen eleştirilerden DNİR politikasının enflasyonist olması hususunda, DNİR'in toplam talep politikalarından farklı olduğu, geleneksel Keynesyen politikaların enflasyona neden olabilirken, DNİR toplumun alt tabakasında yer alan ve çalışmak isteyen kişilerin geçimlik ücret yoluyla yaşam standartlarının yükseltilerek toplam talebin bir miktar artması sonucu talep çekişli enflasyonist baskıya neden olmayacağı ileri sürülmektedir (Wray, 2000: 6). İşsizlik için yapılan telafi edici ödemelerin toplam talep üzerine etkisi olsa bile arz üzerinde etkisi önemsiz kalmaktadır. DNİR politikasının beşerî sermayeyi arttırma, fiziki alt yapı sağlama, potansiyel toplam arzı artırma, enflasyonist baskıyı azaltma imkanı vardır. Özel sektörün planladığı nominal tasarruflar gerçekleşen nominal tasarrufları aşarsa iradi işsizlik meydana gelecektir. Devlet bu politika ile planlanan nominal tasarrufları gerçekleştirecek ve bu bir bütçe açığına neden olacaktır. Bütçe açığındaki bu artış özel sektörün planladığı ve gerçekleştirdiği tasarruflar dengeleninceye kadar istihdamı arttıracaktır. Devletin bütçe açığı yaratan harcamaları tam istihdam sağlanana kadar sürdürülecek ve enflasyonist baskı ancak bu düzeyin ötesinde bir bütçe açığı ile ortaya çıkacaktır (Wray, 1998a: 129-130).

DNİR politikasının uygulanması modern ekonomilerde devlet yükümlülüklerinin modern para ile karşılanmasından dolayı eskiye oranla daha kolaydır. Bu modern ekonomilerde devlet, modern parayı ihraç ederek harcama yapmaktadırlar. Yani daha önce bahsedildiği gibi ekonomiler ihraç ettikleri para üzerinde tekel gücüne sahipse hükümet harcamaları gerçek anlamda finansman sınırlamasıyla karşılaşmayacaktır. Eğer tam istihdam hedefleniyorsa hükümet harcamaları ve bütçe açığı ile karşı karşıya kalınacaktır. Ancak vergiye dayalı para

yaklaşımı ve fonksiyonel finans kavramları dikkate alındığında bütçe açıkları günümüz ekonomilerinde ana akım iktisadın ürettiği metaforlar gibi değil bir norm olarak düşünülmesi gerekmektedir (Wray, 1998a: 122-137).

2.2. Devlet Güvenceli İstihdam Programı ile İlgili Ülke Örnekleri ²³

Dünyada uygulanan ülke örneklerinde kamu istihdam programı, dışsal bir şok karşısında yoksul hanelerin temel ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde geçici gelir sağlamak amacıyla tasarlanmıştır. Bu şoklar genelde bir kerelik bir ekonomik kriz, doğal afet, mevsimsel talep daralmaları gibi nedenlerden kaynaklanabilir (Subbarao vd., 2012: 12). McCord 'e göre uygulanan kamu istihdam programları yekpare olarak varlık göstermemekte ve süre cinsinden, emek piyasası ile ilişkisi bakımından, ölçek hedefleme ve uygulama açısından farklılık göstermektedir. Dolayısıyla kısa dönemli süreler için, geniş ölçekli istihdam programları, emek yoğun programlar ve istihdam edilebilirliği artırıcı programlar olarak sınıflandırılabilir (2008: 10).

Kamu istihdam programlarını uygulayan ülkeler incelendiğinde program uygulama nedenleri farklılık göstermektedir. Örneğin kuraklık ve iklim değişikliği (Yemen, Ruanda, Malavi, Etiyopya, Tanzanya, Nepal, Fas), ekonomik krizler (ABD, Şili, Meksika, Kore, Letonya, Yunanistan, Türkiye), çalışma hakkının sağlanması (Arjantin, Hindistan ve Güney Afrika) gibi farklı nedenlerle uygulanan ülke örnekleri bulunmaktadır. Programlar bu ihtiyaçlar göz önüne alınarak ihtiyaçlara ve çeşitli kısıtlara göre düzenlenmektedir. Genellikle süre bakımından, program için ayrılan toplam maliyette işçilerin alacağı ücretin payı bakımından, yapılacak işlerin süresi ve tipi bakımından, ödeme türü bakımından farklılık gösterebilmektedir (Subbarao vd., 2012: 31). ABD, İsviçre ve Avustralya gibi ülkeler bu programları 1930'lu ve 1940'lı yıllarda uygulamaya başlayan ilk ülkelerdir⁴. Ayrıca istihdamı garanti eden bu programlar, uluslararası alanda birçok ülke tarafından Tablo 2.1'de görüldüğü gibi uygulama alanı bulmuştur⁵. Örneğin İsviçre, Arjantin ve Hindistan'de uygulanan kamu istihdam politikaları, çalışma hakkı esas almıştır. Endonezya ve Güney Kore ise Doğu Asya finansal krizinin etkilerini gidermek için kamu istihdam politikaları uygulamıştır. Benzer şekilde Bolivya ve Şili gibi ülkelerde yapısal uyumu sağlamak için sosyal fon programları uygulamışlardır

³ Çalışmanın bu bölümünde büyük ölçüde Işık S.ve Öksüz Nariç, N. (2016) "Yoksulluk ve İstihdam Post-Keynesyen Yaklaşım: Devletin Nihai İşveren Rolü" isimli çalışmadan yararlanılmıştır.

⁴ Daha kapsamlı ülkeler tablosu için bakınız: (Subbarao vd., 2012: 331-371)

⁵ Tablo 2.1'de gösterilen kamu istihdam programlarının büyük bir kısmı, ana akım politikaların uygulanmaya başlandığı 1970'li yıllardan sonra ortadan kalkmıştır.

(Papadimitriou, 2008: 7). Letonya, Yunanistan ve Türkiye gibi ülkeler ise 2008 ekonomik krizinde artan işsizliğe karşı geçisi bir çözüm olarak kamu istihdam programları uygulamışlardır. Tabloda görülmekte olan çeşitli Afrika ülkelerinde genellikle hedef kırsal işsizlik ve kuraklığı dikkate almıştır. Bu bölümde Post-Keynesyenlerin savunduğu DNİR politikasının uygulanabilirliği açısından seçilmiş çeşitli ülkelerin uygulamış olduğu istihdam programları üzerinde durulacaktır (Işık ve Öksüz Narinç, 2016: 342).

Tablo 2.1 Kamu İstihdam Programları: Ülke Örnekleri

Ülke	Yıl	Program Açıklaması
ABD	1933-1936	Yeni Düzen Kamu Çalışma Programı (WPA, PWA, CWA) bayındırlık işleri programlarıdır.
Arjantin	2002- 2006	Hanehalkı Reisi Programı (Jefes de Hogar) 18 yaş altı çocuğu olan hanehalklarına haftalık 20 saatlik çalışma öngörmektedir.
Avustralya	1940-1970	İşsizlik Avusturya istihdam servisi tarafından yüzde 2 ortalama ile teslim edildi; aksine 1990'larda yüzde 9'a yakın ve halen yüzde 4 üzerinde gezinmektedir.
Bolivya	1986-1990	Acil Sosyal Fon adlı kamu çalışma programlarında bayındırlık işleri ve altyapıda istihdam yaratıldı.
Botsvana	1980'den günümüze	Emek Temelli İyileştirme Programı ve Emek Yoğun Kırsal Çalışma Programıdır.
Şili	1975-1987	Minimum İstihdam Programı. Bu kamu çalışma programında işgücünün yüzde 13 kadarı istihdam edildi.
Fransa	2005	Pilot program 2005'de altı bölgede başlatıldı ve şu anda ülke çapında kabul edilmeksizin değerlendirilmektedir.
Gana	1988'den günümüze	Sosyal korumaya yönelik (sosyal maliyeti azaltacak) emek yoğun yapıların dâhil edildiği programdır.
Hindistan	1972-2005	Maharashtra İstihdam Garanti Programı, başvuran herkese çalışma garantisi veren, kırsal yoksullukla mücadele programıdır.
Endonezya	1998'de yeniden başlatıldı	Asya krizine karşılık yoksulluğun azaltılmasını öngören Padat Karya Programları ve acil iş yaratma önlemleri ve küçük ölçekli altyapı projeleridir.
Kore	1997-1998	Doğu Asya krizinin ardından vasıfsız işçiler için acil kamu işleri programlarıdır.

Meksika	1995'den bu yana	Programa de Empleo Temporal; sosyal ve üretken altyapı için vasıfsız işçilerin yoğun olarak kullanıldığı bir program, 2000 yılına kadar program bir milyon kullanıcıya ulaşılmıştır.
Fas	1961'den beri	The Promotion Nationale 45 yıldan daha fazla süredir başarılı olarak yürütülmektedir. Program kırsal toplumun kalkınmasına odaklanmıştır.
Nepal	1989	Dhaulagiri Sulama Geliştirme Hizmeti projesidir.
Peru	1991-1995	Programa de Apoyo al Ingreso Temporal, öncelikle kadınlara yönelik bir kamu çalışma programıdır (bir defada 500 bin istihdam).
Güney Afrika	2004'den günümüze	Genişletilmiş Kamu Çalışma (Bayındırlık İşleri) Programı: Çevre, altyapı ve sosyal sektörlerde iş yaratmayı amaçlar.
Sri Lanka	1985'den günümüze	Ulusal Barınma Kalkınma Kurumu: Kentlerde barınma ve altyapıyı geliştirmeyi amaçlamıştır.
Çin	1984'den günümüze	Yigong-daizhen İş yaratma programı kırsal bölgelerde yoksulluğu azaltmayı hedeflemiştir
İsveç	1938-1970	Çalışma hakkına dayanan program yürürlükten kaldırıldığı 1980'lerin sonuna kadar işsizlik yüzde 3'ün altında kalmaya devam etmiştir.
Zambiya	1991'den bu yana	Mikro proje birimi yoksulları hedeflemiş ve mevcut altyapının bakımına odaklanmıştır.
Etiyopya	2005'den bu yana	Kırsal alanlarında açlığa karşı geliştirilen programdır.
Kenya	2009-2011	Kazi Kwa Vijana (KKV) (Gençlik için İş) ile gençler arasında yoksulluk, açlık ve işsizlik sorununu çözmeyi hedefleyerek kırdaki ve kentte istihdam yaratılması amaçlanmıştır.
Letonya	2009-2014	Workplaces with Stipends programı ile krizin yarattığı işsizliğe çözüm için uygulanmıştır.
Yemen	2008'den günümüze	Emek Yoğun Çalışma Programı. (LIWP) temel olarak finansal, gıda ve yakıt krizine karşı başlatılmıştır.
Yunanistan	2012'den günümüze	Kamu Hizmeti İş Yaratma Programı ile krizden etkilenen işsizlere istihdam ve yapı projelerini hedeflemiştir.
Ruanda	1980'lerden günümüze	National d'Actions Sociales, olarak başlamış daha sonra Vision 2020 Umurenge adını almış olan kırsal kesime yönelik Kamu İstihdam Çalışmaları ile fakir ailelere fırsatlar sunmayı hedeflemiştir.
Afganistan	2003'den günümüze	Ulusal Dayanışma Programı (NSP) ve Ulusal Acil İstihdam Programı (NEEP) ile Su ve arıtma, kırsal yollar, elektrikleştirme, sulama, insan kaynaklarının geliştirilmesi gibi 51.000 proje finanse edilmiştir.
Türkiye	2008'den günümüze	Toplum Yararına Çalışma Programı (TYÇP) ekonomik krizde işini kaybetmiş, özelleştirme, yeniden yapılanma veya doğal afetler nedeniyle işsiz kalmış kişileri hedeflemektedir.

Kaynak: Antonopoulos ve Kim, 2008: 11; Işık ve Mert, 2009: 310-311'e dayanarak hazırlanmıştır.

2.2.1. ABD

Devletin Nihai İşveren olduğu kamu istihdam örneklerinin en iyi bilineni Amerika'da 1929 Ekonomik Buhran sonrasında Roosevelt hükümeti'nin ilan ettiği Yeni Düzen (New Deal)'de uygulanan programlardır. New Deal'in ilk yüz gününde Sivil Koruma Programı oluşturulmuştur. Bu program ile Mart 1933'den Temmuz 1941'e kadar yaşları 18- 25 arasında olan 2 milyon erkek bu kurumda istihdam edilmiştir. İstihdam edilme alanları ülkedeki parkların inşaatı ve bakımı, genişletilmesi yol yapımı, yangın söndürme, telefon direği dikme ve ağaç ekimi gibi alanlarda çalışmaları olmuştur. Bir başka program olan Kamu Çalışma İdaresi Programında ise 3 bin 400'den fazla proje altı yıl boyunca uygulamaya koyulmuş ve sosyal değeri olan projeler üretilmiştir. New Deal'in ikinci yüz gününde ise sosyal koruma ağı oluşturularak yaşlılara emeklilik geliri, çocuklu ailelere ve engellilere yardım için haftalık 15 dolar ile 18 dolar arası işsizlik ödeneği öngören sosyal güvenlik yasası oluşturulmuştur. Bunların ötesinde Çalışma Projeleri Yönetimi (önceki adı Work Progress Administration) adlı kurum sayesinde 1935 – 1943 arasında 2.1 milyon insana istihdam yaratılmıştır. Bu kurum tarafından oluşturulan projelerde sadece vasıfsız işçileri değil aynı zamanda profesyonel meslek sahiplerini, sanatçılarda kapsanmıştır (Berkin vd., 2011: 561– 566; Tymoigne, 2014: 520). Bu programlar, ABD hükümetinin dev bütçe açıkları ve devletin nihai borç veren olma rolü nedeniyle işsizlikle mücadelede başarılı olmuş ve İkinci Dünya Savaşı'na kadar işsizliği büyük ölçüde düşürmüştür (Wisman ve Pacitti, 2014: 680; Kaboub, 2007: 4).

New Deal'de oluşturulan bu programlara yapılan yaygın eleştiriler, projelerin çok maliyetli olmaları, yerel yönetimin yolsuzluk ve rüşvet eğiliminde olduğu, katılımcılara çok fazla ödeme yapıldığı, işlerin gereksiz ve etkinsiz özellikler taşıdığı ve bazı projelerin özel sektörle haksız rekabet ettiği yönünde olmuştur (Rose, 2013: 171-172). Diğer yandan bu programlar, krizin etkilerini tersine çevirmek için bazı özel işlerin yaratılmasını da teşvik etmiştir. Ancak bu programların büyüklüğü ve etkinliği, depresyonun şiddetle etkileri nedeniyle yetersiz olduğundan II. Dünya Savaşı'nda yapılan harcamalar kadar ekonomiyi tam istihdama getirecek bir iyileştirme sağlayamamıştır (Wray, 2009: 9).

2.2.2. Arjantin

New Deal'de uygulanan programlardan sonra kamu istihdam programları arasında en iyi bilinen programlar Arjantin'in 1990'lı yıllarda uygulamaya başladığı programlardır. Arjantin finansal serbestleşme, para kurulu, kamunun küçültülmesi gibi IMF önerisi politikalar uygulama başlamış ve bu politikaların 2000'li yılların başında işe yaramaması sonrası derin bir

resesyon ve yüzde 20'lere varan işsizlik yaşanmış ve büyüme oranı hızla düşüşe geçmiştir (Işık, 2009b: 150).

Trabajar kamu istihdam programını böylesi bir ortamda Arjantin'de başlatılan ilk kamu istihdam programıdır. Program kapsamında 400 bin kişiden fazla katılımcı 16 bin projede çalışmıştır ve temel hedefleme mekanizması olarak düşük ücret seviyesi benimsenmiştir. Trabajar'da yaratılan işlerin çeşitlerine bağlı olarak emeğin maliyeti toplam maliyetin yüzde 30'u ile yüzde 70'i arasında değişmiştir. Devlet yalnızca ücret maliyetini ve belediyelerin temel sermaye maliyetini karşılamış ve fakir belediyeler daha çok emek yoğun projeler geliştirmiştir (Grosh vd., 2008: 301). Trabajar işçilerinin yüzde 80'i Arjantin nüfusunun en yoksul yüzde 20'sini oluşturmuştur ve program 30-40 saat arası zorunlu çalışma koşulu getirmiştir (Galasso ve Ravallion, 2003: 5). Katılımcılarına altı ay istihdam olanağı sağlayan bu program 2001 yılına kadar devam etmiştir (Grosh vd., 2008: 301).

Büyümenin hızla düşmesi ve bozulan sosyo-ekonomik koşullardan ardında 2001'de ülke tarihinin en ağır krizine girmiştir (Tcherneva, 2013: 84). Bununla beraber 2002'de uygulamaya sokulan Konvertibilite Planı ve dış borç nedeniyle sıkı ekonomik tedbirler alınmıştır (Galasso ve Ravallion, 2003: 5). Arjantin ekonomisi bu süreçte yüzde 11 daralmış ve 2002 yılı boyunca hanehalklarının yüzde 50'den fazlası yoksulluk sınırının altında yaşamlarını sürdürürken işgücünün neredeyse yüzde 20'si işsiz kalmıştır. Bu kriz ortamında eğitim ve sağlık hizmetlerin kalitesi de bozulmuştur (Ronconi vd., 2006: 2). İşsizliğe ve yoksulluğa karşı daha radikal önlem olarak Arjantin hükümeti Trabajar sonrasında yeni bir kamu istihdam programı olan Jefes de Hogar'ı böylesi bir darboğaz sürecinde uygulamaya başlamıştır (Galasso ve Ravallion, 2003: 6).

Arjantin'de Jefes Planı çerçevesinde ilk önce programa dahil edilecek işsiz aile reislerine yönelik bir ulusal veri tabanı hazırlanmıştır. Bir hane reisinin Jefes Planı'ndan yararlanması için, ailelerin 18 yaş altında çocuk, özürlü kişi veya hamile kadını kapsamaları ön koşul olarak belirlenmiştir. Ayrıca, plandan yararlanmak için aile reislerine çocuklarını okula kaydettirmesi ve aşı yaptırmaları şartları getirilmiştir (Işık, 2009b: 151). Program günlük 4 saat çalışma karşılığında katılımcılara aylık 150 peso gelir sağlamıştır. Programdan faydalananlar başta toplumsal projeler olmak üzere içerisinde temel eğitimi bitirmek de bulunan eğitim programlarına katılmıştır (Tcherneva, 2013: 85). Toplumsal kalkınmada düşük/vasıfsız istihdam, alt yapı geliştirme, çevresel iyileştirme sarf malzeme üretimi gibi emek yoğun faaliyet alanlarında istihdam edilmiştir.

Programın etkileri inceleyen bir çalışmaya göre krizden hemen sonra Mayıs 2003'de 3 milyon kişi işsizken, bu rakam 2006'da 1,3 milyon kişiye düşmüştür. Ayrıca 2006'ın sonunda

2001 Aralık ayına göre asgari ücretlerin satın alma gücü iki kat artmıştır (Kostzer,2008: 28). Arjantin'in bu plan için yaptığı toplam harcama ise 2005 yılında GSYH'nin yüzde 1'inden daha azdır (Kaboub, 2007: 15). Jefes programı emek için sonsuz bir talep yaratamamış olsa da ihtiyacı olanlar kadar iş yaratmıştır. Program her ne kadar erkek hane reislerine yönelik uygulanmaya başlasada, 2005 yılından sonra kadınların hane reisi olarak projelerde istihdam edilmesi artmış ve bu nedenle program ismi Plan Jefes y Jefas de Hogar olarak değişmiştir. Değişen siyasi ortamla beraber Jefes programı yavaşlatılmış, dolayısıyla tam istihdamı ve ekonomik istikrarı sağlamada nasıl bir performans göstereceğini tahmin etmek zorlaşmıştır. Ancak programın 4,5 yıllık kısa tarihinde, katılımcılarına önemli sosyal fayda getirmiştir. Program uygulanmaya başladıktan çok kısa bir süre sonra yoksulluğu yüzde 25 kadar azaltmıştır (Tcherneva, 2013: 90-92). Arjantin resmi kaynakları 2003'te programın yoksulluk sınırında olan ailelerin yüzde 29,3'ünün yoksulluk dışına çıkmasına yardımcı olduğunu göstermiştir (Ronconi vd., 2006: 6 ve 21). Program yararlanıcılarının programdan önceki durumlarına göre gelirlerinde olumlu bir etki yapmış ve kadınlar programdan erkeklere göre daha fazla yararlanmıştı.

Kamu İstihdam Programının bilinen iyi örneklerinden olan Jefes programı 14 Şubat 2006 yılında tekrar şekillendirilerek farklı iki aktif istihdam programı oluşturulmuştur. Bunlardan ilki en çok iki yıl için aylık 225 peso ödeyen işsizlik sigortası programı ve ikincisi Plan Familias, yoksullar için nakit transfer refah programıdır. Bu ikinci program ile bir çocuğu olan ailelere 150 peso ile altı çocuğu olan ailelere 275 peso arasında ödeme yapmıştır (Antonopoulos, 2007: 36). Program ile ilgili yapılan etki değerlendirmeleri projelerin başarılı olduğunu ve yoksul hanelere alt yapı hizmeti sağladığını ayrıca yoksul hanelerin gelirlerini arttırdığını göstermektedir (Tcherneva ve Wray, 2005: 5).

Jefes Planı incelendiğinde iki özellik göze çarpmaktadır. Bunlardan birincisi programın finansmanı için herhangi bir kurum veya kuruluştan destek alınmamış dış finansman yerine ülkenin kendi bütçesi ile uygulanmış olmasıdır. İkincisi ise program yerel yönetimler tarafından uygulanmıştır. Arjantin federal hükümeti, ekipman maliyetlerini, program ile ilgili yönergelerin hazırlanması ve bazı destek hizmetleri için alt yapı maliyetlerini üstlenmiştir. Ayrıca Arjantin Çalışma Bakanlığı, bu programla istihdam edilenlere yapılan ödemeleri şeffaf bir şekilde kamuoyuyla paylaşmıştır (Işık, 2009b: 151).

2.2.3. Hindistan

Hindistan hem yüksek nüfusu hem ekonomisindeki yapısal zayıflıklarla işsizliğin ve yoksulluğun oldukça derin olduğu bir ülkedir. İngiliz sömürgesi olduğu dönemde ve bu dönemden önce kuraklık ve doğal afetlerle mücadele ettiği dönemlerde çeşitli kamu istihdam programları uygulamıştır. Bağımsızlığını ilan ettikten sonra yapısal işsizlikle ve yoksullukla mücadele etmek için kamu istihdam programları ile doğrudan istihdam yaratmaya başlamıştır. Bu kapsamda ilk kamu istihdam programı olan Kırsal Çalışmalar Programı-RWP 1960'larda başlatılmıştır. Bu program daha sonra geliştirilerek Kırsal İstihdam için Yardım Planı (CSRE), Pilot Kırsal İstihdam Projesi (PIREP) ve daha sonrasında iki ulusal istihdam programı olan Ulusal Kırsal İstihdam Programı (NREP: 1980/81–1989) ve Kırsal Emek İstihdam Garanti Programı (RLEGP: 1982/83–1989) gibi çeşitli istihdam programlarına dönüştürülmüştür (Hirway vd., 2008: 13). Bunlar içerisinde Ulusal Kırsal İstihdam programı 320 ile 370 milyon çalışma günü yaratmış, daha sonra başka bir program olan Jawahar Rojgar Yojuna (JRY) ile yıllık 1 milyon çalışma günü yaratmak ya da her katılımcı aile için 62 çalışma günü yaratmak için birleştirilmiştir (Devereux, 2002: 11).

Bu kamu istihdam programları içerisinde en dikkat çekici olan Maharashtra İstihdam Garanti Planı (MEGS) 1977'de uygulanmaya başlanmıştır. Bu programın önemi çalışmak isteyen herkese sabit bir ücret ile kırsal alanlarda istihdamı garanti etme özelliği nedeniyle daha önceki kamu istihdam programlarında olmayan bir özelliğe sahiptir (Hirway vd., 2008: 14).

Kırsal alanda her yetişkine iş imkânı tanıyan 1977'de Maharashtra İstihdam Garantisi Yasası'nın devamı niteliğinde olup basit işler yapmaya hazır, kırsal alanlarda 18 yaş üstündeki tüm yetişkinler için belirli bir ücrette istihdamı garanti eden Ulusal Kırsal İstihdam Garantisi Yasası (NREGA) 2005 yılında uygulamaya başlamıştır (Wray, 2007b: 33). Program için öngörülen işler emek yoğun alt yapı geliştirmeleri, çevresel ıslah ve su koruma faaliyetleri şeklinde sınıflandırılmaktadır. Programın katılımcıları su koruma ve toplama işleri, kuraklığı önleme işleri, ağaçlandırma, küçük ve büyük çaplı su işlerini de kapsayan sulama kanalları oluşturma işleri, sulama tesisi, bahçecilik, plantasyon ve arazi geliştirme, taşkın ve sel önleme faaliyetleri, kanalizasyon ve yol yapımı işleri ile istihdam edilmiştir (Ministry of Rural Development, 2005). Bu programın en önemli ve istihdam garantisine vurgu yapan özelliği, kırsalda yaşayan hanelerin kendilerine uygun işleri isteme hakkına sahip olması ve talep üzerine bu işlerin sağlanmasının zorunlu olmasıdır. Başvuru yapmış herhangi birinin en az 15 gün içerisinde istihdam edilme zorunluluğudur. Eğer bu koşul sağlanılmazsa durumunda başvuru yapan kimselere devlet işsizlik sigortası ödemek zorundadır. Bunların dışında kamu istihdam garantisinin sonlandırılması ya da ara verilmesi için parlamentonun onayı gerekmektedir.

Ayrıca kadınların istihdamına destek vermesi amacıyla NREGA'da katılımcıların yüzde 33'ünün kadın olması zorunlu tutulmuştur. (Azam, 2012: 3-4 ve ESCWA, 2014: 10-11).

Uygulamanın ilk yılı olan 2006-2007 boyunca Hindistan'ın 200 bölgesinde, 21 milyon hanehalkı istihdam edilmiştir, 2007-2008'de 33.9 milyon hanehalkına 330 bölgede istihdam sağlanmıştır. Bu ölçüler dikkate alındığında NREGA dünyanın en büyük kamu çalışma programıdır (Azam, 2012: 3-4). NREGA iş gücüne katılım olasılığını artırırken, artış özellikle kadınlarda daha yüksek gerçekleşmiştir (Azam, 2012: 16). Yasal olarak katılımcıların yüzde 33'ünün kadın olması gerekirken uygulamada zorunlu oran aşılmış, tüm Hindistan genelinde kadın katılımcı oranı yüzde 48 olmuştur (Dasgupta, 2013: 105 ve Azam, 2012: 18). Programın tarımsal ücretler üzerindeki etkisinin ölçüldüğü bir çalışmada 2010-2011 yılı için programın tarımsal ücretlerin büyüme oranını yıllık yüzde 4.8 oranında arttırdığı tespit edilmiştir. Programın kadınların ücretleri üzerindeki etkisi erkeklere göre daha yüksek olduğu görülmüştür (Berg vd., 2014: 12-16). Program ile ilgili yapılan bir simülasyon çalışmasında ise pozitif makroekonomik etki bulunmuş ve GSYH'nin yüzde 0.65'ine eş değer bir kaynak tahsisatı GSYH'yi yüzde 0.4 arttırdığı tahmin edilmiştir. Programın genel genişletici etkisi Keynesyen denk bütçe çarpanı kavramıyla uyumlu olarak artmıştır. Yine aynı çalışmada programın bölüşüm etkisi de pozitif bulunmuştur. Yoksul kırsal hanehalklarında refah artışı ve yoksul kentsel haneler arasında ise marjinal bir artış gözlenmiştir (Zepeda vd., 2013: 247).

Bu programın önemli özelliği vurgulandığı gibi çalışma hakkını garanti eden bir anlayışla tasarlanmış, yasalarla kesinleşmiş, kapsamlı ve sürekliliği olan bir plan olmasıdır. Bu program, yoksul topluma yönelik duyarlılığın artırılması ve yoksul toplumun güçlenmesini amaçlaması bakımından da dünyada örnek bir reform olarak kabul edilmektedir (Işık,2009b: 155). Diğer kamu istihdam programlarında olduğu gibi NREGA'ya yönelik çeşitli eleştiriler vardır. Bunlardan ilki, büyük ölçüde devletin vergilendirme politikası ile alakalı endişeleri içeren programların finansmanları ile ilgili eleştiridir. Finansmandan kaynaklı bütçe açıklarının mali krizlere neden olacağı ileri sürülmektedir. İkinci eleştiri, yaratılan işlerin etkisiz olduğu ve iş gücünün eğitilmediği dolayısıyla yoksul hanehalklarının geçim düzeyine etkisinin olmayacağıdır. Üçüncü eleştiri ise, yaratılan faaliyet ve varlıklardan yoksul ve işsiz hanehalklarından ziyade zengin hanehalklarının yararlanmasıdır. Bunların dışında uzun dönem kalkınmada yaratılan varlıkların kalitesi ve sürdürülebilirliğinin tartışmalı olduğu, kamu varlıklarının özel yatırımlarını ikame edebileceği iddia edilmektedir. Programa yapılan bazı eleştire göre ise şeffaflık ve adam kayırmacılık ile ilgili sorunlar olduğudur. Ancak bu sorunlar yönetim ve teknik ile ilgili değişiklikler ve istihdamı artırıcı meslek eğitimi ile aşılabilir sorunlar olarak görülmektedir (Işık ve Mert, 2009: 313).

2.2.4. Güney Afrika

Güney Afrika'da 1990'lı yıllarda siyasi değişimle beraber çeşitli kalkınma hamleleri uygulanmaya başlanmıştır. Güney Afrika günümüzde işsizlik ve yoksulluğun yoğun yaşandığı ülkelerden bir tanesidir. Yoksulluk verilerine göre 2014'te 23 milyon kişi yoksullukla mücadele etmektedir ve eşitsizlik önemli bir sorun haline gelmiştir. Ülkenin harcama verileriyle oluşturulan Gini katsayısının 0.65 ve gelir verileriyle oluşturulan Gini katsayısının 0.69 olması dünyada ikinci sırada olan ülkenin eşitsizlikle ilgili ciddi sorunları bulunduğunu gözler önüne sermektedir (Statistics South Africa, 2014).

Güney Afrika hükümetinin işsizlik ve yoksullukla mücadele için 1990'lı yıllarda yarattığı kamu istihdam programlarından ilki Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Programı-RDP (1994-1999) ve ikincisi Özel Yoksulluğu Azaltma Programı-SPRA (1999-2004) iş yaratma programlarıdır (Lieuw-Kie-Song, 2009). Bunlardan sonra 2004 yılında orta vadeli aktif işgücü piyasası politikası Genişletilmiş Kamu Çalışma Programı (EPWP), 2004 yılında başlatılmıştır (Antonopoulos ve Kim, 2008: 14). Program ortaya çıktığında hedefi beş yıl içerisinde düşük vasıflı işsiz kimselere bir milyon yeni istihdam olmuştur. Bu hedef için istihdam programına katılanların en az %40'ı kadın, %30'u genç ve %2'i özürlü olacak şekilde olması planlanmıştır. Programa olan ilgi 2014 yılında yüzde 42,8'den yüzde 52'ye artmıştır ve kadınlar 2011 yılında bu programa yüzde 59,3 katılma olanağına sahipken, 2014 yılında bu oran yüzde 63,1'e çıkmıştır. Programa katılan her beş kişiden dördü program vasıtasıyla iş bulabilmiştir (Statistics South Africa, 2015). Program katılımcılarının üstlendiği işler emek yoğun alt yapı geliştirmeleri, toplumsal kalkınma, çevresel koruma faaliyetleri gibi kamu istihdam projeleridir.

Programın iş yaratma dışında diğer özelliği, katılımcılara beceri yaratması ve yoksulluktan çıkış için çeşitli alternatifler sunmasıdır. Genişletilmiş Kamu Çalışma Programı alt yapı sektörü, çevre sektörü, sosyal sektör ve ekonomik sektör olmak üzere dört sektörde iş yaratmıştır. Alt-yapı sektörü yolların bakımı, su tedariki, okul, park, bahçe temizliği gibi işleri kapsayarak işsizlerin eğitim almalarını ve yeteneklerinin geliştirilmesini içermektedir. Çevre sektörü ise su çalışmaları, itfaiye çalışmaları, çevreyi yeşillendirme, orman bakımı, kıyı-turizm bölgelerinin temizliği, toprak geliştirme gibi her türlü çevreyle ilgili işleri kapsamaktadır. Sosyal sektör, özellikle erken çocuk bakımı, yaşlı ve ev bakımı işlerinden oluşmaktadır. Son olarak ekonomik sektör ise küçük işletmeleri ve kooperatifleri geliştirecek şekilde girişimciliği artıracak her türlü programı kapsar (Işık ve Mert: 2009: 314).

Kamuya ait sosyal programlar yoluyla iş fırsatı yaratma özelliği olan sosyal sektör bunlar içerisinde dikkat çekicidir. Sosyal sektör programlarının gelir sağlama etkisi oldukça

sınırlı olsa bile marjinalleşmeye oldukça meyilli olan, gecekonduda yaşayan, dezavantajlı bireyler ve özellikle kadınlar için farklı şekillerde yoksulluğu azaltma etkisi bulunduğu gibi sonraki nesiller yani çocukların eğitimlerine olumlu katkıları da bulunmaktadır. Bu alt programın en büyük özelliği bireysel mücadele yerine toplumun dinamiklerini ve dayanışma kültürünü bir araya getirerek yoksulluk karşıtı bir işleve sahip olmasıdır (Mohapi, 2016: 654).

Güney Afrika'da uygulanan programın özelliği bütçenin çok amaçlı kullanılarak uygulama sorumluluğunu ulusal birimlere, illere ve belediyelere verilmesidir. Nihayetinde bu program, yoksullukla mücadelede işsizliğin azaltılmasını hedefleyen geniş kapsamlı bir stratejinin küçük bir parçasıdır (Işık ve Mert, 2009: 315). Sosyal Hesaplar Matrisi ile oluşturulan bir simülasyon çalışmasına göre kamu istihdam programları için yapılacak bir harcamanın GSYİH'ı yüzde 1.8 arttıracığı, bunun yanı sıra hanehalkı geliri ve sanayi üretimindeki artışın vergi gelirlerini yüzde 1.5 arttıracığı dolayısıyla bu vergi artışının istihdama yapılacak bu harcamayı finanse edebileceği öngörülmüştür. Bunun yanı sıra istihdam ve yoksulluğa çeşitli kategorilerde doğrudan ve dolaylı olumlu etkisi bulunmuştur (Antonopoulos ve Kim, 2008: 73 -83).

2.2.5. Meksika

Meksika'da 1995 yılında yaşanan Tekile Krizi'ne karşı istihdam sorununa çözüm olması amacıyla Geçici İstihdam Programı (Programa de Empleo Temporal – PET) adında geçici bir kamu istihdam programı başlatılmıştır (Galhardi, 2010: 1; Grosh vd., 2014: 225). Program 1999-2000 yılında bir milyona yakın geçici iş ile zirveye ulaşmıştır ve sonrasında program unutulmuştur. Programın yıllara göre istatistiklerine bakıldığında en fazla katılımcı 2002 yılında 1 821 662 kişidir (Banerji vd., 2014: 211-213). Bu programın bir alt bileşeni “Acil PETI” (PET Inmediato veya PETI) 2003 yılında kurulmuş ve programa acil müdahale görevi verilmiştir. 2006 yılında, PETI için bir acil durum fonu (Reserva Inmediata) zorunlu olmuş ve programın uygulanmasında yer alan her ajans yıllık yüzde 20 kadar acil fon tutmak zorunda kalmıştır (World Bank, 2013a: 2).

Yine bir başka kriz olan 2008 Küresel finansal krizle birlikte tekrar gündeme gelen programda, 2008 yılında 285 bin kişi, 2009 yılında 682 bin ve 2010 yılında 894 bin kişi programdan yararlanmıştır. Programın bütçesi istihdam edilme oranına eşdeğer şekilde yüzde 95 oranında arttırılmıştır ve Şubat 2009'da “Genişletilmiş Geçici İstihdam Programı” (Programa de Empleo Temporal Ampliado) olarak yenilenmiştir. Program 2010 yılına kadar sadece kırsal bölgelerdeki fakir hanehalklarını dikkate alırken bundan sonra şehirde yaşayan

işsiz hanehalklarını ve işsizliğin yüksek olduğu bölgeleri de kapsamaya başlamıştır (Galhardi, 2010: 2 ve Grosh vd., 2014: 225).

Hedef nüfusu 16 yaş üzerindeki kadın ve erkeklerden oluşan program, aile başına birden fazla kişinin katılımıyla ilgili herhangi bir sınırlama getirmemiş ancak katılımcısının herhangi bir kamu kuruluşunda ya da aynı amaçlı başka bir programda bulunmaması şart koşulmuştur. Program kapsamındaki işler kaldırım-bina yapımı, çevresel bakım, kırsal yolların onarımı, kamu binalarının tamiri, eko-turizm aktiviteleri ve arkeolojik alanların iyileştirilmesi gibi faaliyetlerdir (Galhardi, 2010: 2-3). Program için bir çalışma günü ücreti kabaca bir işçinin 8 saatlik tam çalışma günü için ödenen ücrete eş değer belirlenmiş ancak işin fiziksel zorluk derecesine göre 8 saatlik bir çalışma için iki iş gününe eş değer ücret alınabilmektedir. Genellikle ödemeler bir veya iki iş günü ücret oranında 10 iş gününü kapsamaktadır (World Bank, 2013a: 16).

Program katılımcılarına resmi asgari ücretin yüzde 99'u kadar bir ücret ödenmiş ve program bütçesinin yüzde 65'i ücret ödemeleri için ayrılmıştır. Programa katılanlar ortalama 76 çalışma günü ve her projede ortalama 132 iş gününe kadar yararlanabilmektedir. Program katılımcılarının programı yarım bırakması durumunda başka bir katılımcıyı programa dahil edilmiştir (Grosh vd., 2014: 225; World Bank, 2013a: 16-17). Programın etkisinin ölçüldüğü bir çalışmada Meksika'da uygulanan bu kamu istihdam programının gerçekten işsiz ve kentsel nüfusu kapsadığı bulunmuştur. Ayrıca yararlanıcıları tanımlayan en önemli kriterin yoksulluk olduğu belirlenmiştir (Banerji vd., 2014: 211-213).

2.2.6. Etiyopya Örneği

Etiyopya'da 1970'li yıllarda acil gıda programları uygulamaya koyulmuş ve bundan sonra yeni bir program olarak Etiyopya'nın kırsal alanlarında açlık sınırında sürekli yoksul hanehalklarının hedeflendiği Productive Safety Net Programı (PSNP) uygulanmaya başlamıştır (Gilligan vd., 2009: 1685; Lieuw-Kie-Song, 2011: 2). Bu program ile hanehalklarına kamu çalışma programları ve doğrudan destek olmak üzere iki şekilde transfer yapılmıştır. Kamu çalışma programlarına katılanlara toplum yararına emek yoğun işler yapmaları için gün başına 6 birr yani yaklaşık 0.75 dolar ödenmiştir. Bu faaliyetler pek çok bölgede tarım faaliyetlerine etki etmeyecek şekilde ocak ve haziran aylarında gerçekleşmesi tasarlanmıştır (Gilligan vd., 2009: 1685).

Program başladığı yıl 2005'te 4.5 milyon yararlanıcı varken bu rakam 2011 yılında yaklaşık 1.5 milyon hanehalkını ve 8 milyon kişiyi kapsamıştır. Bu ülke nüfusunun yaklaşık yüzde 10'unu ve program bütçesi ülkenin GSYİH'sinin yaklaşık yüzde 1.2'sini oluşturmuştur.

Bu rakamlar dikkate alındığı zaman istihdam yaratma programına sahip Sahra altı Afrika ülkeleri arasında Etiyopya en fazla istihdam yaratan ülke olmuştur. Programda gıda sorunu olan ailelere enerji gereksinimleri dikkate alınarak yıllık altı ay süresince tahıl yardımı da yapılmaktadır. Hanehalklarının bu transferi alabilmeleri için kişi başına transfer için beş gün çalışması zorunludur (Koohi-Kamali, 2010: 9 , Lieuw-Kie-Song, 2011: 2-3). Ödeme tercihinin nakit ya da tahıl karşılığı olması piyasada bulunan tahıl ile sınırlı olduğu için devlet ödemenin nakit olarak yapılmasının kalkınma için daha önemli etkilere sahip olduğunu düşünmektedir. Programda çalışma karşılığında yapılan nakit ödeme, toplum temsilcileri vasıtası ile aylık olarak dağıtılırken, gıda olarak ödeme depolama tesislerine olan ihtiyaç nedeniyle daha sınırlıdır (Koohi-Kamali, 2010: 9).

PSNP'nin önemli özelliği kamu çalışma programını ve koşulsuz transferleri (ister nakit isterse gıda şeklinde olsun) bir programda birleştirmesidir. Programda çalışabilecek durumda olup olmadıklarına bakılmaksızın gıda güvencesi olmayan hanelere transfer sağlamak ve ikinci özellik iş sağlamak hem ideolojik hem yatırım ile ilgili koşulların ikisiyle birlikte yönlendirilmektedir (Lieuw-Kie-Song, 2011: 3). Yapılan etki çalışmaları PSNP'nin bir varlık koruma etkisine sahip olduğu göstermiştir. Programdan yararlanmayanlar ile karşılaştırıldıklarında programdan yararlananlar önemli ölçüde gelir ve varlıkta büyüme yaşamıştır. Gelir büyümesi ve çiftlik hayvanları olarak varlık büyümesi, ücreti gıda olarak kabul edenlerde yüzde 59 ve yüzde 62 iken, aynı etki ücreti nakit alanlarda tespit edilememiştir. 2006 -2008 arasında gıda güvenliğinde yüzde 11 bir artış ve çiftlik hayvanı sahibi olmada yüzde 7 bir artış yaşanmıştır (Koohi-Kamali, 2010: 10). PSNP ile birlikte hareket eden gıda güvenlik programı (OFSP) yararlanıcılara çeşitli verimlilik arttırıcı transfer hizmetleri , krediye erişim, tarımsal yayım hizmetleri ve teknoloji transferini de sunmuştur PSNP'den 18 ay sonra hem PSNP hem OFSP yararlanıcısı olmak daha pozitif bir sonuç yaratmıştır. Kamu çalışma programı yararlanıcısının kredi kullanımında pozitif bir etkiye sahip olması tüketimi arttırdığına işaret etmiştir (Gilligan vd., 2009: 1685-1703).

2.2.7. Gana

Gana'da gençleri hedef alan Ulusal Genç İstihdamı Programı kamu çalışma programı olarak hizmet etmiştir. Kırdan kente göçü önlemek için istihdam fırsatı yaratmayı hedefleyen bu program 2005 yılında ortaya çıkmış ve etkilerini 2006'da göstermeye başlamıştır. Başlangıçtaki istihdam hedefi (2006 – 2007 arası) 175.000 iş yaratmakken üç yıllık hedefi ise (2006-2009 arası) 500.000 kişiye iş yaratmak olmuştur. Program 2010 yılı itibariyle 300.000 genci istihdam etmiştir. Katılımcılara aylık, devlet hizmeti yapan işçilerinin oldukça altında

olan, 50 Gana Cedisi verilmiştir. Program kapsamında verilen işlerin doğasından ve zorluğundan kaynaklanan nedenlerle eğitim düzeyi iyi olan gençlerde beklenen etkiyi yakalayamamıştır. Bunun dışında pekçok katılımcı resmi olmayan sözleşmeyle, sosyal güvencesiz ve kıdem tazminatlı çalışmıştır. Ayrıca aylık ödemeler düzensiz ve gecikmeli olmuştur ve programda kalma süresi iki yıl ile sınırlı kalmıştır (Dadzie, 2013).

Genç istihdamı dışında Gana'nın uyguladığı Dünya Bankası'nın finansmanını üstlendiği bir başka çalışma programı daha vardır. Katılımcıların aşamalı olarak seçildiği projenin ilk aşaması için 49 yoksul bölge (gıda açığı ve yoksulluk göstergeleri temelinde) seçilmiştir. İkinci adımda ise asgari ücrete yakın bir ücret ile hiçbir geliri olmayan ya da çok düşük geliri işçiler hedeflenmiştir. Program 2012 yılında 28.619 işçiye ulaşmış ve bunların 24.900'ü vasıfsız ve yarısından fazlası kadındır. Program harcaması 2012 yılında toplam 9.5 milyon Gana Cedisi olmuştur bu harcamanın yüzde 19.2'si ücretlere harcanmıştır (ILO, 2015: 56-57). Yapılan bir çalışmada hanehalkı üyelerinden en az birinin çalıştığı emek yoğun kamu istihdam programı projelerinde aşırı yoksulların yüzde 32'si ve ortalama yoksul olanların ise yüzde 34'ü program katılımcısı olarak bulunmuştur (Osei-Akoto vd.: 8).

2.2.8. Kore

Kore'de emek piyasası üzerine kamu harcamaları 1997'deki krizden önce oldukça önemsiz bir düzeyde kalmıştır. Bu programlara OECD oranı olarak en düşük düzeyde GSYH'nin % 0,1'i kadar kaynak ayrılmıştır ve endüstriyel dönüşümle beraber yeni işler tarım dışı sektörlerde yaratılmaya başlanmıştır. Krizle birlikte işsizlik oranı 1998'de % 6,8'e ulaşmıştır (Lee, 2001: 175). IMF Kore'ye 1997-1998 krizinin ortasında acil fon sağladığında Kore hükümetinden emek piyasası reformları uygulamasını talep etmiştir. Bu taleplerden birincisi, firmalara işçileri kolay çıkartmak için izin vermek ve ikincisi ise yasalaşmış özel ajanslara, firmalara sözleşme temelinde emek sağlamaya izin vermektir. Bu reformlar sayesinde firmalar işçilerini işten çıkartabilmiş ve iş gücünün bir kısmı sözleşmesiz kalmıştır (Kwon, 2002: 2). Kore emek piyasasının Asya Krizi'nden sonra karşı karşıya kaldığı ücret katılığına, kötüleşen istihdam yapısına, uzun süreli işsizliğe, genç işsizliğine (Kang vd., 2001: 106) ilaveten pek çok firma 1998'de yüzde 22'ye ulaşan faiz oranından dolayı iflas etmiştir. Geleneksel olarak Kore firmaları yüksek borç-öz sermaye oranıyla, banka kredilerine bağlılığı sürdürmüşler ve bu durum firmalar aniden yükselen faiz oranlarından kaçamaz hale getirmiştir (Kwon, 2002: 2).

Bu ortamda Mart 1998'de Kore hükümeti emek piyasası sorunlarını çözmeye yönelik iş koruma ve yaratımı, mesleki eğitim ve sosyal koruma gibi önlemler almıştır. Bu tür istihdam

programları için Kore hükümeti yaklaşık 10 trilyon won ödemiştir. Bu oran 1996 yılı ile karşılaştırıldığında GSYH'nin yüzde 0.1 iken krizden sonra 1998 yılında GSYH'nin yüzde 2.2'si gibi azımsanmayacak ölçüde artmıştır (Kang vd., 2001: 106-109).

Bütün programlar içerisinde 1999 yılında işsizlerin yüzde 22.6'sı kamu çalışma programlarına katılmıştır (OECD, 2000: 82). Aslında Kore tarihinde herhangi bir diğer sosyal destek programına harcanandan daha fazlası kamu çalışma projelerine harcanmıştır. Çalışma projelerinin ilki altyapı sürdürme projeleri ağaçlandırma, küçük kamu binaları inşaatı ve tamiridir. İkincisi sosyal hizmet ve yardımlaşma dernekleri ve refah kuruluşlarında çalışma, üçüncüsü çevre temizliği, kaldırım ve çöp temizliği ve dördüncüsü bilgi teknolojileri ile ilgili projeler (Kwon, 2002: 7-9). Bilgi teknolojileri projeleri kamu çalışma programlarına daha çok eğitilmiş ve genç işsizler dâhil edildiği bir alan olarak 1999 yılında oluşturulmuştur. Çoğunlukla veri tabanı oluşturma işleri ve 2000 yılındaki bilgisayar problemlerini çözmeye yönelik işlerde çalışmışlardır (Lee, 2001: 178). Temelde bu programlar herhangi bir gelir kaynağı, işsizlik sigortası ya da eğitim ödeneği almayan işsizleri hedeflemiştir. Buna ek olarak program katılımcıları, yaş, hanehalkı reisinin durumu, bağımlı kişi sayısı, ev sahibi olup olmama, hanehalkı geliri, cinsiyet, fiziksel engel ve işsizlik süresi gibi çeşitli kriterlere göre seçilmişlerdir. Programlar üç ay boyunca kademeli olarak gerçekleşmiştir. Bireyler en fazla üç ardışık aşamada yer alabilmektedir ve bundan sonra sadece özel koşullarla kamu işine yeniden seçilebilmektedir (OECD, 2000: 100). Yaklaşık 440 bin kişi 1998 yılında bu programlara katılmış ve bunların 100 bini merkezi hükümet programları iken 340 bini yerel hükümet programları olmuştur. Tahmini katılım 1999 yılında 780 bin kişiye ulaşmıştır. (OECD, 2000: 100-101) Kamu projelerinde ücretler çeşitli farklılıklar göstermektedir. Yaşa ve cinsiyete göre ücretlerde bir değişiklik bulunmamaktadır. 1998'deki Faz II'nin sonunda ücretler yüksek ve profesyonel çalışma yapanlara günlük 35000 won ve vasıfsız işçilere 25000 won ödenmiştir (Lee, 2001: 178).

Programlar farklı zeminlerde eleştirilmiştir. Bunlardan biri katılımcıların seçilme kriterleri ile ilgilidir (Kwon, 2002: 7-8). Resmi hedeflerin aksine toplam katılımcılar arasında iyi eğitilmiş ve yaşlıların oranı oldukça yüksektir. Bazı kişilerin işsizlik sigortası ve diğer kamu gelir desteklerini aldığı halde bu programlara katıldığı öne sürülmüştür. Ücretlerin çeşitli sektörlere göre farklılık göstermesi ve asgari ücretten yüksek ücret verilmesi de eleştiriler arasındadır. (OECD, 2000: 101; Kang vd., 2001: 118). Lee'nin bu programın etkisini ölçmek için yaptığı çalışmada erkek işçiler, genç işçiler ve büyük oranda hanehalkı geçimini sağlayanların projeler sonrası işe katılmaları daha olası, iş koşulları, ücret oranları, proje

süreciyle ilgili memnuniyetsiz olanların iş bulma olasılıkları daha fazla bulunmuştur (2001: 186).

2.2.9. Letonya

Letonya dünyada 2008-2010 küresel finansal krizin en çok etkilediği ülkelerden biri olarak sadece 2009 yılı boyunca GSYH'sinin yüzde 18 azalmıştır. Hanehalkı bütçe anketleri yoksulluk oranının sadece bir yıl içerisinde yüzde 8 artarak yüzde 18.1'e ulaştığını göstermektedir. Yeni işlerin yaratılmadığı bu dönemde işsizlik oranı 2008'in üçüncü çeyreğinde yükselmeye başlamış ve 2010 yılının birinci çeyreğinde ise yaklaşık yüzde 21'e ulaşmıştır. Resmi veriler işten çıkartılan işçilerin yüzde 40'ının işsizlik sigortası almak için uygun olmadığını göstermektedir (Azam vd., 2012: 2).

Letonya'da işsizliği önlemek için uygulanan aktif istihdam politikalarının iki kategorisinde, doğrudan iş yaratımı ve eğitimde harcamalarında yoğunlaşmıştır. İşsizlik yardımı için uygun olmayan işsizleri kapsayan geçici istihdam programı "Workplaces with Stipends" Eylül 2009'da başlatılmıştır. Programa katılım süresi bir yılda en az iki hafta ve en fazla altı aydır ve her katılımcıya 142 Euro ödenmiştir (Zasova, 2015). Ancak 2001 yılının ikinci yarısında uzun dönem önlemlerine kademeli geçişi garanti etmek için ödenen ücret miktarı 114 euroya düşmüştür. Böylece işçilerin emek piyasasına dönerek bir iş aramaları ya da diğer AİPP'nin bir parçası olmaları hedeflenmiştir (Ministry of Welfare of the Republic of Latvia, 2012: 8). WWS programı Avrupa Sosyal Fonu (ESF)'dan finansal destek ve Dünya Bankası'ndan teknik destek almıştır. Program için merkezi hükümet harcamaları 2009 yılında yaklaşık 16 milyon dolar 2010 yılında 54 milyon dolar miktarındadır. Resmi veriler 2008-2011 yılları boyunca WWS programının 110.000'den fazla geçici iş yarattığını göstermektedir. İşsizlik sigortası almayan kayıtlı tüm işsiz insanlar WWS programına katılabilir ve ilk gelen işi alır temelindedir şeklinde uygulanmıştır (Azam vd., 2012: 5). Hanehalkı anketleri katılımcıların programdan elde ettikleri maaşların hanehalkı bütçesine önemli bir katkı yaptığını göstermiştir ve katılımcıların yüzde 94'ü kriz döneminde programın önemli bir destek olduğunu belirtmiştir (Brence ve Kantāne, 2012: 105). Yapılan bir çalışmada programın yoksul ve sosyal olarak dışlanmış insanları hedeflemede başarılı olduğu ve göreceli olarak daha düşük maaş ve emek yoğun işler yoksul olmayan kesimin programa katılmasını önlemeye yardımcı olmuştur. WWS programı programdan yararlanmayan hanehalklarına göre yararlananların gelirlerini kısa dönemde yüzde 37 arttırmıştır (Azam vd., 2012: 17-18).

Letonya'da uygulanan bu program benzer bir yapı ile "Temporary Public Works Programme" ismini almış ve 2014'ün sonuna kadar uygulanmıştır (Zasova, 2015). Katılımcılar

atık toplama, kaldırım temizliği, mezarlık temizliği, milli parklarda küçük alt yapı işleri ile engelli ve yaşlılara yardım gibi sosyal değeri olan çalışmalarda bulunmuştur. Program yararlanıcılarından yüzde 83'ü en yoksul yüzde 20'lik kesimdir. Katılımcıların yüzde 21,6'sı program bitmeden ya da bittikten 6 ay sonrasında iş bulmuştur. Yerel yönetimin genel sosyal durumlarında ve bütçelerinde programın pozitif bir etkisi olmuştur (Mutual Learning Program, 2012).

2.2.10. Fas

Fas'da emek yoğun kamu işlerinde sorumlu özerk bir kurum olarak Promotion Nationale kırsal bölgelerde 1961'de kurulmuştur ve program 1983 yılında doğrudan İçişleri bakanlığına bağlanmış ve alanını genişletmiştir. Faaliyetleri güneydeki iller için özel bir programa ek olarak hem kırsalı hem kenstsel alanları kapsamıştır. Geleneksel olarak her yıl, Promotion Nationale 20 milyon iş günü olacak şekilde bir istihdam programı hedeflemiş ancak bu hedef bütçe tahsisi nedeniyle gerçekleşmemiştir. 1961 ile 1991 arasında programın ortalama bütçesi sürekli artmış, kırsal alanlardaki işlere ek olarak yolların ve sulama kanallarının rehabilitasyonu sağlanmış ve kentlerde işler daha çeşitlenmiştir. (Zouaoui ve Aloui, 2002).

Programda 1990 ve 1999 arasında, yılda yaklaşık 40.000 iş yaratılmıştır. Bu işler için gün başına ve iş başına ortalama maliyet yaklaşık 4 dolar kadar olmuştur. Çeşitli işlerin uygulandığı programda 2005 yılında 14 milyon iş günü yaratılmıştır. Programın hem doğrudan hem de dolaylı olarak çeşitli etkileri olmuştur. Doğrudan etkiler marjinal bölgelerdeki yoksullara kazanç fırsatı sunmuştur. Yine marjinal bölgelerde ücret ödemeleri sayesinde satın alma gücünü arttırmış ve sonuç olarak özellikle tarım sektöründekiler olmak üzere hanehalkı refahını olumlu yönde etkilemiştir. Çocukların okuma oranlarının artmasıyla beşerî sermaye geliştirilmiştir. Altyapı ve gelirleri açısından uygun yaşam standartları sunarak kendi topraklarında kırsal nüfusu tutmak çabasıyla şehirlere doğru kırsal göçün yavaşlamasını sağlamıştır (Jalal, 2007: 5-11).

2.2.11. Şili

Latin Amerika ülkeleri arasında neo liberal reformların yarattığı işsizlikle mücadele için kamu istihdam programı yaratan ilk ülke Şili'dir (Auer vd., 2008: 47). Devlet tarafından 1975-1988 yılları arasında uygulanan bu programların amacı kamu sektöründe yerinden edilen işçileri işe yerleştirmek ve uyum sürecinde işsizliği azaltmak olmuştur (Wodon vd., 2000: 95). Bu programlar Programa Ocupacional Para Jefes de Hogar (POJH) ve Programa de Empleo Minimo (PEM) olmak üzere iki farklı programdır. PEM geçici özelliği olan bir program olarak 1975 yılında uygulamaya koyulduğu halde, on yıl boyunca devam eden bir program olmuştur.

Program için tasarlanan ücretler ilk önce asgari ücretten biraz düşük seviyede ayarlanmış ve zamanla azalmıştır. Yine program ilk uygulanmaya başladığı sırada işçilerin özel sektörü etkilememek için asgari düzeyde iş yapmaları gerektiği öne sürülmüş programın kapasitesi arttıkça işçilerin önemli bir kısmı okul, hastane gibi devlet kurumlarında iş bulmuştur. Programa kayıtlı işçi sayısı ortalama 389 bin kişi ile 1983 yılında zirveye ulaşmıştır. Bu programın dikkat çekici yanı programdan önce aktif durumda olmayan kadınların katılımındaki artıştır ve 1982 yılında katılımcıların yaklaşık yüzde 70'ini kadınlar oluşturmuştur. Programda kadınların yoğunlaşması nedeniyle 1982 yılında hükümet benzer bir program olan POJH'u ilan etmiştir ve bu programda erkek hanehalkı dikkate alınmıştır. Bu programın katılımcılarına verdiği ücret PEM'e göre daha yüksektir ve ortalama işçi başına maliyetlerde de benzer şekildedir (Buvinic, 1996: 12-13). Şili'de uygulanan her iki kamu istihdam programında emek yoğun alt yapı işleri, yolların ve okulların tamir ve inşası, park düzenleme, ağaçlandırma projeleri gibi alanlarda istihdam sağlanmıştır. Şili'de program belediye tarafından yönetilmiş ve 1983 yılında toplam işgücünün yüzde 13'ünün istihdam edilmiştir. Program özel sektör istihdamındaki artışa karşılık olarak aşamalı olarak azaltılmıştır ve 1988'de tamamen ortadan kaldırılmıştır. Katılımcıların pek çoğu vasıfsız ve asgari ücretin dörtte birini kabul eden işçiler olup her dört katılımcıdan biri kadındır. Program yoksulluk ve işsizliğin sosyal etkilerini azaltmak açısından başarılı kabul edilse de üretilen kamu işlerinin özellikle programın genişlemesiyle birlikte kalitesi tartışılmıştır (Wodon vd., 2000: 95).

2.2.12. Yunanistan

Yunanistan ekonomisi 2008 küresel krizinden sonra derin bir resesyona girmiş, resesyona girdiği yıl yüzde 7,7 olan işsizlik oranı 2013 yılında yüzde 27,8'e çıkmıştır (Antonopoulos vd., 2014: 8). Ayrıca Yunanistan krizden yedi yıl sonra 2015 yılında bile krizden etkilenen diğer OECD üyesi ülkeler arasında 2015 Mayıs ayı verilerine göre yüzde 25,6 işsizlik oranı ile ilk sırada yer almıştır. Özellikle genç işsizlik oranı yüzde 50'lere ulaşmıştır. Krizden sonra 2011 – 2012 arasında asgari ücretlerde yüzde 22 ile yüzde 32 arasında bir kesinti yaşanmış bununla beraber sosyal güvenlik katkısı, işsizlik ödeneği gibi yardımlar da azalmıştır. Yunanistan emek piyasasında krizin etkilerini gidermek için bir dizi aktif istihdam politikası önlemi almıştır (OECD, 2015). Bu önlemlerden biri Kamu Hizmeti İş Yaratma Programı 2011 yılında ilan edilmiş ve 2012 yılında uygulanmaya başlanmıştır. Program 55.000 kişiye iş sunmak için tasarlanmış küçük ölçekli ve beş aylık bir istihdamı kapsayan sınırlı bir süreye sahiptir ve katılımcılar yasal işçi haklarından yararlanamamışlardır (Antonopoulos vd., 2014: 9). Kamu Hizmeti İş Yaratma Programı Avrupa Sosyal Fonu tarafından 188 milyon Euro bütçe

ile finanse edilmiştir Programda faydalanıcılara sunulan iş alanları; bakım projeleri veya küçük kamu altyapı inşaat projeleri de dahil olmak üzere sportif altyapı işleri, restorasyon, ekosistem koruma, biyolojik çeşitliliğin geliştirilmesi işleri, kültürel mirasın tanıtımı, atıkların yok edilmesi, su kaynakları ve ormanların korunması, engelliler ve yaşlılar için evde bakım hizmeti veren kişisel sosyal hizmet faaliyetleri, sosyal market, ikinci el giysi toplama ve dönüştürme gibi sosyal aktiviteleri kapsamaktadır (Mutual Learning Programme, 2012: 7).

Antonopoulos'a göre iş gücü piyasası aksaklıklarından ve baskılanmış gelirin neden olduğu istihdam piyasasına ilişkin sorunları ortadan kaldırmak için kapsamı genişletilen ve geliştirilen kamu istihdam programlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Yunanistan'da ekonomi hedeflerini yakalayabilmek için üzerinde durulan bir yöntem olan bu program için yapılan çalışmada 200.000 ile 500.000 arasında iş yaratılırsa ve istihdam edilen kişilere asgari ücret öngörülürse bunun makroekonomik süreci nasıl etkileyeceğine dair bir simülasyon oluşturulmuştur. Bu istihdam sayısının gerçekleşmesi halinde toplam çıktıda 4.731 milyon Euro'dan, 16.671 milyon Euro'ya kadar bir artış yaratılabileceği ve 1.769 milyon Euro'dan, 6.233 milyon Euro'ya ulaşacak bir vergi gelirinin elde edilebileceği bulunmuştur (Antonopoulos vd., 2014: 10).

Son dönemde yapılan bir çalışmada ise, Yunanistan'ın yeni Mutabakat Zaptında yer alan gerekli tedbirler çerçevesinde devlet gelirlerinin artışı ve hükümet harcamalarının azalışı anlayışına dayalı bir ELR simülasyon modeli uygulanmıştır (Papadimitriou vd., 2016: 7). Simülasyon modeli kurulurken Antonopoulos vd.'nin (2014) varsayımları kullanılmıştır. Simülasyon sonuçları Junker Planı ile karşılaştırıldığında, varsayımsal para birimi Geuro ile yapılan DNİR simülasyonunda daha büyük bir reel GSYH artışı gözlenmiştir (Papadimitriou vd., 2016: 10).

2.3. Temel Gelir Politikası ve Devletin Nihai İşveren Rolü Ayrımı

Literatürde vatandaşlık/yurttaşlık geliri, asgari gelir desteği, karşılıksız gelir desteği olarak da ifade edilen temel gelir kavramı rönesanstan sonra şekillenmeye başlamıştır. Bu yaklaşımın ilk temsilcisi Thomas More'dur. More'a göre hırsızlık yapanlar için korkunç cezaları uygulamak yerine, herkese bazı geçim kaynaklarının sağlanması önemlidir. More'un yakın arkadaşı ve takipçisi Johannes Ludovicus Vives "Yoksullara Yardım" başlıklı yazısında, sadece adalet açısından değil ahlaki açıdan da belediyenin tüm sakinlere asgari bir geçim sağlamanın gerektiğini belirterek kavramı daha kapsamlı bir hale getirmiştir. Vives'in bu düşüncesi pek çok belediye tarafından uygulanmış ve İngiliz Yoksul Yasaları'na da ilham kaynağı olmuştur (Karaca, 2011: 27-28, BIEN, 2016).

Günümüz literatüründe bu kavramın en önemli savunucusu Philippe Van Parijs tarafından “gerçek özgürlük” anlayışına dayalı bir temel gelirden söz edilmektedir. Buna göre bir siyasi topluluğun bütün üyelerine bireysel olarak teste tabi tutma ya da iş gereksinimi olmadan ödenen bir gelir olarak tanımlanmaktadır (Watts, 2002: 3). 1986’da kurulan Avrupa Temel Gelir Ağı (Basic Income European Network) projesi temel gelir uygulamasının bir politika aracı olarak kullanılmasını önermiştir. Kavramın tüm dünyada tartışılmasıyla beraber bu proje Küresel Temel Gelir Ağı (Basic Income Earth Network) projesine evrilmiştir. Hali hazırda dünyada Alaska, Brezilya, Namibya ve Hindistan’da uygulama alanı bulmuştur ve çeşitli Avrupa (örneğin Finlandiya) uygulamanın tartışmaları devam etmektedir.

Temel geliri destekleyenler hanehalkları gibi devletin de finansal açıdan kısıtlı olduğu ana akımın varsayımı benimsemektedirler. Ayrıca işsizliğin ücretlerin serbest piyasa dengesinin üzerinde olması nedeniyle ortaya çıktığını düşünmektedirler ve sendikalar ile devletin asgari ücret yasalarını sorumlu tutulmaktadır. İstihdamda olmaktan memnun olanlar, dolayısıyla aşırı ücretleri nedeniyle işsizlere şans tanımayanlar, vergilendirilerek temel gelir garantisinde olan işsizleri finanse etmelidirler. Bunun için de kamu açıklarından kaçınan ana akım iktisatçılara paralel olarak mali yansızlığı savunmaktadırlar (Mitchell, 2017: 65). DNİR savunucuları temel gelir garantisi ödemelerini finanse etmek için vergilerin yansız bir şekilde artırılmasının enflasyonist baskıyı ortadan kaldırmayacağına inanmaktadır. Çünkü vergiler hükümet harcamalarını finanse etmemektedir. Ayrıca temel gelir ödemeleri ile birlikte vergi gelirlerinin artması mümkün değildir.

Temel gelir uygulaması en dezavantajlı kişilerin haklarını arttırmayacak ve çalışmayı arzulayanlara iş sağlamayacaktır. Temel gelir garantisi işsizleri işgücünden çekilmek ve gelir garantisini almak için motive etmek için yeterli olursa, kalıcı işsizlikten kaçınılabılır. Ancak bunun olmadığı bir durumda mevcut işgücü arzının yapay bir şekilde geri çekilmesi, böylece bazı işsizlerin işgücüne dahil edilmediği ve temel bir gelir tahsili yapıldığı şeklinde yeniden sınıflandırıldığı bir tam istihdamdan bahsedilir. Kavramın daha cömert uygulanması halinde toplam harcamalar uyarılacak ve istihdamın tam istihdam düzeyinin yapay olarak azaltılmasıyla sonuçlanan bir emek sıkıntısı yaşanacak ve böylece enflasyon baskısı oluşacaktır (Mitchell, 2017: 66).

Bunların dışında koşullu gelir elde eden bir kişinin zamanını temel gelir elde eden birinden daha iyi kullandığına dair bir garanti olmadığı iddia edilmektedir. Ancak bu argüman DNİR’in bir işi zorla yaptırmak üzere tasarlanmadığı için bireylerin hem gönüllü hem de boş zaman etkinliklerine katılmalarına izin veren koşulsuz temel gelirden daha üstün olma olasılığı olduğuna inanılmaktadır. (Watts,2002: 9). Minsky, Negatif Gelir Vergisi (ya da temel gelir

garantisinin) gibi bir politikanın üç etkiye sahip olacağını söylemektedir. Bunlardan birincisi işgücü arzı ve özellikle evli kadınların işgücü arzı üzerinde olumsuz bir teşvik etkisi olup işgücü maliyetlerini ve dolayısıyla fiyatları artırabilir. İkincisi servet etkileri yoluyla enflasyonist bir etki ve üçüncüsü ise belirsizliğin azaltılması yoluyla enflasyonist etkidir. Bu enflasyonist etkilerin yoksulların durumunu iyileştirmesini engelleyeceğini savunmaktadır (Wray, 2007a: 8).

Sonuç olarak işsizlik ve yoksullukla mücadele için istihdam yaratma ya da gelir güvencesi aktif bir istihdam politikası olarak uzun yıllardır uygulanmaktadır. Devlet güvenceli istihdamın ilk iyi bilinen örneği Büyük Buhran sonrası New Deal önlemlerinden olan ABD’de uygulanan istihdam programlarıdır. İsveç ve Avustralya gibi ülkeler de bu istihdam garantisi programını 1930’lu ve 1940’lı yıllarda uygulamışlardır. Özellikle 1990’lı yıllardan itibaren aktif istihdam politikası aracı olarak devlet güvenceli istihdam programları kullanılmış ve günümüzde de hala kullanılmaktadır. Devlet güvenceli istihdam programlarının genel manada dışsal bir şok karşısında hanehalklarının kötüleşen durumlarını iyileştirmek ve özellikle yoksul hanehalklarının temel ihtiyaçlarını karşılamaları için gelir yaratmak amacı bulunmaktadır. Şoklar ekonomik krizler olabileceği gibi, doğal afet, kuraklık, talep daralmaları da olabilmektedir. Örneğin İsveç’te yatırımların sosyalleşmesi üzerinde yoğunlaşmış ve gelir hakkından daha ziyade çalışma hakkına vurgu yapmış refah devletine karşı alternatif bir politika olarak uygulanmıştır. Hindistan’da gıdanın ve çalışmanın bir hak olduğu fikriyle programlar oluşturulmuştur. Diğer bilinen örnekler ise Endonezya ve Güney Kore’de Doğu Asya finansal krizine ve Arjantindeki Jefes Planı 2001’deki krize karşılık alınan acil kamu istihdam programlarıdır. Benzer şekilde Bolivya ve Şili gibi ülkelerde yapısal uyum etkilerini iyileştirmek için sosyal fon programları oluşturulmuştur. Bunların dışında Yunanistan, Letonya, Türkiye gibi ülkelerde 2008 küresel krizinden sonra kamu istihdam programları uygulanmıştır. Dünyada devlet güvenceli istihdam programlarının uygulama başarısı ile ilgili olarak yapılan çalışmalarda genel olarak dip yoksul hanehalklarının temel ihtiyaçlarının karşılanması ile ilgili gelir desteğinin başarılı olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Örneğin Arjantin’de uygulanan Jefes programı için düşük ücret ödenmesine ve programın gerçekleştirilmesi ile ilgili bazı yönetim ve yürütme eksikliklerine rağmen hanehalklarının gelir düzeyinde olumlu bir gelişme yarattığı görülmektedir. Ülke örnekleri açısından Hindistan bir başka dikkat çekici ülke olarak devletin nihai işveren olma rolü kavramına en yakın ülke olarak dikkat çekmektedir. Hindistan’da uygulanan programın yasalarla garantiye alınmış olması ve çalışma hakkı temelinden hareket etmesi önemli bir örnek olmaktadır. Ülke örnekleri için yapılan çalışmalarda hanehalkı gelirini arttırdığı, yoksul kırsal hanehalklarında refah artışı

yaşandığı gözlenmiştir. Uygulama örnekleri incelendiğinde kadın istihdamı üzerinde yarattığı etkisi oldukça önemlidir. Programlar başlangıçta doğrudan kadın istihdamını hedeflemese bile zamanla programlarına katılan kadın katılımcı sayısında önemli ölçüde artış yaşanmıştır. Programların uygulandığı işlerin alt yapı, çevre düzenleme gibi alanlarda olmasından dolayı ayrıca sosyal fayda açısından da önemli sonuçlar yaratmıştır.

Ülke örnekleri incelendiğinde, hemen hemen tüm örneklerde özel sektörde iş bulamayan, vasıfsız ve dip yoksul hanehalklarından kişilerin hedef kitle olarak seçildiği görülmektedir. Ayrıca program katılımcılarına ödenen ücretler aynı ve nakdi olarak ikiye ayrılmaktadır. Nakdi ödemelere bakıldığında asgari ücretten daha düşük ya da asgari ücrete eş değer ücretlerdir. Bu özellikleri ile programlar DNİR’de olması beklenen özellikler ile benzerlik göstermektedir. Uygulanan programların GSYİH’larına oranla maliyetlerinin oldukça düşük olduğu bilinmektedir. Bu programların ekonomik olarak maliyetli olmalarından daha çok politik olarak kabul edilebilirliği tartışmalıdır. Programlara genel anlamda kaynakların amacının dışında kullanıldığı, yönetimlerin yolsuzluk ve rüşvete karıştığı, katılımcılara yapılan ödemeler karşısında yapılan işlerin etkin olmadığı yönünde eleştiriler yapılmaktadır. Ancak bu programlar sayesinde çalışanların eğitim ve sağlık düzeylerinde iyileşmeler, suçların azalması, hanehalkı gelir artışının harcamalar üzerindeki çarpan etkisi ve bunun yanı sıra toplumsal etkiler göz önüne alındığında uygulanabilir olduğu görülmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GİRDİ-ÇIKTI ANALİZİ VE SOSYAL HESAPLAR MATRİSİ

3.1. Girdi Çıktı Analizinin Matematiksel Yapısı

Girdi çıktı analizi temel olarak Wassily Leontief (1905-1999)'in 1936'da yayınlanan *Quantitative Input and Output Relations in the Economic Systems of the United States*, çalışmasına dayanmaktadır. Bu yayından sonra, ABD hükümeti 1939'da Leontief'i Washington'a ABD ekonomisi için girdi çıktı tablosu oluşturmak için çağırmıştır. Ancak hiç veri olmaması nedeniyle bu teklifi reddetmiş ve bir alt ofisi olan ABD İşçi İstatistikleri Bürosu'nda çalışmaya başlamış ve burada bir tablo hazırlamıştır. Leontief'in girdi çıktı analizinin temelleri Walras'ın Genel Denge'sine dayanmaktadır. 1941 yılında analizin ilk hali olan kapalı modele, on yıl sonra nihai talep ve katma değer bileşenlerini de ekleyerek açık modeli elde etmiştir. İlk girdi çıktı tablosu 1919–1929 yılları için ABD ekonomisinde 10 sektör için oluşturulmuştur. Günümüz standartlarına göre bu tablo çok küçük görülse bile, bilgisayarların bulunmaması nedeniyle, ilk analizi punch card (delikli kart) ile yapmıştır. "Harvard Mark II" adlı bilgisayarla 1939 yılına ait 42 sektörü analiz etmiştir (Polenske, 2004: 11-12).

Girdi-çıktı analizinin matematiksel yapısı n tane bilinmeyen olan, n tane doğrusal denklem kümesinden oluşmaktadır. Bir girdi-çıktı modeli için en önemli veri seti sektörler arasındaki işlemlerin parasal değerleridir (her bir i sektöründen her bir j sektörüne). Bunlar genellikle z_{ij} olarak gösterilirse, sektör j 'in yıl boyunca diğer sektörlerden gelen girdilere olan talebi, aynı dönemde, j sektörü tarafından üretilen mal miktarıyla ilişkili olacaktır. Eğer x_i ile i sektörün toplam üretimi ve f_i ile i sektörünün ürününe olan toplam talebi gösterirsek, sektör i ürününü diğer sektörlerle satış yoluyla dağıtmak ve nihai talebi karşılamak için basit bir denklik yazabiliriz:

$$x_i = z_{i1} + \dots + z_{ij} + \dots + z_{in} + f_i = \sum_{j=1}^n z_{ij} + f_i \quad (1)$$

z_{ij} terimleri, i sektöründen tüm j endüstriler arası satış olarak ifade edilir. Bu aynı zamanda ara malı satışı demektir (Miller ve Blair, 2009: 10-11). Yukarıdaki eşitlik 1'de i sektörünün çıktısının diğer sektörlerle dağılımı görülmektedir. Böyle bir denklem n tane sektörün her birinin çıktılarının dağılımı için de ayrı ayrı yazılabilir:

$$\begin{aligned}
x_1 &= z_{11} + \dots + z_{1j} + \dots + z_{1n} + f_1 \\
&\cdot \\
&\cdot \\
x_i &= z_{i1} + \dots + z_{ij} + \dots + z_{in} + f_i \\
&\cdot \\
&\cdot \\
x_n &= z_{n1} + \dots + z_{nj} + \dots + z_{nn} + f_n
\end{aligned} \tag{2}$$

$$x = \begin{bmatrix} x_1 \\ \vdots \\ x_n \end{bmatrix}, \quad Z = \begin{bmatrix} z_{11} & \dots & z_{1n} \\ \vdots & \ddots & \vdots \\ z_{n1} & \dots & z_{nn} \end{bmatrix} \quad \text{ve} \quad \begin{bmatrix} f_1 \\ \vdots \\ f_n \end{bmatrix} \tag{3}$$

Denklem 2’de gösterilen her bir ifadeyi bir bütün hakkında matris şeklinde özetleyebiliriz:

$$x = Zi + f$$

Z matrisi birim vektör ile çarpılır, her bir elemanı matrisinin satır toplamlarından oluşan bir sütun vektör elde edilir. Özet şeklinde gösterdiğimiz sağdaki Z'nin j sütununu dikkate alırsak aşağıda gösterilen matrise ulaşılabacaktır:

$$\begin{bmatrix} z_{1j} \\ \vdots \\ z_{ij} \\ \vdots \\ z_{nj} \end{bmatrix} \tag{4}$$

Burada yer alan her bir eleman sektör j'ye satışları ifade eder yani j sektörünün ülkedeki çeşitli üretim sektörlerinin ürünlerini satın almasıdır (Miller ve Blair, 2009: 12).

3.1.1. Girdi - Çıktı İşlemleri ve Ulusal Hesaplar

İki sektörlü basit bir ekonomi için akım tablosu aşağıda Tablo 3.1’de görülmektedir. Birinci ve ikinci sektörler için nihai talep vektörünün elemanları sırasıyla tüketici (hanehalkı) alımları, (özel) yatırım amaçlı satın alımlar, devlet (federal, eyalet ve yerel) alımlar ve yurtdışına satışlar (ihracat). Bunlar genellikle yurtiçi nihai talep (C + I + G) ve yurtdışı nihai talep (ihracat, E) olarak gruplandırılmaktadır. Böylece birinci sektör için $f_1 = c_1 + i_1 + g_1 + e_1$ ve benzer şekilde ikinci sektör için $f_2 = c_2 + i_2 + g_2 + e_2$ yazılabilmektedir.

Tablo 3.1 İki Sektörlü Ekonomi Akım Tablosu

		İmalat sektörleri		Nihai Talep				Toplam çıktı (x)
		1	2					
İmalat sektörleri	1	z_{11}	z_{12}	c_1	i_1	g_1	e_1	x_1
	2	z_{21}	z_{22}	c_2	i_2	g_2	e_2	x_2
Ödeme sektörleri	Katma değer (v')	l_1	l_2	l_C	l_I	l_G	l_E	L
		n_1	n_2	n_C	n_I	n_G	n_E	N
	İthalat	m_1	m_2	m_C	m_I	m_G	m_E	M
Toplam harcamalar (x')		x_1	x_2	C	I	G	E	X

Kaynak: Miller ve Blair, 2009: 145

Ödemeler sektörü çalışanlara yapılan ödemeler birinci sektör için l_1 ve ikinci sektör için l_2 diğer tüm katma değerli ürünler için sektör 1 ve 2'ye yapılan ödemelerden oluşmaktadır. Örneğin kamu hizmetlerinden dolayı vergi ödemeleri, sermayeye yapılan faiz ödemeleri arazi için yapılan kira ödemeleri ve girişimcilere yapılan kar gibi ödemelerdir.

Katma değer ödemelerini n_1 ve n_2 olarak ifade edebiliriz. Buradan toplam katma değer ödemelerine her bir sektör için ulaşılabilir. Yani birinci sektör için için $v_1 = l_1 + n_1$ ve ikinci sektör için, $v_2 = l_2 + n_2$ olacaktır. Bazı sektörlerin çıktılarını üretirken ithal malları kullandıklarını varsayırsa ithalat tutarlarını m_1 ve m_2 olarak ödemeler sektöründe ithalat satırına kaydetmektir. Ödeme sektöründe 1 ve 2 numaralı sektörlerle göre toplam harcamalar,

$$l_1 + n_1 + m_1 = v_1 + m_1 \text{ ve}$$

$$l_2 + n_2 + m_2 = v_2 + m_2' \text{dir.}$$

Katma değer satırlarının ve nihai talep sütunun kesişme noktasındaki öğeler nihai tüketiciler tarafından emek hizmetleri için ve diğer katma değer için ödemeleri temsil eder. Toplam çıktı sütununu toplarsak ekonomi genelinde toplam brüt çıktı, X, şu şekildedir:

$$X = x_1 + x_2 + L + N + M \quad (5)$$

Bu aynı değer, toplam harcama satırında toplanarak bulunabilir; yani

$$X = x_1 + x_2 + C + I + G + E \quad (6)$$

Tablodaki tüm unsurları toplarken X'e göre her iki ifadeyi eşitlenir ve x_1 ve x_2 'yi her iki taraftan da kaldırılırsa aşağıdaki 7. ve 8. Eşitlikler elde edilecektir.

$$L + N + M = C + I + G + E \quad (7)$$

$$L + N = C + I + G + (E - M) \quad (8)$$

Buna göre eşitliğin sol tarafındaki L+N ifadesi gayri safi milli geliri yani ekonomideki toplam faktör ödemelerini temsil etmektedir. Eşitliğin sağ tarafı ise gayri safi milli hasılayı temsil etmektedir. Tüketim ve yatırım mallarına harcanan toplam, Toplam devlet alımları ve ekonomiden net ihracatın toplam değeridir (Miller ve Blair, 2009: 13-15). Girdi-çıkıtı modelinde, temel bir varsayım, i'den j'ye endüstri-arasında akışın, tamamen aynı zaman dönemi için j sektörünün toplam çıktısına bağlı olduğudur. Buradan verilen z_{ij} ve x_j değerleri için aşağıda 9. Eşitlikte gösterilen teknik katsayı ya da diğer adıyla doğrudan girdi katsayısına ulaşabiliriz:

$$a_{ij} = \frac{z_{ij}}{x_j} \quad (9)$$

Bir sektör tarafından kullanılan girdilerin miktarı bu girdilerle bu sektör tarafından üretilebilecek maksimum çıktı miktarıyla ilişkilendirilerek üretim fonksiyonu elde edilmektedir. Bunu ilişki şu şekilde gösterilebilir:

$$x_j = f(z_{1j}, z_{2j}, \dots, z_{nj}, v_j, m_j) \quad (10)$$

Teknik katsayıları kullanarak, katma değeri (v_j) ve ithalat miktarlarını (m_j) fonksiyon dışında bırakarak, aşağıdaki eşitlik 11'de gösterildiği şekliyle Leontief modelinde de bu ilişkiyi görebiliriz:

$$x_j = \frac{z_{1j}}{a_{1j}} = \frac{z_{2j}}{a_{2j}} = \dots = \frac{z_{nj}}{a_{nj}} \quad (11)$$

Bu eşitlikteki her z_{ij} 'yi yalnız bırakarak tekrar düzenleme yaparsak:

$$\begin{aligned} x_1 &= a_{11}x_1 + \dots + a_{1i}x_i + \dots + a_{1n}x_n + f_1 \\ &\vdots \end{aligned}$$

$$\begin{aligned}
x_i &= a_{i1}x_1 + \dots + a_{ii}x_i + \dots + a_{in}x_n + f_i \\
&\vdots \\
x_n &= a_{n1}x_1 + \dots + a_{ni}x_i + \dots + a_{nn}x_n + f_n
\end{aligned} \tag{12}$$

Bu denklemler, endüstriler arası akımın her bir sektörün toplam çıktılarına bağımlılığını göstermektedir. Örneğin dış kaynaklı sektörlerin taleplerinin önümüzdeki yıl belli bir oranda olacağı öngörülüyorsa, nihai talepleri karşılamak için her bir sektörden ne kadar çıktı gerekli olacağı bu denklemlerin çözümü ile mümkün olmaktadır. Bu denklemler açısından, f_1, \dots, f_n bilinen değerlerdir. Aynı şekilde a_{ij} değerleri de bilinen katsayılarından oluşmaktadır. Dolayısıyla x_1, \dots, x_n değişkenlerini bulmak için tüm x değerlerini denklemin sol tarafına getirmek mümkündür:

$$\begin{aligned}
x_1 - a_{11}x_1 - \dots - a_{1i}x_i - \dots - a_{1n}x_n &= f_1 \\
&\vdots \\
x_i - a_{i1}x_1 - \dots - a_{ii}x_i - \dots - a_{in}x_n &= f_i \\
&\vdots \\
x_n - a_{n1}x_1 - \dots - a_{ni}x_i - \dots - a_{nn}x_n &= f_n
\end{aligned} \tag{13}$$

Birinci denklemde x_1 'leri ikinci denklemde x_2 'leri bir araya getirerek yeniden düzenlenirse:

$$\begin{aligned}
(1 - a_{11})x_1 - \dots - a_{1i}x_i - \dots - a_{1n}x_n &= f_1 \\
&\vdots \\
a_{i1}x_1 - \dots + (1 - a_{ii})x_i - \dots - a_{in}x_n &= f_i \\
&\vdots \\
-a_{n1}x_1 - \dots - a_{ni}x_i - \dots + (1 - a_{nn})x_n &= f_n
\end{aligned} \tag{14}$$

Yukarıda 14 numaralı eşitliklerde gösterilen ifadeler matris formunda gösterilebilir. Matris cebri gösteriminde, vektör üzerine bir “şapka” ana diyagonal boyunca vektörünün unsurlarının çapraz bir matris oluşturacağı anlamına gelmektedir, örneğin :

$$\hat{x} = \begin{bmatrix} x_1 & \dots & 0 \\ \vdots & \ddots & \vdots \\ 0 & \dots & x_n \end{bmatrix} \tag{15}$$

Ters matrisin temel tanımından; $(\hat{x})(\hat{x})^{-1} = I$ 'dir ve buradan yola çıkarak aşağıda 16'da gösterilen matrise ulaşılmaktadır:

$$\hat{x}^{-1} = \begin{bmatrix} 1/x_1 & \cdots & 0 \\ \vdots & \ddots & \vdots \\ 0 & \cdots & 1/x_n \end{bmatrix} \quad (16)$$

Ayrıca, bir matrisin, M'nin, bir diyagonal matris, d ile sağdan çarpımı, M'nin j sütündeki her bir elemanın d'deki j ile çarpıldığı bir matris oluşturur. Bu nedenle teknik katsayıların $n \times n$ matrisi şu şekilde temsil edilebilir:

$$A = Z \hat{x}^{-1} \quad (17)$$

Yukarıda gösterilen 3. ve 17 'deki eşitliklerdeki tanımları kullanarak, 12. Eşitlik için çözümlerse, matris ifadesi :

$$x = Ax + f \quad (18)$$

I , diyagonalinde birler ve diğer elemanları sıfır olan nxn birim matris olarak tanımlanırsa:

$$I = \begin{bmatrix} 1 & \cdots & 0 \\ \vdots & \ddots & \vdots \\ 0 & \cdots & 1 \end{bmatrix} \quad \text{ve} \quad (I - A) = \begin{bmatrix} (1 - a_{11}) & -a_{12} & \cdots & -a_{1n} \\ -a_{21} & (1 - a_{22}) & \cdots & -a_{2n} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ -a_{n1} & -a_{n2} & \cdots & (1 - a_{nn}) \end{bmatrix} \quad (19)$$

Yukarıda 19. eşitlikte gösterilen matris 14. eşitlikte gösterilen eşitliklerle birleştirildiğinde nxn şeklinde bir matris formuna ulaşılabacaktır :

$$(I - A)x = f \quad (20)$$

Belirli bir f kümesi için, bu, n tane bilinmeyenli, n tane doğrusal denklem kümesidir ; x_1, x_2, \dots, x_n ve benzersiz bir çözüm bulmak mümkün olmayabilir. Aslında, benzersiz bir çözüm bulunup bulunmaması $(I - A)$ 'nın tek olup olmadığına yani $(I - A)^{-1}$ 'in var olup olmadığına bağlı olacaktır. Burada belirtilen A matrisi Teknik katsayı (girdi-çıkıtı ya da doğrudan girdi) matrisi olarak bilinmektedir. Kare matris tersi için basit tanımdan yola çıkarak,

$(I - A)^{-1} = (1/|I - A|)[adj(I - A)]$ olacaktır. Eğer $|I - A| \neq 0$ ise, $(I - A)^{-1}$ bulunabilir. Ve doğrusal denklemler için standart matris cebiri sonuçları kullanılarak çözüme ulaşılır:

$$x = (I - A)^{-1}f = Lf \quad (21)$$

Burada $(I - A)^{-1} = L = [l_{ij}]$ Leontief ters matrisi ya da toplam girdi gereksinimleri matrisi olarak bilinir. Yukarıda kapalı formu gösterilen 21. Eşitliğin açık halini detaylı görmek istersek aşağıda 22. de gösterilen eşitliklere bakabiliriz. Bu, toplam çıktıların her birinin nihai taleplerin her birinin değerine olan bağımlılığını ortaya koymaktadır. (Miller ve Blair, 2009: 15-21).

$x_1 = l_{11}f_1 + \dots + l_{1j}f_j + \dots + l_{1n}f_n$ \vdots $x_i = l_{i1}f_1 + \dots + l_{ij}f_j + \dots + l_{in}f_n$ \vdots $x_n = l_{n1}f_1 + \dots + l_{nj}f_j + \dots + l_{nn}f_n$	(22)
---	------

3.1.2. Arz Yönlü Girdi Çıktı Modeli

Ambica Ghosh 1958 yılında Leontief'in modelini temel alan alternatif bir girdi-çıktı modeli sunmuştur. Katsayılar her bir sektörün arz ettiği ara malı ve nihai tüketimi üzerinden elde edilen gelirlerden hesaplandığı için bu analiz arz yönlü ekonomi ile ilişkilidir. Ghosh'a göre model hem merkezi planlı ekonomileri hem de monopolistik piyasaları analiz etmek için önemlidir (Aroche Reyes ve Marquez Mendoza, 2013: 3). Talep yönlü modelde, doğrudan girdi katsayıları $A = Z \hat{x}^{-1}$ olarak tanımlanmakta ve $x = (I - A)^{-1}f = Lf$ 'e ulaşılmaktadır. Bu durumda, Leontief modelinin tersi, sektörel toplam çıktıları, nihai ürünün miktarıyla yani nihai talep ile ilişkilendirilmektedir. Ghosh'un önerdiği alternatif yorum, sektörlerin toplam üretimini birincil girdilerle ilişkilendirmektedir.

Arz yönlü girdi çıktı modelinde, Leontief'in modelindeki dikey görünüm yatay bir düzen haline getirilmektedir. Z'nin her sütununu, o sütunla ilişkili sektörün brüt çıktısına bölmek yerine, Z'nin her satırını o satırla ilişkili sektörün brüt çıktısına bölünmektedir. Doğrudan çıktı katsayılarını belirlemek için, iki sektörlü bir modelde, B terimini kullanırsak:

$$B = \begin{bmatrix} b_{11} & b_{12} \\ b_{21} & b_{22} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} z_{11}/x_1 & z_{12}/x_1 \\ z_{21}/x_2 & z_{22}/x_2 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 1/x_1 & 0 \\ 0 & 1/x_2 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} z_{11} & z_{12} \\ z_{21} & z_{22} \end{bmatrix} = \hat{x}^{-1}Z \quad (23)$$

Buradaki b_{ij} doğrudan çıktı katsayıları, i sektörünün çıktılarının j sektörüne dağılımını temsil etmektedir. Bu katsayılar talep yönlü analizdeki teknik katsayılara karşı kullanılan ayırma katsayıları olarak ifade edilmektedir (Miller ve Blair, 2009: 543). $x' = i'Z + v'$ eşitliğini kullanırsak, burada; $v' = [v_1, \dots, v_n]$ olarak tanımlanmaktadır.

$$Z = \hat{x}B \text{ 'dir (24)}$$

$$x' = i'\hat{x} \text{ olacağından, } x' = i'\hat{x}B + v' = x'B + v' \text{ 'yi elde edilmektedir. (25)}$$

Yukarıda gösterilen 25. Eşitliği yeniden düzenlersek:

$$x' = v'(I - B)^{-1} \quad (26)$$

Burada denklemin yeniden düzenlenmesi ile aşağıdaki eşitliğe ulaşılmaktadır:

$$G = (I - B)^{-1} \quad (27)$$

Eşitlik g_{ij} elemanları ile tanımlandığında Leontief Ters matrisinin aksine “çıktı ters matrisi” olarak ifade edilmektedir. g_{ij} elemanları, i sektöründe birincil girdi birimi başına j sektöründe ortaya çıkan toplam üretimin değerini belirlemektedir. Daha sonra 26’da gösterilen eşitliği yeniden düzenlersek $x' = v'G$ şeklini almaktadır. v' deki değişim cinsinden, ilişkili çıktı değişimi $\Delta x' = (\Delta v')$ olacaktır. Tüm elemanları eşit şekilde transpose edebiliriz ve böylece toplam çıktı vektörünün bir sıra olmaktan çok bir sütun olduğu ortaya çıkacaktır. Bu durumda 25. eşitlik yeniden düzenlenirse:

$$x = B'x + v \quad (28)$$

Buradan,

$$x = (I - B')^{-1} v \quad (29)$$

$G' = (I - B')^{-1}$ olduğundan 29. eşitlik; $x = G'v$ olacaktır. v' deki değişim cinsinden, ilişkili çıktı değişimi aşağıdaki gibi buluruz:

$$\Delta x = G'(\Delta v) \quad (30)$$

Arz yanlı yaklaşımının temel varsayımı, bir ekonomik sistemde b_{ij} 'deki çıktı dağılımlarının istikrarlı olmasıdır; yani, i sektörünün çıktısı iki katına çıkarsa i 'den satın alan

tüm sektörlere satışlar ikiye katlanacaktır. Arz yanlı modelde sabit girdi katsayıları yerine sabit çıktı katsayıları varsayılmaktadır (Miller ve Blair, 2009: 544-545).

3.2. Sosyal Hesaplar Matrisinin Genel Yapısı

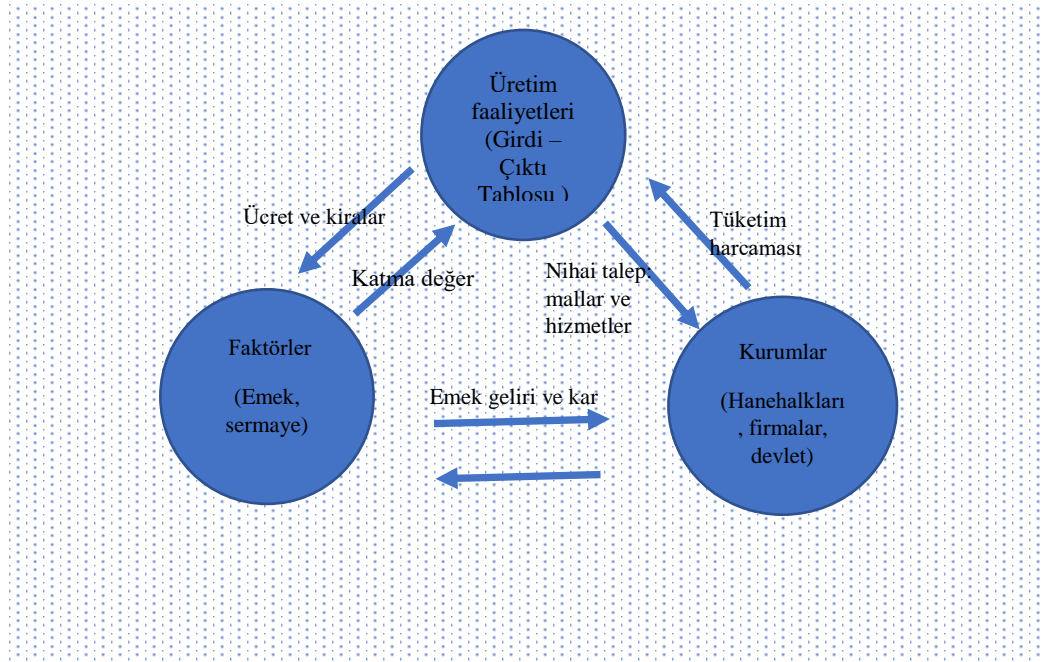
Sosyal hesaplar matrisi (SHM), bir ekonomide tüm ilişkileri bir bütün olarak gösteren çift girişli bir tabloyu ifade etmektedir. Matrisin satırları ve sütunları belirli bir süre boyunca kurumlar ve araçlar arasındaki işlemleri gösteren sayısal verilerden oluşmaktadır (Antonopoulos ve Kim,2008: 23). SHM'nin ilk amacı bir ülkenin ya da bir bölgenin bir yıl içerisindeki ekonomik ve sosyal yapısı hakkında bilgi vermek ve ikinci amacı ise bir bütün halinde ekonomideki ilişkileri eş anlı olarak çözümleyebilen hesaplanabilir genel denge (HGD) modellerinin ihtiyaç duyduğu veriyi sağlamaktır (Erten,2009: 33). Güncel haliyle SHM sosyo ekonomik ilişkileri temsil eden bir matristir. SHM oluşturmanın temel bir amacı kayıtlar yoluyla uygulanabilir olduğu sürece, kapsamlı olarak bir bütün halinde sosyo ekonomik sistemde var olan çeşitli bağımlılıkları ortaya koymaktır (Round, 2003: 161-162).

Girdi Çıktı tablosunun anlaşılması SHM'in anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Bu nedenle SHM girdi çıktı analizinin bir uzantısı olarak görülebilmektedir. Girdi çıktı tablosunda sağ sütundan nihai talep ve alt satırdan katma değer göz ardı edilmektedir. Endüstriyel sektörler arasında endüstrilerarası işlemler dışsal kalmaya devam eder ve nihai talep ve katma değer kısımları içsel olarak analiz edilmektedir. SHM'de ekonomideki tüm işlemleri dahil etmek için girdi çıktı yapısı genişletilmektedir. Bu sayede mal ve hizmetlerin ve tüm ekonomide parasal akımlara karşılık gelen tüm işlemler yakalanabilmektedir (Hara, 2008: 116).

Sosyal hesaplar matrisi çeşitli şekillerde düzenlenebilir ancak basitleştirmek adına ekonomideki beş temel hesapla gösterilebilir:

1. Üretim faaliyetleri (ekonominin üretken kesimleri) ve kullanılan mallar (üretimde kullanılan ara mallar);
2. Üretim Faktörleri (Sermaye ve emek)
3. Kurumlar (Hanehalkları, firmalar ve devlet)
4. Sermaye hesapları (makroekonominin finansal kısmı)
5. Dış Dünya (İthalat, ihracat ve diğer finansal akımları)

SHM üç temel özelliğe sahiptir. Bunlardan birincisi hesaplar kare matris olarak ifade edilmektedir. Her hesabın gelir ve giderleri bu kare matrisin ilgili satır ve sütunlarında yer almaktadır. İkincisi, sistemin tüm ekonomik faaliyetlerini yani tüketim, üretim, birikim ve dağıtımını kapsamaktadır. Üçüncüsü, genellikle standart bir çerçeveye sahip olmasına karşın, hem ayrıştırma hem de ekonominin farklı bölümleri ile ilgili yapılan çalışmalarda esnekliğe sahiptir (Round, 2003: 301).

Şekil 3.1 Sosyal Hesaplar Matrisi Yapısı

Kaynak: Hara, 2008: 117

Gelir akımını açıkça ortaya koymanın yanısıra iyi tasarlanmış bir SHM ekonomideki farklı grupların birbirlerine nasıl bağlanıp etkileşim kuracağı bilgisini de sağlamaktadır. Bu bakımdan aşağıdaki Şekil 3.1’de sosyal hesaplar matrisinin yapısı görülmektedir. SHM yapısı kurumlar, üretim faaliyetleri ve faktörler olarak üç bileşenden oluşmaktadır. SHM yapısındaki her bileşenin eşsiz bir şekilde diğer iki bileşenle etkileşim halinde olması gösterilmektedir. Aslında para akımları bir yönde ve karşı akımlar diğer yönde gerçekleşmektedir (Hara, 2008: 118). Post Keynesyen iktisatçıların geliştirdiği Stok-Akım Uyum Modeli de çift kayıt sistemine göre oluşturulmakta harcamalar sütunlarda yer alırken gelirler ise satırlara kaydedilmektedir. Bu çift kayıt sistemi ile oluşturulan sosyal hesaplar matrisinde milli gelir özdeşliklerinden yararlanılmakta; hanehalkı, firmalar, devlet ve dış dünya sektörlerinden oluşan bir ekonomide sektörlerin finansal durumları incelenmektedir. Bu yaklaşımla ekonomide yer alan özel sektör, devlet ve dış dünyanın finansal durumu görülmekte bu sayede uygulanması gereken maliye ve para politikaları kestirilebilmektedir (Tokucu, 2016: 221-233). Dolayısıyla Post Keynesyen

Stok-Akım Uyum Modeli tıpkı gelir çarpan analizi gibi sosyal hesaplar matrisi kullanarak politika önerisi sunma konusunda benzerlik göstermektedir.

SHM oluştururken özellikle ürün ve girdi piyasasındaki değişimi ayrıntılı şekilde ortaya koymak, özellikle işgücünün özelliklerini, vergilendirme ve refah transferleri gibi hükümet politikalarını ve diğer gelir dağılımlarını belirlemek amaçlanmaktadır. Bu ulusal hesaplar dengesi şeklinde, açık bir ekonomi için basitleştirilmiş Sosyal Hesaplar Matrisi Tablo 3.2’de görülmektedir.

Tablo 3.2 Açık Ekonomi İçin Sosyal Hesaplar Matrisi

	Üretim	Tüketim	Sermaye birikimi	Dış alem	Devlet
Üretim		C	I	X	G
Tüketim	Q		D	H	
Sermaye birikimi		S			
Dış alem	M	O	L		
Devlet		T	B		

Kaynak: Miller ve Blair, 2009: 501

Tablo 3.2’de gösterilen her bir harfin ifade ettiği hesapları tek tek ifade edecek olursak:

- C : Ekonomideki mal ve hizmetlerin toplam tüketimi
- I : Sermaye mallarına yapılan toplam yatırım
- X : Mal ve hizmetlerin toplam ihracatı
- G : Kamu harcamaları
- Q : Ekonomide yaratılan toplam gelir
- D : Sermaye mallarının tüketimi ya da amortismanı
- H : Ülke dışında yaratılan gelir
- S : Toplam özel tasarruflar
- M : Mal ve hizmetlerin toplam ithalatı
- O : Ülke dışı para transferi
- L : Yurt dışı net kaynak borcu
- T : Tüketicilerden toplam doğrudan vergilendirme
- B : Toplam kamu açık harcaması

Üretim hesabı	:	$Q+M = C+I+X+G$
Tüketim hesabı	:	$C+S+O+T = Q+D+H$
Sermaye birikim hesabı	:	$I+D+L+B = S$
Ödemeler dengesi hesabı	:	$X+H = M+O+L$
Devlet hesabı	:	$G = T+B$

Dolayısıyla üretim hesabı, tüketim hesabı, sermaye birikimi hesabı, ödemeler dengesi hesabı ve devlet hesabı dengesi formül olarak ifade edilebilir (Miller ve Blair, 2009: 501). Basitleştirilmiş sosyal hesaplar matrisini ayrıca ara malı tüketen endüstriler ve nihai tüketicilerin yaptığı cari tüketim ile emek hizmeti sağlayıcısı olarak hanehalkları, katma değer sağlayan üretim faktörü olarak ayrılarak genişletmek mümkündür. Bu genişleme sonunda ilave bir satır ve sütun hanehalkı hesabı olarak belirlenebilir ve ilave bir satır ve sütunda katma değer olarak belirlenebilir yeni bir hesaptır. Temel amaç işletmeler tarafından tüketilen ara malı ve hanehalkları tarafından tüketilen nihai tüketim arasındaki ayrımı yapmaktır. Bu hesapların tamamı simetrik bir biçimde düzenlenmiş gelirin ve harcamanın kaynağını gösteren bir kare matris ile temsil edilmektedir. Basit bir SHM yapısı aşağıdaki Tablo 3.3’de görülmektedir.

3.2.1. SHM Gelir Çarpan Analizi

Sosyal Hesaplar Matrisi arz ve talebin dengede olduğu ve fiyatların sabit olduğu varsayımı ile çeşitli politikaları analiz etmek için kullanılan bir modeldir. Analiz edilmek istenilen politikalara göre matrisin içsel ve dışsal hesapları ayrıştırılmakta ve dışsal hesaplar üzerinden ekonomiye verilen bir şokun içsel hesaplar üzerinde yarattığı etki gelir çarpan analizi ile gözlenebilmektedir (Defourny ve Thorbecke,1984: 111-112). Gelir çarpan analizinin oluşturulabilmesi için gerekli olan içsel ve dışsal değişkenler basit olarak Tablo 3.4’de gösterilmektedir. Sosyal Hesaplar Matrisindeki hesaplar farklı notasyonlarla gösterilebilmektedir. Burada Pyatt ve Round (1979) çalışmasından hareketle çarpan katsayıları elde edilmiş ve bu sonuçlardan transfer, açık döngü ve kapalı döngü çarpanları oluşturulmuştur.

Örneğin Tablo 3.4’de, T_{ij} ile gösterilen hücreler içsel (endojen) hesapları göstermektedir. Yani tabloya göre T_{12} , T_{21} , T_{24} , T_{31} , T_{43} hesapları içsel hesaplardır. Buradaki indislere göre j harcamaları gerçekleştiren ve harcamaların kaynağını gösteren iktisadi birimi temsil ederken, i bu harcamadan kaynaklanan gelirden yararlanan ya da gelirin transfer edildiği iktisadi birimi ifade etmektedir. İçsel hesaplar harcamaları ifade ettiği için gelirdeki değişimden doğrudan etkilenmektedir. Dışsal (egzojen) hesaplar ise sermaye, kamu ve dış dünya hesaplarını içermektedir. Tabloya göre X_1 , X_2 , X_3 , X_4 , L_1 , L_2 , L_3 , L_4 hesapları dışsaldır. Dışsal olarak tanımlanan harcamalar gelirden bağımsızdır.

Tablo 3.3 Basit Sosyal Hesaplar Matrisi

Hesaplar			1	2	3	4	5	6	7	8
Üretim faktörleri		1						Faktörlere toplam katma değer ödemeleri		Dış âlemden net faktör gelirleri
Kurumlar (Cari hesaplar)	Hanehalkları	2	Emek ve karma gelir	Hanehalkları arası transferler	Hanehalklarına kar dağıtımı	Hanehalklarına cari transfer				Dış âlemden net cari transfer
	Kurumsal İşletmeler	3	İşletme fazlası			Şirketlere cari transferler				Dış âlemden net cari transferler
	Devlet	4		Doğrudan vergiler	Doğrudan vergiler		Üretim üzerine net vergiler			Dış âlemden net cari transferler
Üretim	Mallar ve hizmetler	5		Hanehalkı tüketimi		Devlet tüketimi		Ara tüketim	Stoklarda sabit sermaye oluşumu ve değişimi	İhracat
	Faaliyetler	6					Yurtiçi satışlar			
Birleştirilmiş sermaye hesapları		7		Hanehalkı tasarrufu	İşletme tasarrufları	Devlet tasarrufları			Sermaye transferleri	Dış âlemden net sermaye transferleri
Dış Âlem (Birleştirilmiş hesap)		8					İthalat			
Toplam			Faktör gelir ödemeleri	Cari hanehalkı harcamaları	Cari İşletme harcamaları	Cari devlet harcamaları	Üretim arzı	Üretim faaliyetleri maliyeti	Sermaye harcamaları	Dış âlemden net toplamlar

Kaynak: Round, 2003: 16

Tablo 3.4 SHM’de Yer Alan İçsel ve Dışsal Hesapların Tanımlanması

			Harcamalar						
			İçsel Hesaplar				Dışsal Hesaplar	Toplam	
			Üretim Aktiviteleri	Mallar	Faktör-ler	Hane-halkları	Kamu+Sermaye+Dış Dünya		
			1	2	3	4	5		
Gelirler	İçsel Hesaplar	Üretim aktiviteleri	1	0	T ₁₂	0	0	X ₁	Y ₁
		Mallar	2	T ₂₁	0	0	T ₂₄	X ₂	Y ₂
		Faktörler	3	T ₃₁	0	0	0	X ₃	Y ₃
		Hanehalkları	4	0	0	T ₄₃	0	X ₄	Y ₄
	Dışsal Hesaplar	Kamu+Sermaye+Dış Dünya	5	L ₁	L ₂	L ₃	L ₄	t	
Toplam	6	Y _{j1}	Y _{j2}	Y _{j3}	Y _{j4}				

Kaynak: Defourny ve Thorbecke, 1984: 112’ e göre uyarlanmıştır.

Tablodaki içsel hesaplara daha detaylı olarak bakacak olursak, T₁₂, üretim aktiviteleri sonucunda meydana gelen yurtiçi arzı ifade etmektedir. Bu hesaba yapılacak olan dışsal şok hem üretim faktörlerini etkiler hem de aynı zamanda hanehalklarının faktörlerden elde ettiği geliri etkilemektedir. Örneğin üretilen mallara yapılan bir prim ödemesi T₁₂ üzerinden yurtiçi arz için gerekli olan üretim faktörleri hesabını (T₃₁) etkilemekte ve faktör kullanımındaki artış hanehalklarının faktör gelirlerini (T₄₃) artırmaktadır. Buna ek olarak hanehalklarının gelirindeki artış hanehalklarının mal talebi (T₂₄) üzerinden ikinci kez yurtiçi mal arzını (T₁₂) ve yurtiçi malların üretimi için gerekli olan ara malı talebini (T₂₃) etkilemektedir.

Sütun toplamalarını ifade eden Y_{j1}, Y_{j2}, Y_{j3}, Y_{j4} sırasıyla üretim faaliyetlerinden elde edilen gelirleri, mallardan elde edilen gelirler, faktör gelirleri ve hane halkı gelirlerini temsil etmektedir. Kamu kesimi, sermaye hesapları ve dış dünyanın bir arada gösterildiği dışsal hesaplarda satır toplamaları olan X₁, X₂, ve X₃, X₄ dışsal hesaplara yapılan ilaveleri temsil etmektedir. Ayrıca sütun toplamaları L₁, L₂, L₃ ve L₄ ise bunlara karşılık gelen sızıntıları göstermektedir.

Her bir satırın toplamı olan Y₁, Y₂, Y₃, Y₄, ise dışsal ve içsel hesapların toplamını göstermektedir. İçsel hesaplar (T_{ij}) sütununun bunlara karşılık gelen sütun toplamalarına bölünmesiyle bir A_{ij} matrisi elde edilmektedir. Burada Y_j her bir içsel hesabın sütun toplamalarını temsil etmektedir. Böylece;

$$A_{ij} = T_{ij} Y_j^{-1} \quad (31)$$

$$A = \begin{bmatrix} 0 & A_{12} & 0 & 0 \\ A_{23} & 0 & 0 & A_{24} \\ A_{31} & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & A_{43} & 0 \end{bmatrix} \quad (32)$$

işsel hesaplar için ortalama harcama eğilimini temsil eden A matrisi elde edilir. Eşitlik 31'i yeniden düzenlersek;

$$A_{ij}Y_j = (T_{ij}Y_j^{-1})Y_j \quad (33)$$

$$T_{ij} = A_{ij}Y_j \quad (34)$$

elde edilir. İşsel ve dışsal hesapların toplamını temsil eden $y = T_{ij} + x_i$ denkleminde 34 numaralı denklemi yerine yazarsak;

$$\begin{array}{l} \text{Aktiviteler} = \\ \text{Mallar} = \\ \text{Faktörler} = \\ \text{Hanehalkları} = \end{array} \begin{bmatrix} Y_1 \\ Y_2 \\ Y_3 \\ Y_4 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 0 & A_{12} & 0 & 0 \\ A_{23} & 0 & 0 & A_{24} \\ A_{31} & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & A_{43} & 0 \end{bmatrix} \cdot \begin{bmatrix} Y_{j1} \\ Y_{j2} \\ Y_{j3} \\ Y_{j4} \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} x_1 \\ x_2 \\ x_3 \\ x_4 \end{bmatrix} \quad (35)$$

$$Y = AY + X \quad (36)$$

Eşitlikte Y işsel hesapların toplam gelir vektörünü ve X diğer dışsal hesapların ilavelerini göstermektedir. Burada her bir işsel hesabın toplam geliri, harcama katsayısına denk gelen gelirin çarpımına dışsal hesaplardan gelen gelirin eklenmesiyle bulunmaktadır. Eşitlik 36'nın Y için çözülmesiyle

$$X = (I - A)Y \quad (37)$$

$$(I - A)^{-1}(I - A)Y = (I - A)^{-1}X \quad (38)$$

$$Y = (I - A)^{-1}X \quad (39)$$

elde edilmektedir. Bu eşitlikte $(I - A)^{-1}$ SHM çarpan matrisi olarak tanımlanmaktadır. Bu şekilde dışsal olan hesapların işsel olan hesaplar üzerindeki etkisi analiz edilebilmektedir (Pyatt ve Round,1979: 856). Sonuç olarak SHM'lerin girdi-çıkı analizinin bir uzantısı olduğu

gözlenmekle birlikte matrisin girdi-çıktı tablosundaki verilerin yanı sıra ulusal muhasebe hesapları ve hane halkı araştırmalarına dayalı verileri de kapsaması, analizlerin sonuçları açısından hesaplar arasındaki uyumun önemini artırmaktadır. Buna ilaveten 32 ile gösterilen A matrisi analiz edilmek istenen politikalara göre alt hesaplara bölünmekte ve farklı çarpan etkileri hesaplanmaktadır. Yukarıda dört içsel hesabın olduğu A matrisi iki alt matrise bölünerek B ve C matrisleri elde edilmektedir.

$$B = \begin{bmatrix} 0 & A_{12} & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 \end{bmatrix} \quad (40)$$

$$C = \begin{bmatrix} 0 & 0 & 0 & 0 \\ A_{23} & 0 & 0 & A_{24} \\ A_{31} & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & A_{43} & 0 \end{bmatrix} \quad (41)$$

$$(I - B)^{-1} = \begin{bmatrix} I & (0 - A_{12})^{-1} & 0 & 0 \\ 0 & I & 0 & 0 \\ 0 & 0 & I & 0 \\ 0 & 0 & 0 & I \end{bmatrix} \quad (42)$$

36 numaralı denkleme A matrisi yerine 40 ve 41 numaralı matrisleri ilave edildiğinde;

$$Y = (B + C)Y + X \quad (43)$$

$$Y - BY = CY + X \quad (44)$$

$$Y(I - B) = CY + X \quad (45)$$

$$Y = (I - B)^{-1}CY + (I - B)^{-1}X \quad (46)$$

46 numaralı denklem Tablo 3.4'de tanımlanan SHM formatına uygun olarak dört içsel hesabın olduğu matris formunda yazıldığında;

$$\begin{bmatrix} Y_1 \\ Y_2 \\ Y_3 \\ Y_4 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} (0 - A_{12})^{-1} \cdot A_{23} & 0 & 0 & (0 - A_{12})^{-1} \cdot A_{24} \\ A_{23} & 0 & 0 & A_{24} \\ A_{31} & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & A_{43} & 0 \end{bmatrix} \cdot \begin{bmatrix} Y_1 \\ Y_2 \\ Y_3 \\ Y_4 \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} I & (0 - A_{12})^{-1} & 0 & 0 \\ 0 & I & 0 & 0 \\ 0 & 0 & I & 0 \\ 0 & 0 & 0 & I \end{bmatrix} \cdot \begin{bmatrix} X_1 \\ X_2 \\ X_3 \\ X_4 \end{bmatrix} \quad (47)$$

46 numaralı denkleminin matris formunda yazılması sonucunda elde edilen 47 numaralı eşitliğin sağ tarafındaki birinci matris içsel hesaplar arasındaki etkiyi temsil etmektedir.

Örneğin, Tablo 3.4'e göre hazırlanan matriste üretim aktiviteleri sütunundaki bir hesaba dışsal hesaptan yapılan bir transferin üretim aktiviteleri satırı üzerindeki etkisi söz konusu matriste görülmektedir. Hesaplar arasındaki etkiyi gösteren bu matris,

$$A^* = (I - B)^{-1} C \quad (48)$$

$$\begin{bmatrix} 0 & 0 & 0 & 0 \\ A_{21}^* & 0 & 0 & A_{24}^* \\ A_{31}^* & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & A_{43}^* & 0 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} (0 - A_{12})^{-1} \cdot A_{23} & 0 & 0 & (0 - A_{12})^{-1} \cdot A_{24} \\ A_{23} & 0 & 0 & A_{24} \\ A_{31} & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & A_{43} & 0 \end{bmatrix} \quad (49)$$

A^* olarak tanımlandığında ve 46 numaralı denklemde yerine konulduğunda;

$$Y = A^* Y + (I - B)^{-1} X \quad (50)$$

denklemini elde edilmektedir. Bu denklem dışsal hesaptan yapılan bir transfer ve içsel hesapta yarattığı etkinin toplamını vermektedir. Dışsal hesaptan gelen transferin içsel hesap üzerinden yarattığı net etkiyi hesaplayabilmek için 50 numaralı denklem yeniden düzenlenirse;

$$A^* Y = Y - (I - B)^{-1} X \quad (51)$$

51 numaralı denklem aşağıda gösterildiği gibi matris formunda yazıldığında,

$$\begin{bmatrix} 0 & 0 & 0 & 0 \\ A_{21}^* & 0 & 0 & A_{24}^* \\ A_{31}^* & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & A_{43}^* & 0 \end{bmatrix} \cdot \begin{bmatrix} Y_1 \\ Y_2 \\ Y_3 \\ Y_4 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} Y_1 \\ Y_2 \\ Y_3 \\ Y_4 \end{bmatrix} - \begin{bmatrix} I & (0-A_{12})^{-1} & 0 & 0 \\ 0 & I & 0 & 0 \\ 0 & 0 & I & 0 \\ 0 & 0 & 0 & I \end{bmatrix} \cdot \begin{bmatrix} X_1 \\ X_2 \\ X_3 \\ X_4 \end{bmatrix} \quad (52)$$

50 numaralı denklem birinci içsel değişken için elde edilmektedir. Tablo 3.4'de açıklandığı gibi SHM'de dört tane içsel değişken kullanılmaktadır. Burada birinci içsel değişken olarak tanımlanan hesap üretim aktivitelerini temsil eden satırda bulunmaktadır. Yukarıda belirtildiği gibi içsel değişkenlerden birinde ortaya çıkan etki diğer değişkenlere de yansımaktadır. Dolayısıyla üretim aktivitelerine yapılan bir transferin üretim faktörleri, hanehalkı faktör gelirleri, mal talebi etkilerini tespit edebilmek için 50 numaralı denklemin her iki tarafı A^* ile çarpılmakta ve her içsel değişken için hesaplanan denkleme içsel değişken sayısı kadar çarpma işlemi devam ettirilmektedir. Bu durumda ikinci içsel değişken için denklem şu şekilde yazılmaktadır.

$$A^*Y = A^*A^*Y + A^*(I-B)^{-1}X \quad (53)$$

53 numaralı denklemde A^*Y yerine birinci içsel değişken için hesaplanan $A^*Y = Y - (I-B)^{-1}X$ yazıldığında;

$$Y - (I-B)^{-1}X = A^{*2}Y + A^*(I-B)^{-1}X \quad (54)$$

$$Y = A^{*2}Y + (I-B)^{-1}X + A^*(I-B)^{-1}X \quad (55)$$

$$Y = A^{*2}Y + ((I+A^*)(I-B)^{-1})X \quad (56)$$

elde edilir 56 numaralı denklem diğer içsel değişkenler için A^* ile tekrar çarpılarak üçüncü içsel değişken için işlemler tekrarlandığında;

$$A^*Y = A^*A^{*2}Y + A^*((I+A^*)(I-B)^{-1})X \quad (57)$$

57 numaralı denklemde A^*Y yerine $A^*Y = Y - (I-B)^{-1}X$ yazıldığında;

$$Y - (I - B)^{-1} X = A^{*3} Y + A^* ((I + A^*) (I - B)^{-1}) X \quad (58)$$

$$Y = A^{*3} Y + (I - B)^{-1} X + ((A^* + A^{*2}) (I - B)^{-1}) X \quad (59)$$

$$Y = A^{*3} Y + (I + A^* + A^{*2}) (I - B)^{-1} X \quad (60)$$

elde edilir. Aynı işlem 60 numaralı denklem için de tekrarlanarak, A^* ile tekrar çarpılarak dördüncü içsel değişken için işlemler tekrarlandığında;

$$A^* Y = A^* A^{*3} Y + A^* ((I + A^* + A^{*2}) (I - B)^{-1} X) \quad (61)$$

61 numaralı denklemde $A^* Y$ yerine $A^* Y = Y - (I - B)^{-1} X$ yazıldığında;

$$Y - (I - B)^{-1} X = A^{*4} Y + A^* ((I + A^* + A^{*2}) (I - B)^{-1} X) \quad (62)$$

$$Y = A^{*4} Y + (I - B)^{-1} X + (A^* + A^{*2} + A^{*3}) (I - B)^{-1} X \quad (63)$$

$$Y = A^{*4} Y + (I + A^* + A^{*2} + A^{*3}) (I - B)^{-1} X \quad (64)$$

$$Y - A^{*4} Y = (I + A^* + A^{*2} + A^{*3}) (I - B)^{-1} X \quad (65)$$

$$Y (I - A^{*4}) = (I + A^* + A^{*2} + A^{*3}) (I - B)^{-1} X \quad (66)$$

$$Y = (I - A^{*4})^{-1} \cdot (I + A^* + A^{*2} + A^{*3}) \cdot (I - B)^{-1} X \quad (67)$$

elde edilir.

67 numaralı denklem kendi içerisinde parçalara ayrılarak, kapalı döngü çarpan matrisi: $M_3 = (I - A^{*4})^{-1}$, açık döngü çarpan matrisi: $M_2 = (I + A^* + A^{*2} + A^{*3})$, direkt transfer çarpan matrisi : $M_1 = (I - B)^{-1} X$ olarak tanımlanmaktadır. Tablo 3.4'deki hesaplar dikkate alındığında mallar sütunundaki A_{12} hesabına dışsal bir şok verildiğinde ortaya çıkacak etki direkt (doğrudan) transfer etkisidir. Bu transferin üretim faktörleri hesabında A_{31} 'i etkilemesine açık döngü etkisi denmektedir. Ayrıca üretim faktörlerindeki bu değişiklik hanehalklarının faktör gelirlerini (A_{43}), hanehalklarının gelirindeki artış hanehalklarının mal talebini (A_{24}) ve tekrar mallar hesabını (A_{12}) etkileyerek kapalı döngü etkisi ortaya çıkarmaktadır. Benzer bir şekilde üretim faktörleri hesabındaki A_{31} 'e bir ilave yapıldığında da söz konusu etkiler ortaya çıkmaktadır. Burada hanehalkları hesabında A_{44} 'e yapılan bir ilave ise sadece direkt transfer

etkisi ile sınırlı kalmaktadır. Matristeki içsel hesaplar analiz edilmek istenilen politikalara göre aynı etkileşim takip edilerek uygulanabilir.

Denklem 67’de gösterilen kapalı döngü, açık döngü ve transfer etkileri birikimli etkiler olarak tanımlanmıştır. Bu etkiler şu şekilde ayrıştırılmaktadır;

$$Y = M_3.M_2.M_1 \quad (68)$$

$$M = M_3.M_2.M_1 \quad (69)$$

$$M = I + (M_1 - I) + (M_2M_1 - M_1) + (M_3M_2M_1 - M_2M_1) \quad (70)$$

$$M = I + N_1 + N_2 + N_3 \quad (71)$$

Bu denklemde denklemden I: Dışsal olarak yapılan ilaveleri, N₁: Net transfer etkisini tanımlamakta ve herhangi bir içsel hesaba dışsal hesaptan gelen bir ilavenin birikimli etkisini göstermektedir. N₂: Açık döngü çarpan etkisini göstermekte ve bir içsel hesaba yapılan ilavenin bir başka içsel hesap üzerindeki etkisini temsil etmektedir. N₃: Kapalı döngü çarpan etkisini temsil etmekte ve bir içsel hesaba yapılan ilavenin diğer hesapları etkileyerek tekrar başlangıçtaki hesaba olan etkisini göstermektedir (Pyatt ve Round,1979: 857).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE İÇİN 2014 YILI SHM OLUŞTURULMASI

Devlet güvenceli istihdam yaratılmasının etkilerini analiz edebilmek amacıyla, analiz edilecek senaryolara uygun olacak şekilde Türkiye ekonomisi için 2014 yılına ait dört farklı Sosyal Hesaplar Matrisi (SHM) oluşturulmuştur. Sosyal Hesaplar Matrisleri bir bakıma detaylandırılmış girdi çıktı tablosu olarak düşünülebilir. Girdi Çıktı tablosuna ilave olarak bir SHM tablosu üretim faktörleri, ekonomik birimler ve dış alem hesaplarının harcama ve gelirlerinden oluşmaktadır. Dolayısıyla SHM oluşturmak için Girdi Çıktı tablosundan başka farklı veri setlerine de ihtiyaç duyulmaktadır. Kurulacak modelin yapısına, ne kadar derin bir analiz yapılacağına ve veri setlerinin erişilebilirliğine bağlı olarak her SHM birbirinden farklı olacaktır.

Bu çalışmada analiz edilen dört farklı senaryo bulunmaktadır. Bu senaryolara göre Türkiye ekonomisi için 2014 yılına ait SHM yapısı aktiviteler (üretim faaliyetleri), mallar (ürünler), üretim faktörleri, kurumlar, sermaye hesabı ve dış alemden oluşmuştur. Aktiviteler ve Mallar hesapları alt sektörler ayrılırken Ek 1’de gösterilen 2012 Girdi Çıktı Tablosu dikkate alınmıştır. TÜİK 2012 G-Ç tablosu Ek 2’de gösterildiği gibi CPA 2008 Avrupa Ekonomik Topluluğunda Faaliyete Göre sınıflandırılmış toplam 64 bölüm ve 21 kısımdan oluşmaktadır.

Çalışmanın analizi için Aktiviteler ve Mallar hesabı bu sınıflandırmadan yola çıkarak Tablo 4.1’de gösterildiği gibi 12 alt sektöre ayrıştırılmıştır. Üretim faktörleri İş gücü ve Sermaye hesabından, Kurumlar hesabı ise firmalar ve hanehalkları hesaplarından oluşmaktadır. Hanehalkları hesabı senaryoların amaçlarına göre farklılaştırılmış ve her bir senaryo için dört gruba bölünmüştür. Kamu sektörü özel tasarruflar, kamu yatırımları ve dış dünyanın eklenmesiyle Ek 3’de görüleceği şekilde 35 x 35 matrislik bir SHM oluşturulmuştur.

Tablo 4.1 Türkiye için 2014 Yılı Girdi-Çıktı Tablosundaki Toplulaştırılan Sektörler

TÜİK 2012 G-Ç Tablosu Sektörler		2014 SHM Oluşturulan Sektör Kodları		
1	Tarım	1	1	Tarım
2	Madencilik ve Taşocakçılığı	2	2	Madencilik ve Taşocakçılığı
3	İmalat sanayi	3	3	İmalat sanayi
4	Elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme	4	4+5	Elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme; Su temini, kanalizasyon, atık yönetimi ve iyileştirme faaliyetleri

5	Su temini, kanalizasyon, atık yönetimi ve iyileştirme faaliyetleri			
6	İnşaatlar ve inşaat işleri	5	6+12	İnşaatlar ve inşaat işleri; Gayrimenkul hizmetleri
7	Ticaret	6	7+8+9	Ticaret, Ulaştırma, Depolama, Konaklama, Yiyecek hzm
8	Ulaştırma ve depolama hizmetleri			
9	Konaklama ve yiyecek hizmetleri			
10	Bilgi ve İletişim hizmetleri			
11	Finansal Hizmetler			
12	Gayrimenkul hizmetleri			
13	Mesleki, bilimsel ve teknik hizmetler			
14	Güvenlik ve soruşturma hizmetleri; bina ve çevre düzenleme (peyzaj) hizmetleri; büro yönetimi, büro destek ve diğer iş destek hizmetleri	7	14	Güvenlik ve soruşturma hizmetleri; bina ve çevre düzenleme (peyzaj) hizmetleri; büro yönetimi, büro destek ve diğer iş destek hizmetleri
15	Kamu yönetimi ve savunma hizmetleri; zorunlu sosyal güvenlik hizmetleri	8	15	Kamu yönetimi ve savunma hizmetleri; zorunlu sosyal güvenlik hizmetleri
16	Eğitim hizmetleri	9	16	Eğitim hizmetleri
17	İnsan sağlığı hizmetleri	10	17	İnsan sağlığı hizmetleri
18	Üye olunan kuruluşlar tarafından verilen hizmetler	11	18	Üye olunan kuruluşlar tarafından verilen hizmetler
19	Diğer hizmetler	12	10+11+13+19+20	Diğer hzm; Finansal, Mesleki, bilimsel, Teknik, Bilgi ve İletişim hzm
20	Ev içi çalışan personelin işverenleri olarak hanehalklarının hizmetleri			

Kaynak: TÜİK 2012 G-Ç tablosundan yararlanılarak tarafımızdan yeniden düzenlenmiştir.

4.1. Üretim Faaliyetleri Hesabı

Üretim faaliyetleri hesabı, üretim faaliyetlerinde bulunan sektörleri ve bunların birbirleriyle olan ilişkisini göstermektedir. hesabın sütunu yerleşik mal ve hizmet üretimini yani üretim fonksiyonunu, satırı ise yurtiçi mal ve hizmet arzının yurt içi ve yurt dışı tüketicilere dağılımını göstermektedir (Telli, 2004: 20). Bu çalışmada oluşturulan SHM'deki aktiviteler sütunu, Tablo 4.1'de toplulaştırılan 12 sektörlerden oluşmaktadır. Aktiviteler satırı ile aktiviteler sütununun kesiştiği hücre 12 x 12 boyutunda bir matris yapısındadır. Aktiviteler hesabının oluşturulmasında temel alınacak veri seti Ek 1'de gösterilen ve 12 sektöre toplulaştırılmış 2012 Girdi Çıktı tablosudur ancak 2014 yılı için üretilmiş bir GÇ tablosu

bulunmamaktadır. Bu nedenle en son yayınlanan TÜİK 2012 G-Ç tablosu kullanılarak 2014 yılı için ara girdiler tahmin edilmiştir.

Tutarlı bir Makro SHM elde etmek için aktiviteler ve mallar hesabını oluşturan hesaplar Girdi Çıktı tablosu olmadan harcama, gelir ve üretim yöntemiyle GSYİH değerlerinin birbirleriyle ve kamu hesaplarıyla uyumlu olacak şekilde oluşturulmuştur. Sektörlerin ara girdi kullanımını tespit edilirken Tablo 4.2’de gösterildiği gibi 2014 yılı TÜİK’in Kurumsal Sektör Hesapları tablosundan yararlanılmıştır. Kurumsal sektör hesapları içerisinde yer alan üretim hesabında toplam ara girdi tüketimi değerinden hanehalkı girdi kullanımının çıkartılmasıyla ara girdi kullanımını tespit edilmiştir. Yine üretim faaliyetleri sütununda yer alan iş gücüne yapılan ödemeler Kurumsal Sektör Hesapları içerisindeki Gelirin Yaratılması hesabında Çalışanlara yapılan ödemelerden elde edilmiştir. Aktiviteler hesabının sütununda yer alan sermaye gelirleri verisini hesaplamak için işletme artığı dikkate alınmıştır. İşletme artığı Ulusal Hesaplar Sisteminde gelirin yaratılması hesabında bulunmaktadır. Katma değerden net dolaylı vergiler, sabit sermaye tüketimi ve işgücü ödemelerinin çıkartılması ile ortaya çıkan artık değerdir. İşletme artığını hesaplamak için izlenen yol şu eşitlikle gösterilebilir:

İşletme Artığı = Harcamalar yöntemi ile GSYİH - Net Dolaylı vergiler (Toplam Dolaylı vergi – sübvansiyonlar) – Sabit Sermaye Tüketimi - İş gücüne yapılan ödemelerdir.

Sermaye Gelirleri=İşletme Artığı + Sabit Sermaye Tüketimi

Üretim faaliyetleri hesabının sütunu ile kamu kesimi satırının kesiştiği noktada yer alan üretim vergileri verisi ise yine Kurumsal Sektör Hesaplarından elde edilmiştir. Aktiviteler satırında toplam üretimi hesaplamak için Sübvansiyonlar Kurumsal Sektör hesaplarından elde edilirken, Mal ve Hizmet ihracatı TÜİK Ulusal Gelir Hesaplarından elde edilmiş ve Yurtiçi Satışlar artık olarak bulunmuştur.

Tablo 4.2. Türkiye için 2014 Yılı SHM İçerisinde Yer Alan Üretim Faaliyetleri Hesabı

Milyar TL						
Üretim Sütunu	Faaliyetleri	Referans Kaynağı		Üretim Faaliyetleri Satırı	Referans Kaynağı	
Üretim Maliyeti			3.423.750.718	Toplam Üretim		3.423.750.718
A. Ara Girdiler		Kurumsal Sektör Hesapları	1.894.828.382	A. Yurtiçi Satışlar (Yurtiçi Arz)		2.913.234.619
Toplam Tüketim			2.065.799.682	B. Sübvansiyonlar	Kurumsal Sektör Hesapları	23.042.986

Hanehalkı girdi kullanımı		170.971.300	C. Mal ve Hizmet İhracatı	Ulusal Gelir Hesapları	487.473.113
B. Ücretler	Kurumsal Sektör Hesapları	590 557 990			
C. Sermaye Gelirleri	Kurumsal Sektör Hesapları	924.208.582			
Harcamalar Yöntemi ile GSYİH		1.748.167.816			
Net Dolaylı Vergi (Toplam Dolaylı Vergi – Sübvansiyonlar)		233.401.247			
İşgücüne yapılan ödemeler		590 557 990			
Sabit Sermaye Tüketimi					
D. Üretim Vergileri	Kurumsal Sektör Hesapları	14.155.765			

Kaynak: TÜİK 2014 verileri ve Kurumsal Sektör Hesapları 2014 verileri kullanılarak hesaplanmıştır.

4.2. Mallar Hesabı

Mallar hesabının sütunu ülke içerisinde üretilen ve ithalattan kaynaklanan malların yerleşik tüketicilere sevk edilmesini gösterirken, satırı ise toplam yurt içi talebi ifade etmektedir. Toplam yurtiçi mal ve hizmet talebi, sektörler arasındaki ara girdi talebi ve nihai mal ve hizmetlerinin toplamından oluşmaktadır. Nihai mal ve hizmet talepleri ise hanehalklarının özel tüketimi, devlet tüketimi ve özel-kamu yatırımından meydana gelmektedir. Bu yönüyle mallar hesabı tüketim olarak düşünülürse, üretim ve tüketimin SHM içerisinde ayrı ayrı ele alınmasının bazı nedenleri vardır. Bunlardan birincisi mal ve hizmet piyasaları ile faktör piyasaları birbirinden farklı yapısal özelliklere sahiptir. İkincisi ihraç edilen mal ve hizmetlerin kaynağını görebilmektir. Üçüncüsü ise Hesaplanabilir Genel Denge Modelinin varsayımlarını gerçek dünya ile uyumlaştırmaktır (Telli, 2004: 21).

Harcama yöntemiyle GSYİH hesaplama yöntemine ilişkin temel tanımlamalar TÜİK tarafından aşağıdaki şekilde yapılmaktadır:

Harcama Yöntemiyle GSYİH=Yerleşik Hanehalklarının Tüketimi+Devletin Nihai Tüketim Harcamaları+Gayrisafı Sabit Sermaye Oluşumu+Stok Değişmeleri + (Mal ve Hizmet İhracatı- Mal ve Hizmet İthalatı)

Yerleşik Hanehalklarının Tüketimi=Yerleşik Hanehalklarının Yurtiçi Tüketimi+Yerleşik Hanehalklarının Yurtdışı Tüketimi

Devletin Nihai Tüketim Harcamaları=Maaş ve Ücretler+Mal ve Hizmet Alımları

Gayrisafi Sabit Sermaye Oluşumu=Kamu Sektörü Gayrisafi Sabit Sermaye Oluşumu+Özel Sektör Gayrisafi Sabit Sermaye Oluşumu

Kamu Sektörü Gayrisafi Sabit Sermaye Oluşumu=Makine ve Teçhizat+İnşaat

Özel Sektör Gayrisafi Sabit Sermaye Oluşumu=Makine ve Teçhizat+İnşaat

Gerek GSYİH değerleriyle gerekse kamu hesaplarıyla uyumlu bir SHM yaratabilmek için, SHM'ye dâhil olan harcama unsurları şu şekilde tespit edilmektedir.

Toplulaştırılmış düzeyde GSYİH'nin cebirsel ifadesi:

$$Y \equiv C + I + (X - M) \quad (1)$$

şeklindedir. Burada Y , GSYİH'yi; C , kamu ve özel sektör toplam tüketimini; I , kamu ve özel sektör toplam yatırımını; X , mal ve hizmet ihracatını; M ise mal ve hizmet ithalatını göstermektedir. $(X-M)$ birlikte net ihracatı vermektedir. Buradan toplam yurtiçi talebe, bir başka deyişle tüketim ve yatırım toplamına GSYİH'dan net ihracat kalemini çıkararak ulaşıyoruz.

$$C + I \equiv Y - (X - M) \quad (2)$$

(2) numaralı denklik, bu durumun cebirsel gösterimidir. Y olarak ifade edilen GSYİH rakamı, 1998 bazlı GSYİH serisinden alınmıştır. Yine $(X-M)$ 'yi oluşturan ihracat ve ithalat rakamları da 1998 bazlı harcama yöntemiyle GSYİH'nin ihracat ve ithalat rakamlarıdır. Buna göre 2014 yılı için:

GSYİH=1.748.167.817 milyar TL

Mal ve Hizmet İhracatı (X)= 487.473.113 milyar TL

Mal ve hizmet İthalatı (M)= 561.655.711 milyar TL

$(X-M) = -74.182.598$ milyar TL'dir.

Buradan $C+I=1.748.167.817 + 74.182.598 = 1.822.350.415$ milyar TL bulunur.

$C = C_K + C_Ö$ ve $I = I_K + I_Ö$ şeklinde yazılabilir. C_K ve $C_Ö$ sırasıyla kamu tüketimini ve özel tüketimi; I_K ve $I_Ö$ de sırasıyla kamu yatırımlarını ve özel yatırımı temsil etmektedir.

GSYİH'da kamu tüketimi hesaplanırken döner sermayeli işletmelerin harcamaları nihai tüketim olarak gösterilmiştir. Ancak döner sermayeli işletmeler piyasada fiyatlandırılabilen bir mal ürettikleri için yaptıkları harcamalar üretim maliyeti niteliğindedir ve bu harcamaların ara girdi olarak gösterilmesi gerekir. Kamu Kesimi Genel Dengesi (KKGD) içerisinde yer alan cari

giderler kalemi, genel ve katma bütçe (merkezi yönetim), fonlar ile mahalli idarelerin tüketim harcamalarından meydana gelmekte, maaş ve ücret ödemeleri ile diğer sektörlerden mal ve hizmet alımları bu kalemden yer almaktadır.

Döner sermayeli işletmelerin harcamaları burada yer almamaktadır. Bu yönüyle KKGİ içerisinde yer alan cari giderlerin kamu tüketimi olarak alınması, yukarıda ifade edilen nedenlerle hem daha gerçekçi hem de kamu hesapları ile uyum açısından daha uygundur. Toplam tüketim ve yatırım değerleri, harcamalar yöntemiyle GSYİH'dan alınmıştır. Tüketim ve yatırımın içinde yer alan kamu tüketimi ve yatırımı, Kamu Kesimi Genel Dengesi'nden (KKGİ) alınmış; özel tüketim ve yatırım değerleri de toplamdan kalıntı olarak hesaplanmıştır. 2014 yılı için SHM çerçevesinde kullanılacak harcama yöntemiyle GSYİH ve unsurları aşağıdaki tablo 4.3'de özetlenmiştir.

Tablo 4.3 Türkiye için 2014 Yılı İçin SHM Çerçevesinde Kullanılacak Harcama Yöntemiyle GSYİH ve Unsurları (Milyar TL)

Harcama Yöntemiyle GSYİH	1.748.167.817
A. Tüketim (1+2)	1.472.519.889
1. Özel	1.263.582.341
2. Kamu	208.937.548
B. Toplam Yatırım (Sabit Sermaye Oluşumu+Stok Değişmeleri) (1+2)	349.830.525
1. Gayrisafı Sabit Sermaye Oluşumu (i+ii)	343.993.788
i) Özel	263.560.678
ii) Kamu	80.433.110
2. Stok Değişmeleri	2.016.766
i) Özel	1.909.986
ii) Kamu	3.926.751
C. Mal ve Hizmet İhracatı	487.473.113
D. Mal ve Hizmet İthalatı	561.655.711
Dış Denge (ihracat-ithalat)	-74.182.598

Kaynak: DPT 2014 ve TÜİK 2014 verileri kullanılarak hesaplanmıştır.

Mallar hesabının harcama sütunu Tablo 4.4'de gösterildiği gibi yurtiçi arz, ürün üzerindeki vergiler ve mal ve hizmet ithalatı verilerinin toplamından oluşmaktadır.

Tablo 4.4 Türkiye için 2014 Yılı İçin SHM İçerisinde Yer Alan Mallar Hesabı

Milyar TL

Mallar Hesabı Sütunu	Referans Kaynağı		Mallar Hesabı Satırı	Referans Kaynağı	
Toplam Kaynak		3.717.178.796	Toplam Talep		3.717.178.796
A. Yurtiçi Satışlar (Yurtiçi Arz)		2.913.234.618	A. Ara Girdiler	Ulusal Gelir Hesapları	1.894.828.382
B. Satış Vergileri	Kurumsal Sektör Hesapları	242.288.467	B. Özel Tüketim	Ulusal Gelir Hesapları	1.263.582.341
D. Mal ve Hizmet İthalatı	Ulusal Gelir Hesapları	561.655.711	C. Kamu Tüketimi	Kamu Hesapları	208.937.548
			D. Toplam Yatırım	Kamu Hesapları, Ulusal Gelir Hesapları	349.830.525
			Özel Tasarruflar		265.470.664
			Kamu yatırımları	KKGD	84.359.861

Kaynak: TÜİK 2014 verileri , Kurumsal Sektör Hesapları 2014 verileri , Kalkınma Bakanlığı 2014 verileri kullanılarak hesaplanmıştır.

4.3. Üretim Faktörleri Hesabı

Üretim faktörleri en temel haliyle işgücü ve sermaye olarak ayrıştırılmıştır. İşgücü gelirleri, gelir yöntemiyle GSYİH’da işgücü ödemeleri; sermaye faktörünün elde ettiği gelir ise, işletme artığı olarak ifade edilmektedir. İşletme artığı, katma değerden net dolaylı vergiler, sabit sermaye tüketimi ve işgücü ödemelerinin çıkartılması ile elde edilen artık değerdir.

4.4. Kurumlar Hesabı

Kurumlar hesabını hanehalkları, firmalar ve kamu kesimi hesapları oluşturmaktadır.

4.4.1. Firmalar Hesabı

SHM çerçevesinde firmaların gelirlerini, faktör gelirleri olarak sermaye gelirleri; üretim teşvikleri ve iç borç faiz ödemelerinin toplamından oluşan kamu kesiminden firmalara yapılan

transferler ve firmaların yurtdışından elde ettikleri döviz gelirlerinin toplamı oluşturmaktadır. Firmaların harcamalarını ise kurumlar vergisi, SGK prim ödemeleri ve kamu faktör gelirleri olmak üzere kamu kesimine yapılan ödemeler ile kar transferleri ve dış borç faiz ödemeleri şeklinde ülke dışına yapılan ödemeler oluşturmaktadır. Burada bir başka önemli kaleme de firmaların hanehalklarına kar transferleridir. Bu kaleme, firmaların gelirleri ile harcamaları arasındaki fark hesaplanarak ulaşılmaktadır. Bir başka deyişle firmaların gelirleri ile giderleri arasındaki fark, kabaca, firmaların hanehalklarına kar transferi olarak alınmıştır.

Tablo 4.5 Türkiye için 2014 Yılı SHM İçerisinde Yer Alan Firmalar Hesabı

Milyar TL

Firmalar Hesabı Sütunu	Referans Kaynağı		Firmalar Hesabı Satırı	Referans Kaynağı	
Firmaların Harcamaları		971.479.189	Firmaların Gelirleri		971.479.189
A. Firmalardan Hanehalklarına Kar Transferi		840.726.563	A. Sermaye Gelirleri	Ulusal Gelir Hesapları	924.208.582
B. Kurumlar Vergisi+ SGK Prim Ödemeleri (Gelirleri)+ Kamu Faktör Gelirleri	Kamu Hesapları, SGK	115.404.626	B. Firmalara Transferler (İç Borç Faiz Ödemeleri+Üretim Teşvikleri)	Kamu Hesapları	42.934.391
C. Firmalar Kar Transferleri+Özel Sektör Dış Borç Faiz Ödemeleri	TCMB Ödemeler Bilançosu	15.348.000	C. Firmaların Döviz Gelirleri	Kurumsal Sektör Hesapları	4.336.216

Kaynak: TÜİK 2014 verileri ve Kurumsal Sektör Hesapları 2014 verileri kullanılarak hesaplanmıştır.

4.4.2. Hanehalkları Hesabı

SHM çerçevesinde hanehalklarının toplam gelirini, ücretler; firmalardan kar transferi; kamu kesiminden hanehalkına yapılan transferler; yurtdışından elde edilen işçi gelirleri oluşturmaktadır. Hanehalkının toplam harcamaları ise özel tüketim, gelir vergisi ve vergi dışı normal gelir ve özel tasarruflardır. Bu çalışmada özel tüketim ve tasarrufların tümünün hanehalklarına ait olduğu; firmaların üretim faaliyetleri sonucu elde ettikleri karların hepsini

hanehalklarına dağıttığı varsayılmıştır. Hanehalkları hesabı dengesi ve bu hesapların SHM içerisindeki yerlerine ilişkin özet tablolar aşağıda sırasıyla verilmiştir.

Tablo 4.6 Türkiye için 2014 Yılı SHM İçerisinde Yer Alan Hanehalkları Hesabı

Milyar TL

<i>Hanehalkları Hesabı Sütunu</i>	<i>Referans Kaynağı</i>		<i>Hanehalkları Hesabı Satırı</i>	<i>Referans Kaynağı</i>	
Hanehalkı Harcamaları		1.591.792.756	Hanehalkı Gelirleri		1.591.792.756
A. Özel Tüketim	GÇ Tablosu, Ulusal Gelir Hesapları	1.263.582.341	A. Ücretler	Ulusal Gelir Hesapları	590.557.989
B. Gelir Vergisi+ Vergi Dışı Normal Gelir	Kamu Hesapları	102.407.764	B. Firmalardan Hanehalklarına Kar Transferleri		840.726.563
E. Özel Tasarruf		225.802.650	C. Kamu Kesiminden Hanehalklarına Transferler	Kamu Hesapları, SGK	141.710.439
			D. İşçi Gelirleri	TCMB Ödemeler Bilançosu	18.797.765

Kaynak: TÜİK 2014 verileri ve Kurumsal Sektör Hesapları 2014 verileri kullanılarak hesaplanmıştır.

4.4.3. Kamu Sektörü

Toplam kamu kesimi, merkezi devlet (konsolide bütçe), mahalli idareler, tasarrufçu ve işletmeci KİT'ler, sosyal güvenlik kuruluşları, bütçe dışı fonlar ve döner sermaye idarelerinden oluşmaktadır. Bu çalışmada SHM inşasında devlet ya da kamu kesiminin toplam harcamaları ve gelirleri kullanılırken, Kamu Kesimi Genel Dengesi (KKGD), TÜİK'in Kurumsal Sektör Hesapları ve Merkez Bankası Ödemeler Bilançosu dikkate alınmaktadır. KKGd belli bir dönemde kamunun gelir, gider, tasarruf ve yatırımları ile tasarruf-yatırım farkının hangi kaynaktan finanse edildiğini gösterir.

Oluşturulan SHM'de Kamu sektörü sütunu kamu harcamalarını ifade etmektedir. Kamu harcamaları, sübvansiyonlar, kamu tüketimi, cari transferler, kamu tasarrufu, kamu dış borç faiz ödemelerinden oluşmaktadır. Cari transferler, kamunun özel sektöre gelir transferini göstermektedir. Cari transferlerin büyük bir kısmı merkezi bütçenin ve mahalli idarelerin faiz ödemelerinden oluşmaktadır. Geriye kalan kısım ise temelde hanehalkları ve firmalara yapılan transfer harcamalarından meydana gelmektedir. Firmalara yapılan transferler üretim teşvikleri ve iç borç faiz ödemelerinden oluşmaktadır. Dış borç faiz ödemeleri, dış âleme yapılan bir transfer niteliğindedir. Dış dünyadan kamu kesimine yapılan transferler ise net karşılıksız

transferler olarak yer almaktadır. Net karşılıksız transferler olarak, TCMB ödemeler bilançosu ayrıntılı sunumunda cari transferler başlığı altında yer alan genel hükümet kalemi alınmıştır.

Kamu sektörünün satırı kamu gelirlerini ifade etmektedir. Dolaylı ve dolaysız gelirler olarak ifade edilen kamu kesiminin toplam gelirlerinin SHM yapısı içerisinde karşılığı, sırasıyla kurumlar ile üretim faaliyeti ve mallar hesabından kamu kesimine yapılan ödemeler şeklindedir. Burada üretim vergileri ile satış vergileri ve ithalat vergileri, üretim faaliyetleri ve mallar hesaplarından yapılan ödemeleri göstermektedir. Bunun dışında gelir vergisi, vergi dışı normal gelir, kurumlar vergisi, SGK prim ödemeleri, kamu faktör gelirleri ve dış dünyadan kamuya transferler kamu sektörünün gelirini oluşturmaktadır. Tablo 4.7’de 2014 yılına ait SHM’de kullanılacak olan kamu hesaplarının özet gösterimi sunulmaktadır.

Tablo 4.7 Türkiye için 2014 Yılı SHM İçerisinde Yer Alan Devlet ya da Kamu Kesimi Hesabı
Milyar TL

<i>Devlet ya da Kamu Kesimi Hesabı Sütunu</i>	<i>Referans Kaynağı</i>		<i>Devlet ya da Kamu Kesimi Hesabı Satırı</i>	<i>Referans Kaynağı</i>	
Kamu Harcamaları		475.295.622	Kamu Gelirleri		475.295.622
Sübvansiyonlar	Kurumsal sektör hesapları	23.042.986	A. Üretim Vergileri	Kamu Hesapları, Ulusal Gelir Hesapları	14.155.765
A. Kamu Tüketimi	Kamu Hesapları	208.937.548	B. Satış Vergileri+İthalat Vergileri	Kamu Hesapları, Ulusal Gelir Hesapları	242.288.467
B. Hanehalklarına Transferler (SGK Ödemeleri+Hanehalklarına Yapılan Diğer Transferler)	Kamu Hesapları, SGK	141.710.439	C. Gelir Vergisi+Vergi Dışı Normal Gelir	Kamu Hesapları	102.407.764
C. Firmalara Transferler (İç Borç Faiz Ödemeleri+Üretim Teşvikleri)	Kamu Hesapları	42.934.391	D. Kurumlar Vergisi+SGK Prim Gelirleri+Kamu Faktör Gelirleri	Kamu Hesapları, SGK	115.404.626
D. Kamu Tasarrufu	Kamu Hesapları	49.845.2775	E. Dış Dünya’dan Kamuya Transferler (Net Karşılıksız Transferler)	TCMB Ödemeler Bilançosu	1.039.000
E. Dış Dünyaya Transferler (Dış Borç Faiz Ödemeleri)	Kamu Hesapları	8.824.981			

Kaynak: TÜİK 2014 verileri ve Kurumsal Sektör Hesapları 2014 verileri kullanılarak hesaplanmıştır.

4.5. Sermaye Hesabı

Sermaye hesabı birikim faaliyetleri olarak kamu sektörü ve özel sektör olarak ikiye ayrılmıştır. Özel tasarruflar hesabının sütununu özel yatırım harcamaları ve özel tasarruf fazlası, satırını ise özel tasarruflar oluşturmaktadır. Kamu yatırımları hesabının sütununu kamu yatırım harcamaları oluştururken satırını ise kamu tasarrufu ve özel tasarruf fazlası oluşturmaktadır.

4.6. Dış Dünya Hesabı

Dış dünya hesaplarının SHM'ye entegre edilmesinde dış tasarrufların nasıl tanımlanacağı önem taşımaktadır. Bu çalışmada dış kaynak tanımı olarak dış ticaret açığı (M-X), net faktör gelirleri ve net karşılıksız transferlerin toplamı alınacaktır. Mal ve hizmet ihracat ve ithalat rakamları 1998 bazlı harcama yöntemine göre GSYİH'dan alınmıştır.

Dış dünyadan elde edilen gelirler dış dünya hesabının sütun toplamını oluşturmaktadır. Buna göre, mal ve hizmet ihracatı, işçi gelirleri, firmaların döviz gelirleri, dış dünyadan kamuya transferler ve dış kaynak toplamı dış dünyadan elde edilen gelir kalemleridir. İşçi gelirleri hesaplanırken Merkez Bankası Ödemeler Bilançosundan net transit ticaret gelirleri, inşaat hizmet geliri, yatırım geliri, doğrudan yatırım geliri, faiz geliri, işçi geliri ve diğer kişisel transferlerin toplamıdır. Firmaların döviz gelirleri verisi kurumsal sektör hesaplarında yer alan şirketlerin dağıtılmış gelirleridir. Dış Dünya'dan Kamuya Transferler (Net Karşılıksız Transferler) verisi ise TCMB ödemeler bilançosu ikincil gelir dengesinde genel hükümet kalemi hesabından elde edilmiştir.

Dış dünyaya yapılan ödemeler ise mal ve hizmet ithalatı, firmaların kar transferleri, özel sektör dış borç faiz ödemeleri ve kamu dış borç faiz ödemelerinden oluşmaktadır. Dış borç faiz ödemeleri, dış âleme yapılan bir transfer niteliğindedir. Dış dünyadan kamu kesimine yapılan transferler ise net karşılıksız transferler olarak yer almaktadır. Net karşılıksız transferler olarak, TCMB ödemeler bilançosu ayrıntılı sunumunda cari transferler başlığı altında yer alan genel hükümet kalemi alınmıştır.

Tablo 4.8 Türkiye için 2014 Yılı SHM İçerisinde Yer Alan Dış Dünya Hesabı

Milyar TL					
<i>Dış Dünya Hesabı Sütunu</i>	<i>Referans Kaynağı</i>		<i>Dış Dünya Hesabı Satırı</i>	<i>Referans Kaynağı</i>	
Dış Dünya'dan Elde Edilen Gelirler		585.828.692	Dış Dünya'ya Yapılan Ödemeler		585.828.692
A. Mal ve Hizmet İhracatı	Ulusal Gelir Hesapları	487.473.113	A. Mal ve Hizmet İthalatı	Ulusal Gelir Hesapları	561.655.711
B. İşçi Gelirleri	TCMB Ödemeler Bilançosu	18.797.765	B. Özel Sektör Dış Borç Faiz Ödemeleri+ Firmalar Kar Transferleri	TCMB Ödemeler Bilançosu	15.348.000
C. Firmaların Döviz Gelirleri	TCMB Ödemeler Bilançosu, Ulusal Gelir Hesapları	4.336.216	D. Kamu Dış Borç Faiz Ödemeleri	Kamu Hesapları	8.824.981
D. Dış Dünya'dan Kamu'ya Transferler (Net Karşılıksız Transferler)	TCMB Ödemeler Bilançosu	1.039.000			
E. Dış Kaynak		74.182.598			

Kaynak: TÜİK 2014 verileri ve Kurumsal Sektör Hesapları 2014 verileri kullanılarak hesaplanmıştır.

Türkiye için oluşturulan 2014 yılı Makro SHM tablosunda hücrelerin neyi ifade ettikleri Ek 4'de gösterilmiştir. Bu hücrelerin rakamsal ifadeleri ile yukarıda ayrıntılı olarak gösterilmiş gelir gider bakımından dengelenmiş şekli olan Makro-SHM ise Ek 5'de gösterilmektedir. Makro SHM içinde üretim hesabı içerisinde üretim aktiviteleri ve mallar, üretim faktörü hesabı içerisinde işgücü ve sermaye, kurumlar hesabı içerisinde hanehalkı, firmalar, kamu sektörü, sermaye hesabı içerisinde özel tasarruflar ve kamu yatırımları ve bir dış dünya hesabı olmak üzere 10 hesaptan oluşmaktadır. Çalışmada kullanılan 2014 yılına ait makro SHM oluşturmak için Telli (2004) çalışmasından da yararlanılmıştır. Her bir politika simülasyonu için senaryolara uygun ve SHM'de yer alan hücrelerin ayrıştırılması sonucu elde edilen sabit fiyatlı Mikro SHM Ek 3'de gösterilmiştir. Oluşturulan Mikro SHM'de hanehalkları hesabı ayrıştırması için TÜİK 2014 Gelir ve Yaşam Koşulları anketi kullanılmıştır.

BEŞİNCİ BÖLÜM AMPİRİK ANALİZ

İkinci bölümde detaylı olarak devletin nihai işveren rolü üstlendiği ülke örneklerine yer verilmiştir. Türkiye’de de 2008 küresel finansal kriz sonrasında işsizliğin etkilerini azaltmak için DNİR örneği olarak Toplum Yararına Çalışma Programı (TYÇP) başlatılmıştır. Türkiye’de küresel kriz sonrasında uzun dönemli işsizlikte hızlı bir artış yaşanmış ve işsizlik oranı 2009 yılında 1 milyon 560 bin kişiye ulaşmıştır (Ercan vd., 2010: 17). Krizin etkilerine karşı ilki Ekim 2008’de 5763 sayılı kanunla yürürlüğe konulan toplam harcama ve istihdamı arttıracak teşvik paketleri uygulanmaya başlanmıştır. Bu ilk istihdamı desteği ile sosyal güvenlik primlerinde genç ve kadın çalışanları da içerecek şekilde iyileştirmeler yapılmıştır. Ayrıca işsizlik ödeneğinde yüzde 11’lik artışa gidilmiştir. Bu istihdam paketinden kısa bir süre sonrada ikinci istihdam iyileştirmeye yönelik paket Şubat ve Mayıs 2009’da yürürlüğe girmiştir. Türkiye’de devletin işveren rolünü üstlendiği, kamunun geçici olarak işçi istihdam etmesine yönelik Toplum Yararına Çalışma Programı (TYÇP) Temmuz 2009’da oluşturulmuştur (Ercan vd., 2010: 20-21).

Bu çalışma programının hedefi ekonomik krizde işini kaybetmiş, özelleştirme, yeniden yapılanma veya doğal afetler nedeniyle işsiz kalmış kimselerdir. Programın bütçesi işsizlik sigortası fonundan karşılanmıştır (Ercan vd., 2010: 23). Uygulanmaya başlandığında yararlanma süresi 8 ay olan TYÇP’den yararlanma süresi ve şartları değiştirilmiştir. Bu düzenleme ile yararlanma süresi 8 aydan 9 aya çıkartılmıştır (İŞKUR, 2012a). Programda kadınlar, 35 yaş üstü bireyler, engelliler, eski hükümlüler ve terörle mücadelede malul sayılmayacak şekilde yaralananlar dezavantajlı grup olarak belirlenmiştir. Başvurularında dezavantajlı gruplar “birinci liste”, bunlar dışında kalanlar “ikinci liste” olacak şekilde tasnif edilmektedir. Programa yapılan başvurular arasından birinci listedeki adayların tamamı için işlem yapılmadan ikinci listedeki adaylar değerlendirmeye alınmadığı için dezavantajlı grupta yer alan katılımcılar öncelikli konumdadır.

İl İstihdam Meslek Eğitim Kurslarının kararları doğrultusunda 2009 yılında Türkiye genelinde 1627 adet TYÇP açılmış ve 45.467 işsiz bu programdan faydalanmıştır. 2010 yılında illerde çevre temizliği, okullarda çevre düzenlemesi, bakım onarım ve temizlik işleri yapılması, ağaçlandırma ve park düzenlemesi gibi TYÇP’nin kapsamında olan işler için 1.901 kurs düzenlenmiş ve toplam 42.066 kişi yararlanmıştır. Program 2012’deki yasal düzenlemenin ardından TYP (Toplum Yararına Program) ismini alarak Türkiye’de 5022 adet kurs verilmiş

144.902'si erkek, 47.096'sı kadın olmak üzere toplam 191.998 kişi yararlanmıştır (İŞKUR, 2013).

Programa dahil edilen kişilerden çalışma ortamına alışarak mesleki eğitim, iş tecrübesi ve disiplini edinmenin yanında kamu yararına bir faaliyet gerçekleştirmesi beklenmektedir. Program kapsamında çevre temizliği, kamusal alt yapının yenilenmesi, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı resmi okullarda çevre düzenlemesi, bakım onarım ve temizlik işleri yapılması, tarihi ve kültürel mirasın korunması, restorasyon, ağaçlandırma, park düzenlemeleri, vadi ve dere ıslahı, erozyon engelleme çalışmaları gibi alanlar yer almaktadır. Katılımcılara asgari ücret ödenmekte ve sosyal güvenlik sigortası primleri İŞKUR tarafından karşılanmaktadır (İŞKUR, 2012b).

Aktif istihdam programları içerisinde önemli bir yeri olan TYP 2013 yılında yüzde 47,30 oranla diğer programlar arasında ilk sırada yer almaktadır (İŞKUR, 2013). EK 6'da detaylı olarak gösterilen son dönem verilerine bakıldığında 2015 yılı için 241 bin 496 erkek ve 187 bin 737 kadın olmak üzere toplam 429 bin 233 kişi Toplum yararına programda çalışmıştır. Programa katılan 62 bin 755 kişi yani toplam katılımcının % 15'i 15-24 yaş arasındaki genç işsizlerden oluşmaktadır (İŞKUR, 2017). Türkiye'de İŞKUR'un yürüttüğü işsizlikle mücadeleye yönelik TYP'den başka çeşitli meslek eğitim kursları, girişimcilik eğitimi, işbaşı eğitimi, engelli ve eski hükümlülere yönelik programlar gibi aktif istihdam programları da bulunmaktadır. Bu programların işsizlik, yoksulluk ve refaha etkisi oldukça sınırlıdır. Yapılan çalışmalarda meslek eğitim kurslarının etkileri değerlendirilmiş, İŞKUR'un kurslarına katılan ve katılmayan bireyler karşılaştırıldıklarında istihdam edilmeleri bakımından kurs katılımcılarının aldıkları eğitim önemli bir farklılık yaratmadığı bulunmuştur. İŞKUR eğitiminin iş bulma olasılığı, haftalık çalışma saatleri veya elde edilen aylık gelir üzerinde önemli bir etkisinin olmadığı görülmektedir. Ayrıca bireysel veya hanehalkı refahına etkisi de oldukça azdır (World Bank, 2013b; Öksüz Narinç vd., 2013). Diğer taraftan, yapılan mikro ölçekli bir çalışmada merkezi yönetim bütçe gider büyüklüğüyle karşılaştırıldığında istihdam garantisi/gelir sağlanması politikalarının uygulanabilir olduğunu görülmektedir. Maliyet senaryoları karşılaştırıldığında istihdam garantisi programı için yapılan harcamaların sosyal yardım fonlarının yerine geçeceğinden, kaynakların yetersizliği ile itirazlar geçersiz olacaktır. Dolayısıyla yoksulluk ve işsizliğe yönelik istihdam ya da gelir garantisi gibi sosyal hak temelindeki programların maliyetleri makul görünmektedir (Işık ve Mert, 2009: 320).

Türkiye'nin son istihdam istatistiklerine bakılacak olursa 2017 yılı Eylül ayında işgücüne dâhil olmayan 27 milyon 861 bin kişi vardır. Bunların içerisinde iş bulma ümidi kırıldığı için iş aramayıp çalışmaya hazır olanlar 609 bin kişi bulunmaktadır. Ayrıca ev işleriyle uğraştığı

için iş gücüne dâhil olamayan 11 milyondan fazla kadın bulunmaktadı (TÜİK, 2017). İş arama süreleri bakımından Türkiye genelinde kısa süreli işsizlik 2004 yılından 2014 yılına kadar sürekli bir artış göstermiştir. Kadınların 2013 yılında 223 bini bir yıldan fazla iki yıldan az işsiz kalmıştır ve bu sayı 2010 yılı ile aynıdır (TÜİK, 2016). Bu istatistiksel tablolara dayanarak uygulanmakta olan TYP programı özellikle vasıfsız işsizler için bir gelir ve istihdam olanağı sağlıyor olsa da Türkiye genelindeki işsizlik rakamları ile kıyaslandığında programın kapsam alanı oldukça sınırlı kalmaktadır.

TYP programı, dünyada uygulanan diğer örneklerde olduğu gibi zaman zaman toplumun her kesiminden eleştirilere maruz kalmaktadır.⁶ Bu eleştiriler İŞKUR'un kaynakları ile gereksiz işler yaratıldığı, kayırmacılığın yaşandığı, seçim kriterlerinin uygunsuz olduğu, programın geçici olma özelliğine yöneliktir. Bu programlar Türkiye'nin son dönem istihdam verileri ve işsizlik oranları dikkate alındığında, sosyal hak ve çalışma hakkı temelinde dikkatli şekilde uygulanması durumunda sosyal barışın, sivilleşmenin ve demokratikleşmenin zeminini oluşturacaktır. Ayrıca, bu politikaların arz kapasitesini arttırması yanında talep-yanlı olarak çarpan yoluyla ekonomik büyümeye katkı yapacağı, devletin vergi gelirlerini arttıracacağı ve böylece söz konusu programın maliyetlerini düşüreceğini ileri sürmek mümkündür (Işık ve Öksüz Nariç, 2016: 355).

Toplum yararına program diğer ülkelerde uygulanmakta olan kamu istihdamı ile benzerlik göstermektedir. Programın asgari ücret düzeyinde bir ücret sunması, istihdam edilen kişilere verilen işler özel sektör ile rekabet etmeyen, el emeğine dayalı, alt yapı ve bayındırlık işleri olması da DNİR ile benzeşen özellikleridir. Ancak yine diğer ülke örneklerinde olduğu gibi Türkiye'de uygulanan TYP programı sonsuz emek talebi karşılayamaması nedeniyle tam anlamı ile DNİR teorisini karşılamamaktadır. Bu bölümde bu düşünceden yola çıkılarak devletin nihai işveren rolü için Türkiye'de 2014 yılı verileri kullanılarak oluşturulan SHM'lerde çeşitli senaryolara göre TYP gibi bir programla istihdam yaratılması durumunda etkilerin ne olacağı analiz edilecektir. Kullanılacak senaryolarda gelir grubu, cinsiyet ve genç istihdamı dikkate alınmıştır.

TYP gibi bir programla istihdam yaratılması için kamu hesabından yapılan bir ödemenin diğer hesaplar üzerindeki etkisini temsilen bir şablon Tablo 5.1.'de görülmektedir. Bu hesaplar dikkate alındığında mallar sütunundaki T_{12} hesabına dışsal bir şok verildiğinde ortaya çıkacak etki direkt (doğrudan) transfer etkisidir. Bu transferin üretim faktörleri hesabında T_{31} 'i etkilemesine açık döngü etkisi denmektedir. Ayrıca üretim faktörlerindeki bu değişiklik hanehalklarının faktör gelirlerini (T_{43}), hanehalklarının gelirindeki artış hanehalklarının mal

⁶ Kamu istihdam programlarında yönetim eksiklikleri ve yozlaşma ve bunların iyileştirilmesi ilgili ayrıntılı bilgi için bk: Subbarao vd, 2012: 145-160

talebini (T_{24}) ve tekrar mallar hesabını (T_{12}) etkileyerek kapalı döngü etkisi ortaya çıkarmaktadır. Benzer bir şekilde üretim faktörleri hesabındaki T_{31} 'e bir ilave yapıldığında da söz konusu etkiler ortaya çıkmaktadır. Matristeki içsel hesaplar analiz edilmek istenilen politikalara göre aynı etkileşim takip edilerek uygulanabilir.

Tablo 5.1 Senaryolar İçin Şablon

			İçsel Hesaplar				Dışsal Hesaplar
			Üretim Aktiviteleri	Mallar	Faktörler	Hane-halkları	Kamu
			1	2	3	4	5
İçsel Hesaplar	Üretim aktiviteleri	1	0	T_{12}	0	0	X_1
	Mallar	2	T_{21}	0	0	T_{24}	X_2
	Faktörler	3	T_{31}	0	0	0	X_3
	Hanehalkları	4	0	0	T_{43}	0	X_4
Dışsal Hesaplar	Kamu	5	L_1	L_2	L_3	L_4	

5.1. Düşük Gelirli İşsizler (Birinci Senaryo)

Çalışma için düşünülen ilk senaryo düşük gelirli işsizlerin kamu istihdam programı ile işe alınması ile yaratılacak etkinin ölçülmesi ile ilgilidir. Türkiye’de Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert medyan gelirinin %50’si dikkate alınarak belirlenen yoksulluk sınırına göre nüfusun yüzde 15’i (oranlandığında yaklaşık 11 milyon üzerinde kişi) asgari geçimini sağlayacak düzeyde bir gelire sahip değildir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın 2014 verileri incelendiğinde düzenli ve süreli toplam 3.005.898 hane sosyal yardımdan yararlanmaktadır. Bunların dışında işsizlik maaşı ve sosyal dışlanma için ödenen rakamlarını da dikkate alırsak sosyal korumaya muhtaç kişilerin nüfus içerisinde oldukça büyük bir orana ulaştığı görülecektir. Sosyal koruma yardımları ayni ve nakdi yardımlardan oluşan geniş bir yelpazeye sahip olmasına rağmen yoksulluğu azaltmadaki rolü tartışmalıdır.

Bununla beraber, sosyal yardımların adaletli bir dağılıma sahip olmadığı, bağımlılık yarattığı ve iş gücü piyasasından kopuşu arttırdığı yönde eleştiriler bulunmaktadır. Buradan yola çıkarak oluşturulan ilk senaryonun amacı düşük gelirli hanehalklarına sosyal yardım yerine asgari düzeyde bir iş sağlamanın yaratacağı sonuçları tartışmaktır. Tablo 5.2’de gösterildiği gibi

Gelir ve Yaşam Koşulları anketinde 2014 yılına ait verilerde 22 bin 740 hanehalkı içerisinde anket döneminde kendisini iş arayan olarak tanımlayan 2.293 fert bulunmaktadır.

Tablo 5.2 Birinci Senaryo İçin Hanehalkı Sayısı

GYK Anketi Toplam Hanehalkı sayısı	22.740
2014 Türkiye Hanehalkı Sayısı ⁷	21.091.075
GYK Anketi <u>En az bir iş arayan kimsenin</u> bulunduğu hanehalkı sayısı (Anket)	2.005
2014 Türkiye Tahmini en az bir iş arayanın bulunduğu hanehalkı sayısı	1.859.613
GYK Anketi En az bir iş arayan kimsenin bulunduğu gelir düzeyi 0- 30.000 TL arasında olan hanehalkı	1.419
2014 Türkiye En az bir iş arayan kimsenin bulunduğu gelir düzeyi 0- 30.000 TL arasında olan hanehalkı	1,316,606

Kaynak: TÜİK, 2014b verileri ve TÜİK GYK, 2014 Anketi kullanılarak hesaplanmıştır.

Bir hanehalkı içerisinde birden fazla iş arayan fert olduğu için, bu kişilerin hepsini almak sanki 2.293 hanehalkı varmış gibi davranmak olacaktır. Dolayısıyla yineleyen bülten numaraları elenerek hanehalkları içerisinde en az bir kişinin iş aradığı 2005 hanehalkı tespit edilmiştir. Bu hanehalklarının yüzde 70,8'inin yıllık geliri 0- 30.000 TL gelir aralığındadır. Bu kapsamda sayılar Türkiye'nin 2014 yılı verilerine göre yaklaşık 21 milyon hanehalkına uyarlanmıştır. Sonuç olarak en az bir kişinin iş aradığı hanehalklarının sayısı anket verilerine oranlandığında tüm Türkiye'de en az bir kişinin iş aradığı hanehalkı sayısı 1 milyon 859 bin olarak tahmin edilmiştir. Ve bunların içerisinde 0 – 30000 TL arasında yıllık gelire sahip hanehalklarının sayısı yaklaşık 1 milyon 316 bin kadardır. Birinci senaryonun kapsamı bu hanehalklarına asgari gelir düzeyinde, TYP gibi bir programla , bir iş verilmesi durumunda etkinin ne olacağının ölçülmesidir.

Girdi çıktı tablosunda daha önce 12 sektör olarak toplulaştırdığımız sektörler içerisinde Kamu Yönetimi ve Savunma Hizmetleri; Zorunlu Sosyal Güvenlik Hizmetleri sektörüne yıllık gelire göre belirlediğimiz 1.316.606 kişi kadar fiziki istihdam yaratılmıştır. Üçüncü bölümde gösterildiği gibi arz yönlü Girdi Çıktı analizi sonucunda toplam talepteki değişim 2014 yılı için Tablo 5.3'de görülmektedir ve sektörler için toplam değişim 18.780.733 TL'dir.

⁷ Bk. TÜİK, 2014a Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi

Tablo 5.3 Senaryo 1 için 2014 Yılı İçin Arz Yönlü G-Ç Analizi Sektörlere Göre Talep Değişimi

Toplam talep/Çıktı değişimi	Değişim miktarı	Başlangıç seviyesi	Yeni değerler	Değişim oranı %
Tarım	280,833	192,778,277	193,059,110	0.146
Madencilik Ve Taş Ocakçılığı	200,735	108,866,069	109,066,804	0.184
İmalat Sanayi	4,866,888	1,227,414,077	1,232,280,965	0.397
Elektrik, Gaz, Buhar ve İklimlendirme; Su Temini, Kanalizasyon, Atık Yönetimi ve İyileştirme Faaliyetleri	587,302	172,968,788	173,556,090	0.340
İnşaatlar ve İnşaat İşleri; Gayrimenkul Hizmetleri	1,783,470	470,916,637	472,700,107	0.379
Ticaret, Ulaştırma, Depolama, Konaklama, Yiyecek Hizmetleri	4,131,329	653,468,073	657,599,401	0.632
Güvenlik Ve Soruşturma Hizmetleri; Bina ve Çevre Düzenleme (Peyzaj) Hizmetleri; Büro Yönetimi, Büro Destek ve Diğer İş Destek Hizmetleri	498,769	37,301,654	37,800,423	1.337
Kamu Yönetimi ve Savunma Hizmetleri; Zorunlu Sosyal Güvenlik Hizmetleri	1,701,343	91,378,512	93,079,856	1.862
Eğitim Hizmetleri	1,316,822	72,260,126	73,576,947	1.822
İnsan Sağlığı Hizmetleri	1,035,788	71,668,320	72,704,108	1.445
Üye Olunan Kuruluşlar Tarafından Verilen Hizmetler	171,968	9,922,406	10,094,374	1.733
Diğer Hizmetler; Finansal, Mesleki, Bilimsel, Teknik, Bilgi ve İletişim Hizmetleri	2,205,487	296,144,120	298,349,607	0.745
Toplam	18,780,733		3,423,867,791	

Kaynak: TÜİK 2012 G-Ç Tablosu kullanılarak hesaplanmıştır.

Toplam talepte en yüksek değişim Kamu yönetimi ve savunma hizmetleri; zorunlu sosyal güvenlik hizmetlerinde % 1,86, eğitim hizmetlerinde % 1,82, üye olunan kuruluşlar tarafından verilen hizmetler sektöründe % 1,73 oranında görülmektedir.

Ekonomide fiziki istihdam artışından sonra meydana gelen bu toplam talep artışını Mikro SHM'de 12 sektöre eşit olarak enjekte ettiğimizde Tablo 5.4'deki etkiler gözlemlenmiştir. Senaryo 1'e göre transfer etkilerine bakacak olursak en büyük etki İmalat sektöründe yaşanmıştır. Bu sektörü İnşaatlar ve inşaat işleri; Gayrimenkul hizmetleri ve Kamu yönetimi ve savunma hizmetleri; zorunlu sosyal güvenlik hizmetleri takip etmektedir. Açık döngü etkisinde yine imalat sanayi sektörünü İnşaatlar ve inşaat işleri; Gayrimenkul hizmetleri ve Ticaret, Ulaştırma, Depolama, Konaklama, Yiyecek hizmetleri takip etmektedir. Dışsal şokun dolaylı bir etki olarak iş gücü talebinde en çok değişiklik yarattığı üç sektör Kamu Yönetimi ve Savunma Hizmetleri; Zorunlu Sosyal Güvenlik Hizmetleri, Eğitim hizmetleri ve İnsan Sağlığı hizmetleri olmuştur. Sermaye talebinde ise en fazla etkinin gözlendiği sektör İmalat Sanayi sektörüdür.

Yaratılan işle birlikte oluşan doğrudan gelir transferi ile hanehalkı nihai talebi 874,076,678 TL olacaktır. Bu talep artışı sonucunda ara malı talebi 166,021,308 TL, istihdama

yapılan ödemeler 231,460,443 TL ve sermayeye yapılan ödemeler 107,340,514 TL artacaktır. Ara malı, işgücü ve sermaye talebi artışının yarattığı gelir artışı bir kez daha ekonomiye toplam 185,942,895 TL olarak ara malı, işgücü ve sermaye talep artışı şeklinde geri dönecektir.

Faktör talebindeki bu artışlar hanehalkı gelirinde bir artış meydana getirmektedir. Hanehalkı açık döngü etkisi dediğimiz bu etkiye göre, Kamu yönetimi ve savunma hizmetleri; zorunlu sosyal güvenlik hizmetleri sektöründe en fazla hanehalkı geliri artışı yaşandığı sektördür. Kapalı döngü etkilerine bakacak olursak Hanehalkı gelirin artışı ile tüm sektörlerde toplam 47,020,935 TL'lik toplam talep artışı yaşanmış ve bunun 28,345,997 TL'lik kısmı İmalat Sanayi sektöründe yaşanmıştır.

En az bir iş arayan kimsenin bulunduğu gelir düzeyi yıllık 0- 30.000 TL arasında olan hanehalkı için kamunun iş yaratımı yoluyla yapacağı 1 TL'lik bir ödeme tüm sektörlerde hanehalkı gelirinde toplam 0,968 TL'lik bir artış yaratmaktadır. Sektörler açısından bakıldığında iş yaratım yoluyla kamunun yapacağı 1 TL'lik artış İmalat sektöründe 0.7213 TL, İnşaatlar ve inşaat işleri; Gayrimenkul hizmetleri 0.1182 ve Ticaret, Ulaştırma, Depolama, Konaklama, Yiyecek hizmetleri sektöründe ise 0.169 TL'lik hanehalkı gelirinde artışı yaratmaktadır. Hanehalkı gelirindeki bu artış toplam nihai talebi 47,020,935 TL arttıracaktır.

Tablo 5.4 Senaryo 1 İçin Mikro SHM Simülasyon Sonuçlarına Göre Etkiler

		Doğrudan Transfer Etkisi	Transfer etkisi		Net Çarpan Etkisi	Açık Döngü Etkisi	Hanehalkı açık döngü etkisi	Kapalı Döngü Etkisi
Aktiviteler	Tarım	25,928,830	19,691,245	Ara Girdi Talebi	3,869,990	703,546	170,917	472,072
	Madencilik ve Taş ocakçılığı	10,427,121	2,275,090		152,683	28,505	20,839	27,373
	İmalat sanayi	466,959,594	263,483,217		102,740,747	30,140,119	13,112,160	28,345,997
	Elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme; Su temini, kanalizasyon, atık yönetimi ve iyileştirme faaliyetleri	8,292,216	6,820,280		3,186,234	1,244,537	97,514	165,533
	İnşaatlar ve inşaat işleri; Gayrimenkul hizmetleri	204,394,386	217,618,733		27,604,161	4,870,588	2,148,311	8,334,359
	Ticaret, Ulaştırma, Depolama, Konaklama, Yiyecek hizmetleri	101,099,348	86,540,886		16,049,818	3,947,302	2,124,553	7,943,697
	Güvenlik ve soruşturma hizmetleri; bina ve çevre düzenleme (peyzaj) hizmetleri; büro yönetimi, büro destek ve diğer iş destek hizmetleri	1,749,153	1,624,301		63,679	5,145	4,582	6,513
	Kamu yönetimi ve savunma hizmetleri; zorunlu sosyal güvenlik hizmetleri	95,581,282	113,887,357		653,750	32,065	23,902	143,641
	Eğitim hizmetleri	54,916,367	60,068,463		786,060	17,711	11,085	226,647
	İnsan sağlığı hizmetleri	59,219,523	67,668,410		4,487,303	340,777	5,133	200,709
	Üye olunan kuruluşlar tarafından verilen hizmetler	6,168,207	6,654,191		392,987	28,205	1,824	5,974
	Diğer hizmet; Finansal, Mesleki, bilimsel, Teknik, Bilgi ve İletişim Hizmetleri	31,081,397	27,744,504		6,033,896	1,387,821	457,432	1,148,420
	Mallar	Tarım	12,314,347			İşgücü Talebi	444,900	457,426
Madencilik ve Taş ocakçılığı		2,432,047		438,975	100,100			
İmalat sanayi		110,217,097		28,873,174	14,705,867			
Elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme; Su temini, kanalizasyon, atık yönetimi ve iyileştirme faaliyetleri		6,201,548		393,206	332,680			
İnşaatlar ve inşaat işleri; Gayrimenkul hizmetleri		186,834,084		16,602,544	10,235,003			
Ticaret, Ulaştırma, Depolama, Konaklama, Yiyecek hizmetleri		34,441,968		15,280,384	5,326,094			
Güvenlik ve soruşturma hizmetleri; bina ve çevre düzenleme (peyzaj) hizmetleri; büro yönetimi, büro destek ve diğer iş destek hizmetleri		0		814,037	68,914			
Kamu yönetimi ve savunma hizmetleri; zorunlu sosyal güvenlik hizmetleri		78,904,201		80,775,329	8,250,698			
Eğitim hizmetleri		48,775,342		45,198,891	2,102,847			
İnsan sağlığı hizmetleri		50,300,918		32,872,327	6,303,467			
Üye olunan kuruluşlar tarafından verilen hizmetler		4,266,959		3,749,718	713,160			
Diğer hizmet; Finansal, Mesleki, bilimsel, Teknik, Bilgi ve İletişim Hizmetleri		24,079,561		6,016,959	2,069,236			
Üretim Faktörleri		İşgücü	0		11,945,658		2,424,900	
	Sermaye	0		848,410	176,465			
Kurumlar	Firmalar	47,270,607		Sermaye Talebi	40,820,968	33,324,525		
	Hanede Erkek İş Arayan	10,973,827			1,144,159	743,267		
	Hanede Kadın İş Arayan	3,182,997			16,602,544	23,710,918		
	İş Arayan Haneler	14,156,824			29,562,438	9,920,485		
	İş Aramayan Haneler	146,351,380			399,926	87,226		
					-12,398,614	10,424,140		
			4,514,328	2,351,451				
			4,415,169	5,557,983				
			-1,736	624,819				
			9,487,265	3,184,903				
	Toplam			504,822,266	185,942,895	18,178,252	47,020,935	

5.2. Düşük Gelirli İşsizler (İkinci Senaryo)

İkinci senaryonun kapsamı ise 0 -15000 TL arasında yıllık gelire sahip hanehalklarının Tablo 5.5’de görüldüğü gibi Türkiye Gelir ve Yaşam Koşulları anketine göre hanehalklarına oranlanmasıyla elde edilen 531,849 hanehalkına benzer şekilde asgari ücret düzeyinde bir istihdam sağlanması ile etkinin ne olacağıdır. Girdi çıktı tablosunda daha önce 12 sektör olarak toplulaştırdığımız sektörler içerisinde yine Senaryo 1’deki gibi Kamu Yönetimi ve Savunma Hizmetleri; Zorunlu Sosyal Güvenlik Hizmetleri sektörüne ikinci senaryo için belirlediğimiz 531,849 hanehalkı kadar istihdam yaratılmıştır.

Tablo 5.5 İkinci Senaryo İçin Hanehalkı Sayısı

GYK Anketi Toplam Hanehalkı sayısı	22.740
2014 Türkiye Hanehalkı Sayısı	21.091.075
GYK Anketi <u>En az bir iş arayan kimsenin</u> bulunduğu hanehalkı sayısı (Anket)	2.005
2014 Türkiye Tahmini en az bir iş arayanın bulunduğu hanehalkı sayısı	1.859.613
GYK Anketi En az bir iş arayan kimsenin bulunduğu gelir düzeyi 0- 15.000 TL arasında olan hanehalkı	573
2014 Türkiye En az bir iş arayan kimsenin bulunduğu gelir düzeyi 0- 15.000 TL arasında olan hanehalkı	531,849

Kaynak: TÜİK, 2014b verileri ve TÜİK GYK, 2014 Anketi kullanılarak hesaplanmıştır.

531,849 kişi kadar kişiye asgari ücret düzeyinde iş yaratılması halinde Arz yönlü Girdi Çıktı analizi sonucunda toplam talepteki değişim 2014 yılı için Tablo 5.5’de görülmektedir ve sektörler için toplam değişim 7,586,563 TL’dir. Ekonomide meydana gelen bu toplam talep artışını Mikro SHM’de 12 sektöre eşit olarak enjekte ettiğimizde Tablo 5.6’deki etkiler gözlemlenmiştir.

Senaryo 2’e göre transfer etkileri Senaryo 1’deki ile paraleldir. En büyük etki İmalat sektöründe yaşanmıştır. Bu sektörü İnşaatlar ve inşaat işleri; Gayrimenkul hizmetleri ve Kamu yönetimi ve savunma hizmetleri; zorunlu sosyal güvenlik hizmetleri takip etmektedir. Açık döngü etkisinde yine imalat sanayi sektörünü İnşaatlar ve inşaat işleri; Gayrimenkul hizmetleri ve Ticaret, Ulaştırma, Depolama, Konaklama, Yiyecek hizmetleri takip etmektedir. Şoktan sonra endüstriyel işgücü ödemelerinde ve talepte yüzde değişimin en çok yaşandığı sektör Kamu yönetimi ve savunma hizmetleri; zorunlu sosyal güvenlik hizmetleri sektörüdür. Bu sektörü takip eden üç sektör sırasıyla İnsan Sağlığı Hizmetleri sektörü, Eğitim Hizmetleri sektörü ve Üye olunan kuruluşlar tarafından verilen hizmetler sektörü olmuştur.

Tablo 5.6 Senaryo 2 için 2014 Yılı İçin Arz Yönlü G-Ç Analizi Sektörlere Göre Talep Değişimi

Toplam talep/Çıktı değişimi	Değişim miktarı	Başlangıç seviyesi	Yeni değerler	Değişim oranı %
Tarım	113,444	192,778,277	192,891,720	0.0588
Madencilik ve Taş Ocakçılığı	81,088	108,866,069	108,947,157	0.0745
İmalat Sanayi	1,966,002	1,227,414,077	1,229,380,078	0.1602
Elektrik, Gaz, Buhar ve İklimlendirme; Su Temini, Kanalizasyon, Atık Yönetimi ve İyileştirme Faaliyetleri	237,243	172,968,788	173,206,031	0.1372
İnşaatlar ve İnşaat İşleri; Gayrimenkul Hizmetleri	720,441	470,916,637	471,637,078	0.1530
Ticaret, Ulaştırma, Depolama, Konaklama, Yiyecek Hizmetleri	1,668,869	653,468,073	655,136,942	0.2554
Güvenlik Ve Soruşturma Hizmetleri; Bina ve Çevre Düzenleme (Peyzaj) Hizmetleri; Büro Yönetimi, Büro Destek ve Diğer İş Destek Hizmetleri	201,480	37,301,654	37,503,134	0.5401
Kamu Yönetimi ve Savunma Hizmetleri; Zorunlu Sosyal Güvenlik Hizmetleri	687,265	91,378,512	92,065,778	0.7521
Eğitim Hizmetleri	531,936	72,260,126	72,792,062	0.7361
İnsan Sağlığı Hizmetleri	418,411	71,668,320	72,086,731	0.5838
Üye Olunan Kuruluşlar Tarafından Verilen Hizmetler	69,467	9,922,406	9,991,873	0.7001
Diğer Hizmetler; Finansal, Mesleki, Bilimsel, Teknik, Bilgi ve İletişim Hizmetleri	890,916	296,144,120	297,035,037	0.3008
Toplam	7,586,563		3,412,673,621	

Kaynak: TÜİK 2012 G-Ç Tablosu kullanılarak hesaplanmıştır.

Yaratılan işle birlikte oluşan gelir transferiyle yaşanan talep artışı sonucunda 498,249,516 TL'lik üretim artışı yaşanacak ve bu ekonomiye tekrar 184,072,396 TL olarak ara malı, işgücü ve sermaye talep artışı şeklinde geri dönecektir.

En az bir iş arayan kimsenin bulunduğu gelir düzeyi yıllık 0- 15.000 TL arasında olan hanehalkı için kamunun iş yaratımı yoluyla yapacağı 1 TL'lik bir ödeme tüm sektörler için hanehalkı gelirinde toplam 2,384 TL'lik bir artış yaratmaktadır. Hanehalkı gelirindeki bu artış toplam nihai talebi 46,767,661 TL arttıracaktır.

Tablo 5.7 Senaryo 2 için Mikro SHM Simülasyon Sonuçlarına göre Etkile

		Doğrudan Transfer Etkisi	Transfer etkisi		Net Çarpan Etkisi	Açık Döngü Etkisi	Hanehalkı açık döngü etkisi	Kapalı Döngü Etkisi
Aktiviteler	Tarım	24,995,983	18,982,809	Ara Girdi Talebi	3,730,759	678,235	164,768	455,088
	Madencilik ve Taş ocakçılığı	9,494,273	2,071,553		139,024	25,954	18,974	24,925
	İmalat sanayi	466,026,747	262,956,855		102,535,502	30,079,908	13,085,966	28,289,370
	Elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme; Su temini, kanalizasyon, atık yönetimi ve iyileştirme faaliyetleri	7,359,368	6,053,020		2,827,793	1,104,531	86,544	146,911
	İnşaatlar ve inşaat işleri; Gayrimenkul hizmetleri	203,461,539	216,625,531		27,478,177	4,848,359	2,138,507	8,296,322
	Ticaret, Ulaştırma, Depolama, Konaklama, Yiyecek hizmetleri	100,166,500	85,742,370		15,901,725	3,910,880	2,104,950	7,870,401
	Güvenlik ve soruşturma hizmetleri; bina ve çevre düzenleme (peyzaj) hizmetleri; büro yönetimi, büro destek ve diğer iş destek hizmetleri	816,306	758,039		29,718	2,401	2,138	3,039
	Kamu yönetimi ve savunma hizmetleri; zorunlu sosyal güvenlik hizmetleri	94,648,435	112,775,847		647,369	31,752	23,669	142,239
	Eğitim hizmetleri	53,983,519	59,048,098		772,708	17,410	10,897	222,797
	İnsan sağlığı hizmetleri	58,286,675	66,602,472		4,416,617	335,409	5,053	197,547
	Üye olunan kuruluşlar tarafından verilen hizmetler	5,235,360	5,647,846		333,554	23,940	1,548	5,071
Diğer hizmet; Finansal, Mesleki, bilimsel, Teknik, Bilgi ve İletişim Hizmetleri	30,148,549	26,911,807	5,852,800	1,346,168	443,703	1,113,952		
Mallar	Tarım	12,314,347		İşgücü Talebi	428,893	440,969		
	Madencilik ve Taş ocakçılığı	2,432,047			399,703	91,145		
	İmalat sanayi	110,217,097			28,815,494	14,676,489		
	Elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme; Su temini, kanalizasyon, atık yönetimi ve iyileştirme faaliyetleri	6,201,548			348,972	295,255		
	İnşaatlar ve inşaat işleri; Gayrimenkul hizmetleri	186,834,084			16,526,771	10,188,291		
	Ticaret, Ulaştırma, Depolama, Konaklama, Yiyecek hizmetleri	34,441,968			15,139,391	5,276,950		
	Güvenlik ve soruşturma hizmetleri; bina ve çevre düzenleme (peyzaj) hizmetleri; büro yönetimi, büro destek ve diğer iş destek hizmetleri	0			379,900	32,161		
	Kamu yönetimi ve savunma hizmetleri; zorunlu sosyal güvenlik hizmetleri	78,904,201			79,986,984	8,170,174		
	Eğitim hizmetleri	48,775,342			44,431,111	2,067,126		
	İnsan sağlığı hizmetleri	50,300,918			32,354,510	6,204,172		
	Üye olunan kuruluşlar tarafından verilen hizmetler	4,266,959			3,182,631	605,305		
Diğer hizmet; Finansal, Mesleki, bilimsel, Teknik, Bilgi ve İletişim Hizmetleri	24,079,561		5,836,371	2,007,132				
Üretim Faktörleri	İşgücü	0			11,515,886	2,337,659		
	Sermaye	0			772,508	160,678		
Kurumlar	Firmalar	47,270,607		Sermaye Talebi	40,739,420	33,257,952		
	Hanede Erkek İş Arayan	10,973,827			1,015,445	659,652		
	Hanede Kadın İş Arayan	3,182,997			16,526,771	23,602,702		
	İş Arayan Haneler	14,156,824			29,289,664	9,828,948		
	İş Aramayan Haneler	146,351,380			186,640	40,707		
						-12,277,607	10,322,404	
				4,437,644	2,311,508			
				4,345,620	5,470,432			
				-1,473	530,324			
				9,202,523	3,089,314			
	Toplam			498,249,516	184,072,396	18,086,716	46,767,661	

5.3. Genç İşsizler (Üçüncü Senaryo)

Türkiye’de son dönem genç işsizliği yaklaşık yüzde 22 gibi tehlikeli boyutlara ulaşmıştır. Devletin genç işsizliğini azaltmak için birtakım önlemler düşündüğü ve özellikle üniversiteden yeni mezun gençlerin özel sektörde istihdam edilmesini sağlamak için “İstihdam Seferberliği” gibi çeşitli politikalar ortaya koyduğu bilinmektedir. Ancak bu tür politikalar kamu sektörü kaynaklarının özel sektör istihdamı için kullanıldığı gerekçesiyle eleştirilmektedir. Buradan yola çıkarak üçüncü senaryo genç işsizlere asgari ücret düzeyinde sağlanacak bir “devlet işinin” etkisini ölçmek için tasarlanmıştır. Yine Tablo 5.7’de görüldüğü gibi 2014 Gelir ve Yaşam Koşulları anketinden elde edilen betimsel verileri baz alınır en az bir iş arayanın bulunduğu hanehalkları içerisinde % 33.7’si 15-24 yaş arasında genç işsizliklerden (kadın + erkek) meydana gelmektedir ve herhangi bir gelir ayrımı yapılmamıştır. Oranlandığında Türkiye’de 626.054 hanehalkında 15-24 yaş arasında en az bir iş arayan gencin olduğunu tahmin edilmektedir.

Tablo 5.8. Üçüncü Senaryo İçin Hanehalkı Sayısı

GYK Anketi Toplam Hanehalkı sayısı	22.740
2014 Türkiye Hanehalkı Sayısı	21.091.075
GYK Anketi <u>En az bir iş arayan kimsenin</u> bulunduğu hanehalkı sayısı (Anket)	2.005
2014 Türkiye Tahmini en az bir iş arayanın bulunduğu hanehalkı sayısı	1.859.613
GYK Anketi 15-24 yaş aralığında en az bir iş arayan kimsenin bulunduğu hanehalkı sayısı (Anket)	675
2014 Türkiye Tahmini 15-24 yaş aralığında en az bir iş arayanın bulunduğu hanehalkı sayısı	626.054

Kaynak: TÜİK, 2014b verileri ve TÜİK GYK, 2014 Anketi kullanılarak hesaplanmıştır.

Kamu Yönetimi ve Savunma Hizmetleri; Zorunlu Sosyal Güvenlik Hizmetleri sektöründe 626.054 hanehalkı kadar istihdam yaratılmıştır. Yaratılan istihdam sonucu tüm sektörlerin toplam talep değişimi 8,930,350 TL olmuştur. Talep değişiminin ekonomi içerisinde yarattığı etkiler Tablo 5.9’da görülmektedir. Buna göre arz yönlü girdi çıktı analizine göre 2014 yılı için talepte meydana gelen toplam değişim 8.930.350 TL’dir. Kamu yönetimi ve savunma hizmetleri; zorunlu sosyal güvenlik hizmetlerinde değişim oranı % 0.8853, eğitim hizmetleri sektöründe % 0.8665 artmıştır. Simülasyon sonucunda açık döngü etkisi 184,296,937 TL, hanehalkları açık döngü etkisi 18,097,704 TL ve kapalı döngü etkisi ise 46.778.057 TL olmuştur.

Tablo 5.9 Senaryo 3 için 2014 Yılı İçin Arz Yönlü G-Ç Analizi Sektörlere Göre Talep Değişimi

Toplam talep/Çıktı değişimi	Değişim miktarı	Başlangıç seviyesi	Yeni değerler	Değişim oranı %
Tarım	133,538	192,778,277	192,911,814	0.0693
Madencilik ve Taş Ocakçılığı	95,451	108,866,069	108,961,520	0.0877
İmalat Sanayi	2,314,234	1,227,414,077	1,229,728,311	0.1885
Elektrik, Gaz, Buhar ve İklimlendirme; Su Temini, Kanalizasyon, Atık Yönetimi ve İyileştirme Faaliyetleri	279,266	172,968,788	173,248,053	0.1615
İnşaatlar ve İnşaat İşleri; Gayrimenkul Hizmetleri	848,050	470,916,637	471,764,687	0.1801
Ticaret, Ulaştırma, Depolama, Konaklama, Yiyecek Hizmetleri	1,964,471	653,468,073	655,432,544	0.3006
Güvenlik Ve Soruşturma Hizmetleri; Bina ve Çevre Düzenleme (Peyzaj) Hizmetleri; Büro Yönetimi, Büro Destek ve Diğer İş Destek Hizmetleri	237,168	37,301,654	37,538,822	0.6358
Kamu Yönetimi ve Savunma Hizmetleri; Zorunlu Sosyal Güvenlik Hizmetleri	808,999	91,378,512	92,187,511	0.8853
Eğitim Hizmetleri	626,157	72,260,126	72,886,282	0.8665
İnsan Sağlığı Hizmetleri	492,523	71,668,320	72,160,843	0.6872
Üye Olunan Kuruluşlar Tarafından Verilen Hizmetler	81,772	9,922,406	10,004,178	0.8241
Diğer Hizmetler; Finansal, Mesleki, Bilimsel, Teknik, Bilgi ve İletişim Hizmetleri	1,048,722	296,144,120	297,192,842	0.3541
Toplam	8,930,350		3,414,017,408	

Kaynak: TÜİK 2012 G-Ç tablosu kullanılarak hesaplanmıştır.

Tablo 5.10'da gösterilen simülasyon sonuçlarına göre, talep artışı sonucunda ara malı talebi 164,828,472 TL, istihdama yapılan ödemeler 228,266,453 TL ve sermayeye yapılan ödemeler 105,943,606 TL artacaktır. Ara malı, işgücü ve sermaye talebi artışının yarattığı gelir artışı bir kez daha ekonomiye toplam 184,296,937 TL olarak ara malı, işgücü ve sermaye talep artışı şeklinde geri dönecektir.

Faktör talebindeki bu artışlar hanehalkı gelirinde bir artış meydana getirmektedir. En az bir genç işsiz bulunduğu işsizler için kamunun iş yaratım yolu ile yapacağı her 1 TL'lik artış karşısında tüm sektörlerde genç işsizlerin hanehalkı gelirinde 2,03 TL'lik bir artış yaratmaktadır.

Tablo 5.10 Senaryo 3 için Mikro SHM Simülasyon Sonuçlarına göre Etkiler

		Doğrudan Transfer Etkisi	Transfer etkisi		Net Çarpan Etkisi	Açık Döngü Etkisi	Hanehalkı açık döngü etkisi	Kapalı Döngü Etkisi
Aktiviteler	Tarım	25,107,965	19,067,852	Ara Girdi Talebi	3,747,473	681,273	165,506	457,127
	Madencilik ve Taş ocakçılığı	9,606,256	2,095,986		140,664	26,261	19,198	25,219
	İmalat sanayi	466,138,729	263,020,042		102,560,140	30,087,136	13,089,110	28,296,168
	Elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme; Su temini, kanalizasyon, atık yönetimi ve iyileştirme faaliyetleri	7,471,350	6,145,125		2,870,821	1,121,337	87,861	149,146
	İnşaatlar ve inşaat işleri; Gayrimenkul hizmetleri	203,573,521	216,744,758		27,493,300	4,851,027	2,139,684	8,300,888
	Ticaret, Ulaştırma, Depolama, Konaklama, Yiyecek hizmetleri	100,278,483	85,838,227		15,919,503	3,915,252	2,107,303	7,879,199
	Güvenlik ve soruşturma hizmetleri; bina ve çevre düzenleme (peyzaj) hizmetleri; büro yönetimi, büro destek ve diğer iş destek hizmetleri	928,288	862,028		33,795	2,731	2,432	3,456
	Kamu yönetimi ve savunma hizmetleri; zorunlu sosyal güvenlik hizmetleri	94,760,417	112,909,277		648,135	31,789	23,697	142,407
	Eğitim hizmetleri	54,095,501	59,170,586		774,311	17,447	10,920	223,259
	İnsan sağlığı hizmetleri	58,398,657	66,730,431		4,425,103	336,053	5,062	197,926
	Üye olunan kuruluşlar tarafından verilen hizmetler	5,347,342	5,768,651		340,688	24,452	1,581	5,179
	Diğer hizmet; Finansal, Mesleki, bilimsel, Teknik, Bilgi ve İletişim Hizmetleri	30,260,531	27,011,767		5,874,540	1,351,168	445,351	1,118,090
Mallar	Tarım	12,314,347		İşgücü Talebi	430,815	442,945		
	Madencilik ve Taş ocakçılığı	2,432,047			404,417	92,220		
	İmalat sanayi	110,217,097			28,822,418	14,680,016		
	Elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme; Su temini, kanalizasyon, atık yönetimi ve iyileştirme faaliyetleri	6,201,548			354,282	299,747		
	İnşaatlar ve inşaat işleri; Gayrimenkul hizmetleri	186,834,084			16,535,867	10,193,898		
	Ticaret, Ulaştırma, Depolama, Konaklama, Yiyecek hizmetleri	34,441,968			15,156,316	5,282,850		
	Güvenlik ve soruşturma hizmetleri; bina ve çevre düzenleme (peyzaj) hizmetleri; büro yönetimi, büro destek ve diğer iş destek hizmetleri	0			432,015	36,573		
	Kamu yönetimi ve savunma hizmetleri; zorunlu sosyal güvenlik hizmetleri	78,904,201			80,081,619	8,179,840		
	Eğitim hizmetleri	48,775,342			44,523,278	2,071,414		
	İnsan sağlığı hizmetleri	50,300,918			32,416,670	6,216,092		
	Üye olunan kuruluşlar tarafından verilen hizmetler	4,266,959			3,250,706	618,252		
	Diğer hizmet; Finansal, Mesleki, bilimsel, Teknik, Bilgi ve İletişim Hizmetleri	24,079,561			5,858,050	2,014,587		
Üretim Faktörleri	İşgücü	0		11,567,477	2,348,132			
	Sermaye	0		781,619	162,573			
Kurumlar	Firmalar	47,270,607		40,749,209	33,265,944			
	Hanede Erkek İş Arayan	10,973,827		1,030,896	669,690			
	Hanede Kadın İş Arayan	3,182,997		16,535,867	23,615,693			
	İş Arayan Haneler	14,156,824		29,322,409	9,839,936			
	İş Aramayan Haneler	146,351,380		212,243	46,291			
				-12,292,133	10,334,616			
			4,446,850	2,316,303				
			4,353,968	5,480,942				
			-1,505	541,668				
			9,236,705	3,100,789				
	Toplam			499,038,531	184,296,937	18,097,704	46,798,065	

5.4. Kadın İşsizliği (Dördüncü Senaryo)

İşsizliğin türü ile ilgili göze çarpan başka bir detay ise Türkiye’de kadın işsizliği ve kadınların istihdama katılma oranlarının oldukça düşük olmasıdır. TÜİK’in 2014 yılı verilere bakıldığında iş gücüne dahil olmayanların yüzde 71’i kadınlardır. Bu durum büyük ölçüde çeşitli toplumsal cinsiyet temelli sosyokültürel nedenlerden kaynaklanmaktadır. Türkiye’de ev işleri, çocuk, yaşlı, hasta vb. bakımıyla meşgul olduğu için 2014 yılında 11 milyon 600 bin kadın iş gücüne katılmamıştır. Kadınların iş gücüne katılımları bir taraftan ekonomik diğer taraftan da sosyal gelişmişlik ve kalkınma adına önemlidir. Devletin kadın istihdamını desteklemek için özel sektöre çeşitli destekler sağladığı uygulamaların yanı sıra büyükanne maaşı, çalışan anneye bakıcı yardımı gibi çeşitli sosyal destek projeleri de bulunmaktadır. Ancak bu desteklemelere çeşitli şartlar ve testler getirildiğinden dar kapsamlıdır. Ayrıca kadınların istihdam edildiği sektörler bakılacak olursa daha çok tarım ve hizmetler sektörlerinde istihdam edilip bununla birlikte kayıt dışı istihdamın yoğun yaşandığı bilinmektedir.

Dördüncü senaryo bu bağlamda kadın istihdamını hedeflemektedir. Betimsel verilere göre en az bir kişinin iş aradığı 2005 hanehalkı içerisinde kadınların oranı yüzde 21’dir. Bu oran bulunurken kadınların düşük ya da yüksek gelirli grupta olmaları dikkate alınmamış tüm kadınların oranı değerlendirilmiştir. Tablo 5.10’da görüleceği gibi, Türkiye’nin 2014 hanehalkı sayısının yaklaşık 21 milyon olduğu düşünülürse ve betimsel verilere uyarlanırsa en az bir iş arayan kişinin bulunduğu 1,763,412 hanehalkı ve bunların 370.317’si kadın olduğu tespit edilmektedir.

Tablo 5.11 Senaryo 4 için 2014 Yılı İçin Arz Yönlü G-Ç Analizi Sektörlere Göre Talep Değişimi

2014 Türkiye Hanehalkı Sayısı	21.091.075
GYK Anketi <u>En az bir iş arayan kimsenin</u> bulunduğu hanehalkı sayısı (Anket)	2.005
2014 Türkiye Tahmini en az bir iş arayanın bulunduğu hanehalkı sayısı	1.859.613
GYK Anketi <u>en az bir iş arayan kadının</u> bulunduğu hanehalkı sayısı (Anket)	424
2014 Türkiye Tahmini en <u>az bir iş arayan kadının</u> bulunduğu hanehalkı sayısı	370.317

Kaynak: TÜİK,2014b verileri ve TÜİK GYK, 2014 Anketi kullanılarak hesaplanmıştır.

Senaryoda 370.317 kadına asgari ücret düzeyinden verilen bir işin etkisi ölçülecektir. Bu kapsamda bu işin verildiği sektör diğer üç senaryoda belirlenen Kamu yönetimi ve savunma hizmetleri; zorunlu sosyal güvenlik hizmetleri sektörüdür ve bu sektörde kadınlara sağlanan istihdam tüm sektörlerde toplam 5,282,389 TL'lik bir talep değişimi yaratmıştır. Yine bu sektörde yaratılan istihdam en çok imalat sanayinde bir artış yaratmıştır. Bu artışı Ticaret. Ulaştırma. Depolama. Konaklama. Yiyecek hizmetleri, Diğer hizmetler; Finansal, Mesleki, Bilimsel, Teknik, Bilgi ve İletişim hizmetleri sektörü takip etmektedir.

Tablo 5.12 Senaryo 4 için 2014 Yılı İçin Arz Yönlü G-Ç Analizi Sektörlere Göre Talep Değişimi

Toplam talep/Çıktı değişimi	Değişim miktarı	Başlangıç seviyesi	Yeni değerler	Değişim oranı %
Tarım	78,989	192,778,277	192,857,266	0.0410
Madencilik ve Taş Ocakçılığı	56,460	108,866,069	108,922,529	0.0519
İmalat Sanayi	1,368,892	1,227,414,077	1,228,782,969	0.1115
Elektrik, Gaz, Buhar ve İklimlendirme; Su Temini, Kanalizasyon, Atık Yönetimi ve İyileştirme Faaliyetleri	165,188	172,968,788	173,133,976	0.0955
İnşaatlar ve İnşaat İşleri; Gayrimenkul Hizmetleri	501,630	470,916,637	471,418,267	0.1065
Ticaret, Ulaştırma, Depolama, Konaklama, Yiyecek Hizmetleri	1,162,004	653,468,073	654,630,076	0.1778
Güvenlik Ve Soruşturma Hizmetleri; Bina ve Çevre Düzenleme (Peyzaj) Hizmetleri; Büro Yönetimi, Büro Destek ve Diğer İş Destek Hizmetleri	140,287	37,301,654	37,441,941	0.3761
Kamu Yönetimi ve Savunma Hizmetleri; Zorunlu Sosyal Güvenlik Hizmetleri	478,531	91,378,512	91,857,043	0.5237
Eğitim Hizmetleri	370,378	72,260,126	72,630,503	0.5126
İnsan Sağlığı Hizmetleri	291,332	71,668,320	71,959,652	0.4065
Üye Olunan Kuruluşlar Tarafından Verilen Hizmetler	48,369	9,922,406	9,970,775	0.4875
Diğer Hizmetler; Finansal, Mesleki, Bilimsel, Teknik, Bilgi ve İletişim Hizmetleri	620,329	296,144,120	296,764,449	0.2095
Toplam	5,282,389		3,410,369,447	

Kaynak: TÜİK, 2012 G-Ç Tablosu kullanılarak hesaplanmıştır.

Talepte yaşanan bu artışın tüm ekonomi üzerindeki etkisi Tablo 5.13'de görülmektedir. Kadınlar için yaratılan istihdam toplam 18,067,874 hanehalkı açık döngü etkisi yaratmıştır. Hanehalklarının gelirindeki bu artış toplam talebi tekrar 46.721.410 TL kapalı döngü etkisi ile arttırmıştır.

Tablo 5.13 Senaryo 4 için Mikro SHM Simülasyon Sonuçlarına göre Etkileri

		Doğrudan Transfer Etkisi	Transfer etkisi		Net Çarpan Etkisi	Açık Döngü Etkisi	Hanehalkı açık döngü etkisi	Kapalı Döngü Etkisi
Aktiviteler	Tarım	24,803,968	18,836,986	Ara Girdi Talebi	3,702,100	673,025	163,502	451,592
	Madencilik ve Taş ocakçılığı	9,302,259	2,029,657		136,212	25,429	18,590	24,420
	İmalat sanayi	465,834,732	262,848,511		102,493,254	30,067,515	13,080,574	28,277,714
	Elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme; Su temini, kanalizasyon, atık yönetimi ve iyileştirme faaliyetleri	7,167,353	5,895,090		2,754,012	1,075,712	84,286	143,078
	İnşaatlar ve inşaat işleri; Gayrimenkul hizmetleri	203,269,524	216,421,093		27,452,244	4,843,783	2,136,488	8,288,492
	Ticaret, Ulaştırma, Depolama, Konaklama, Yiyecek hizmetleri	99,974,486	85,578,006		15,871,242	3,903,383	2,100,915	7,855,313
	Güvenlik ve danışmanlık hizmetleri; bina ve çevre düzenleme (peyzaj) hizmetleri; büro yönetimi, büro destek ve diğer iş destek hizmetleri	624,291	579,730		22,728	1,836	1,635	2,324
	Kamu yönetimi ve savunma hizmetleri; zorunlu sosyal güvenlik hizmetleri	94,456,420	112,547,057		646,056	31,687	23,621	141,951
	Eğitim hizmetleri	53,791,505	58,838,070		769,959	17,348	10,858	222,005
	İnsan sağlığı hizmetleri	58,094,661	66,383,063		4,402,067	334,304	5,036	196,896
	Üye olunan kuruluşlar tarafından verilen hizmetler	5,043,345	5,440,703		321,320	23,061	1,491	4,885
Diğer hizmet; Finansal, Mesleki, bilimsel, Teknik, Bilgi ve İletişim Hizmetleri	29,956,535	26,740,407	5,815,524	1,337,595	440,877	1,106,858		
Malılar	Tarım	12,314,347		İşgücü Talebi	425,599	437,582		
	Madencilik ve Taş ocakçılığı	2,432,047			391,619	89,302		
	İmalat sanayi	110,217,097			28,803,621	14,670,442		
	Elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme; Su temini, kanalizasyon, atık yönetimi ve iyileştirme faaliyetleri	6,201,548			339,867	287,551		
	İnşaatlar ve inşaat işleri; Gayrimenkul hizmetleri	186,834,084			16,511,174	10,178,676		
	Ticaret, Ulaştırma, Depolama, Konaklama, Yiyecek hizmetleri	34,441,968			15,110,370	5,266,835		
	Güvenlik ve danışmanlık hizmetleri; bina ve çevre düzenleme (peyzaj) hizmetleri; büro yönetimi, büro destek ve diğer iş destek hizmetleri	0			290,538	24,596		
	Kamu yönetimi ve savunma hizmetleri; zorunlu sosyal güvenlik hizmetleri	78,904,201			79,824,713	8,153,599		
	Eğitim hizmetleri	48,775,342			44,273,074	2,059,774		
	İnsan sağlığı hizmetleri	50,300,918			32,247,924	6,183,734		
	Üye olunan kuruluşlar tarafından verilen hizmetler	4,266,959			3,065,903	583,105		
Diğer hizmet; Finansal, Mesleki, bilimsel, Teknik, Bilgi ve İletişim Hizmetleri	24,079,561		5,799,200	1,994,349				
Üretim Faktörleri	İşgücü	0			11,427,423	2,319,702		
	Sermaye	0			756,885	157,428		
Kurumlar	Firmalar	47,270,607		Sermaye Talebi	40,722,634	33,244,249		
	Hanede Erkek İş Arayan	11,183,891			988,951	642,441		
	Hanede Kadın İş Arayan	2,972,933			16,511,174	23,580,428		
	İş Arayan Haneler	14,156,824			29,233,517	9,810,106		
	İş Aramayan Haneler	146,351,380			142,738	31,132		
					-12,252,699	10,301,462		
			4,421,860	2,303,286				
			4,331,304	5,452,410				
			-1,419	510,874				
			9,143,913	3,069,638				
	Toplam				496,896,601	183,687,378	18,067,874	46,715,528

Sonuç olarak analiz edilen senaryolar için oluşturulan sosyal hesaplar matrislerinde kamu sektörü, dış dünya ve sermaye hesapları dışsal; üretim faaliyetleri, mallar, üretim faktörleri ve hanehalkları içsel hesaplar olarak belirlenmiştir. Türkiye’de uygulanmakta olan Toplum Yararına Program için varsayımsal dört senaryo oluşturulmuştur. Bu senaryolardan ilk ikisi gelir gruplarına göre ayrıştırılmış hanehalklarını, üçüncü senaryo genç işsizliğini ve son senaryo ise kadın işsizliğini dikkate almaktadır. Dışsal olarak kamu harcamalarında senaryolara uygun harcamalarla etkiler gösterilmek istenilmiştir. SHM üzerinde dışsal olarak belirlenen kamu hesabından verilecek bir şok doğrudan nakit desteği anlamına gelecektir. Ancak burada önemli olan istihdam yaratılması sonucunda ekonomide oluşan etkiyi gözlemlemektir. Dolayısıyla girdi çıktı tablosu kullanılarak arz yönlü analiz ile fiziki istihdam yaratılması halinde ekonomiye enjekte edilecek şokun miktarı belirlenmiştir. Her bir senaryo için Girdi çıktı tablosunda 12 sektör olarak toplulaştırılan sektörler içerisinde Kamu Yönetimi ve Savunma Hizmetleri; Zorunlu Sosyal Güvenlik Hizmetleri sektörü toplum yararına program için istihdam yaratılabilecek bir sektör olarak düşünülmüş ve bu sektör üzerinden istihdam yaratılmıştır. Benzer şekilde kamu harcaması dışsal bir şok olarak verilirken, kamu harcamasının temel belirleyicisi simülasyonlara göre istihdam sayısı ve teorinin öngördüğü biçimde temel ücret olarak 2014 yılı için asgari ücret seçilmiştir.

Devletin nihai işveren olarak davranması özel sektörde iş bulamayan ve devletin belirlediği temel bir ücret ile çalışmak isteyen herkesi istihdam etmeyi garantilemesi anlamına gelmektedir. Ayrıca toplam talebi arttırarak değilde doğrudan iş yaratımı ile işsizliğe müdahaleyi gerekli görmektedir. İşsizler arasında daha az yetenekli ve eğitimli olanlar özel sektör tarafından en son işe alınan ve ilk önce işten çıkartılan kesimdir. Bu yönüyle DNİR büyüme ve yatırım yanlısı toplam talep politikalarından ayrılmaktadır. DNİR için öngörülen işler özel sektörde ikamesi olan sektörler olmamalıdır. Bu özelliklerini karşılama bakımından Kamu Yönetimi ve Savunma Hizmetleri; Zorunlu Sosyal Güvenlik Hizmetleri sektörü çalışmada yaratılan tüm simülasyonlar için istihdam yaratılan sektör olarak belirlenmiştir. Yıllık geliri 30.000 TL’ye kadar olan 1.316.606 hanehalkına istihdam yaratılması halinde 2014 yılı için hanehalkı nihai talebi 874,076,678 TL olacaktır. Kamunun iş yaratımı yoluyla yapacağı 1 TL’lik bir ödeme tüm sektörlerde hanehalkı gelirinde toplam 0,968 TL’lik bir artış yaratmaktadır. Benzer şekilde en az bir iş arayan kimsenin bulunduğu gelir düzeyi yıllık 15.000 TL’ye kadar olan hanehalkları için kamunun iş yaratımı yoluyla yapacağı 1 TL’lik bir ödeme, birinci senaryoya göre daha büyük bir etki yaratarak tüm sektörlerde hanehalkı gelirinde toplam 2.384 TL’lik bir artış yaratmaktadır.

Türkiye için genç işsizliği çok yüksek oranlardadır. Genç işsizliğini hedef alarak kurulan simülasyon 626.054 genç işsize toplum yararına program benzeri bir programlar iş sağlanması durumunda toplam talep değişiminin 8,930,350 TL olduğunu göstermiştir. Simülasyon sonucunda genç işsizlerin istihdam edilmesi durumunda faktör talebinin yarattığı gelir etkisi 184,296,937 TL, ve toplam nihai talep 46.778.057 TL olmuştur. Kadın işsizliği başka bir işsizlik türü olarak Türkiye'nin önemli istihdam problemlerinden bir tanesidir.2014 verilerine göre on milyonun üzerinde kadın işsizdir ve bu kadınların çoğu ev işleri ile meşgul olduğu için işgücüne katılmamaktadır. Bir kamu istihdam programı ile 370.317 kadına asgari ücret yaratılan istihdamın etkisi ölçülmüştür.

Dört senaryoda da görüleceği gibi devletin nihai işveren olma rolünü üstlenmesi, kamu istihdamı yaratılarak işsizlerin istihdam edilmesi durumunda simülasyon sonuçlarına göre toplam talep artışı yaşanacaktır. Bu toplam talep etkisinin çarpan etkileri önemlidir. Toplam talep artışı ara girdi talebini dolayısıyla üretim faktörlerine ve emeğe olan talebi arttıracaktır. Üretim faktörlerine olan talep artışı ise hanehalkı gelirlerini arttırarak toplam nihai talep artışı yaratacaktır. Simülasyon sonuçlarına göre düşük gelirli hanehalklarının istihdam edilmesi durumunda 1 TL'lik kamu harcamasına karşılık 0,968 TL ile 2.384 TL hanehalkı geliri yaratılması önemli bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca bu gelir yaratımının genç işsizler ve kadınlar üzerindeki etkisinin daha da büyük olduğunu görülmektedir. Böylesi bir toplam talep artışının bir yandan hanehalkı gelirlerini arttırırken diğer yandan da vergi gelirlerini arttırması beklenmektedir. Dolayısıyla kamunun istihdam yaratma politikası ile yapacağı kamu harcamalarının işsizliğin hem ekonomik hem sosyal maliyetini karşılayacağı görülmektedir.

SONUÇ

Ana akım iktisat politikaları işsizliği azaltmada ve istihdam sağlamada başarısız politiklardır. Keynes işsizliği genel anlamıyla parasal bir olgu olarak tanımlamış ve bu yaklaşımdan yola çıkılarak işsizliğin azaltılması ve tam istihdamın sağlanması için Keynesyen toplam talep politikaları, dünyanın karşı karşıya kaldığı 1929'da yaşanan Büyük Buhran sonrasında uygulanmaya başlamıştır. Keynes'in düşünceleri 1970'li yıllara kadar benimsenmiştir. Belirli bir bütçe açığı ile tam istihdamın sağlanabileceği öne sürülmüştür. Bu dönemde ana akım makro iktisat politikaları yerine tam istihdamı sağlayabilecek politikalar izlenmeye başlanmıştır. Ancak 1970'li yıllarda aşanan arz yönlü krizler tam istihdam düşüncesinden uzaklaşarak tekrar ana akım politikalara doğru evrilmiştir. Enflasyona yapılan vurgu ile, belli bir fiyat istikrarının sağlanması için işsizliğin göz alınması ana akım iktisat tarafından belirgin bir politika halini almıştır.

Özellikle 2000'li yıllarda yaşanan krizler ana akım iktisadın fiyat istikrarı politikasının işe yaramadığını, istikrarsızlığın kapitalist ekonomilerin bir özelliği olduğu fikri tartışılmaya başlanmıştır. Ana akıma bu açıdan en büyük eleştiri Post Keynesyen iktisatçılardan gelmiş hem fiyat istikrarının hem de tam istihdamın Devletin Nihai İşveren Olma Rolü ile gerçekleştirilebileceği savunulmuştur. Devletin Nihai İşveren olabilmesi için emeğin marjinal fiyatını dışsal olarak belirlemesi ve bu ücret düzeyinde çalışmak isteyen herkese iş vermesi gerekmektedir. Tanımı gereği DNİR özel sektörde iş bulamayan ve hükümetin belirlediği ücretten çalışmak isteyen herkesi istihdam eden, aslında sıfır işsizlik oranını garanti eden bir program olma özelliğindedir.

Modern ekonomiler altın standardı yerine modern parayı kabul etmiş olmaları DNİR teorisi açısından oldukça önemlidir. Hükümetler harcamalarını modern parayı ihraç ederek gerçekleştirmektedir. Hükümet harcamalarını finanse eden para hanehalkları tarafından talep edilmektedir. Birinci bölümde Fonksiyonel Finans kavramında belirtildiği gibi günümüzde ekonomiler ihraç ettikleri para üzerinde tekel gücüne sahip olduğu için finansman kısıtı ile karşı karşıya değildir. Dolayısıyla tam istihdamın DNİR yoluyla sağlanması devletin harcamalarında bir artış yaratacak ve doğal olarak bütçe açığına sebep olacaktır. Ancak teorinin öngördüğü biçimde kamu harcamalarının cari fiyatlardan piyasadaki tüm mal ve hizmeti satın alabilecek düzeyde olması gerekmektedir. Enflasyon ancak bu düzeyin üzerinde bir harcama olursa meydana gelecektir.

Ayrıca kamu harcamaları özel sektörün sunduğu mal ve hizmet miktarına eşittir ve özel sektörün vergi yükümlülüğüne eş değerdir. Kamu harcamaları parasal tabanda bir artış yaratırken vergi ödemeleri parasal tabanı azaltacaktır. Ana akımın öne sürdüğü gibi devlet kamu harcamaları için vatandaşlarının parasına ihtiyaç duymaz. Ancak tam tersine vatandaşlar vergi yükümlülüklerini yerine getirmek için devletin ihraç edeceği paraya ihtiyaç duymaktadır. Bunun için vatandaşlar devlete mal satmak veya emeğini arz etmek zorundadır. Kamu harcamalarının olması gereken düzeyin altında kalması özel sektörün tasarruflarını azaltacak ve işsizlik ortaya çıkacaktır. Eğer bütçe açığında artış olursa fiat para arzı artacak ve özel sektörün net tasarrufları artacak bu ise istihdamın artmasını sağlayacaktır. Sonuç olarak işsizlik devletin fiat para arzını kısmasının bir sonucudur. Tam istihdam sağlanana kadar arttırılan bütçe açığının finansmanında hiçbir kısıt bulunmamakta, enflasyon ise ancak bu düzeyin üzerindeki bir bütçe açığı ile mümkün olmaktadır.

Dünyada hem az gelişmiş hem gelişmekte ve gelişmiş olan ülkelerde DNİR benzeri, kamu istihdam programları uygulanmış ve uygulanmaktadır. Bunların en iyi bilineni ABD’de 1929 Buhanı’ndan sonra uygulanmaya başlayan kamu istihdam programlarıdır. Dünyada uygulanmakta olan programların çeşitli şoklara karşı uygulandığı bilinmektedir. Bunlar genellikle kriz ortamlarında ciddi darboğaza giren istihdamı desteklemek amacıyla oluşturulan programlardır. Ancak bunların dışında mevsimsel sebepler, kuraklık veya doğal afetler nedeni ile de uygulama alanı bulmuşlardır. Ülke örneklerinde programların etkileri ölçüldüğünde genellikle istihdam ve yoksulluk üzerinde olumlu iyileştirmeler yaptığı gözlemlenmiştir. Bu programlar bir taraftan hanehalkı gelirini arttırırken diğer taraftan sağlık, eğitim gibi alanlarda da katılımcıları desteklemektedir. Ayrıca programlar özel sektör ile rekabet etmeyen işler, daha çok el emeğine dayalı işlerdir. Dolayısıyla alt yapı ve çevre iyileştirmeleri de uygulanan programlarının bir diğer etkisidir. Türkiye’de de kamu istihdam programı olarak uygulanan TYP 2008 küresel krize karşı bir tedbir olarak uygulanmaya başlamıştır. Aktif istihdam programları içerisinde günümüzde büyük bir paya sahip olan TYP’de 2015 yılı verilerine göre yaklaşık 429 bin kişi istihdam edilmiştir. Toplum yararına program diğer ülkelerde uygulanmakta olan kamu istihdamı ile benzerlik göstermektedir. Programın asgari ücret düzeyinde bir ücret sunması, istihdam edilen kişilere verilen işler özel sektör ile rekabet etmeyen, el emeğine dayalı, alt yapı ve bayındırlık işleri olması da DNİR ile benzeşen özellikleridir.

Bu çalışmada Türkiye’de DNİR politikasının uygulanabilirliği ölçmek için 2014 yılı verileri ile oluşturulmuş sosyal hesaplar matrisi kullanılmıştır. Türkiye ekonomisi için 2014

yılına ait SHM yapısı üretim faaliyetleri, mallar, üretim faktörleri, kurumlar, sermaye hesabı ve dış alemden oluşmuştur. Üretim faaliyetleri hesabı TÜİK'in 2012 G-Ç tablosunun 2014'e uyarlanması ile 12 sektöre toplulaştırılmıştır. Üretim faktörleri iş gücü ve sermaye hesabından, kurumlar hesabı ise firmalar ve hanehalkları hesaplarından oluşmaktadır. Hanehalkları hesabı senaryoların amaçlarına göre farklılaştırılmış ve her bir senaryo için dört gruba bölünmüştür. Kamu sektörü özel tasarruflar, kamu yatırımları ve dış dünyanın eklenmesi ile 35 x 35'lik bir matrisle analiz yapılmıştır. Kullanılacak senaryolarda gelir grubu, cinsiyet ve genç istihdamı dikkate alınmıştır. Senaryolarda hanehalkı bazında istihdam yaratılmıştır. Kaç kişiye istihdam sağlanacağı ise TÜİK'in Gelir ve Yaşam Koşulları Anketi'nden elde edilen verilerin Türkiye Adrese Dayalı Nüfus istatistiklerine oranlanması ile elde edilmiştir. Türkiye'de tıpkı diğer ülkelerde sosyal yardım politikalarına yapılan eleştiriler gibi, sosyal yardımların adaletli bir dağılıma sahip olmadığı, bağımlılık yarattığı, yararlanıcıları tembelleğe ittiği ve iş gücü piyasasından bağlarını koparttığı gibi eleştiriler bulunmaktadır. Buradan yola çıkarak ilk iki senaryonun hedef kitlesini düşük gelirli hanehalkları oluşturmuştur. Düşük gelirli hanehalklarına sosyal yardım yerine asgari ücret düzeyinde devletin istihdam sağlanması ile en az bir iş arayan kimsenin bulunduğu gelir düzeyi yıllık 0- 30.000 TL arasında olan 1.316.606 hanehalkı tespit edilerek hanehalkı gelir artışı ölçülmüştür. Buna göre kamu istihdamı yaratmak yoluyla devletin harcaacağı her 1 TL, tüm sektörlerde hanehalkı gelirinde toplam 0,968 TL'lik bir artış yaratacak ve bu artış beraberinde toplam nihai talepte artış yaratacaktır. İkinci senaryoda yıllık gelir düzeyi daha dar bir aralıkta bulunan dip yoksullar dikkate alındığında yani yıllık geliri 0-15.000 TL arasında olan 531,849 hanehalkı için analiz yapıldığında kamunun iş yaratımı yoluyla yapacağı 1 TL'lik bir ödeme tüm sektörler için hanehalkı gelirinde toplam 2,384 TL'lik bir artışa neden olacaktır. Üçüncü senaryo genç işsizliğini dikkate almaktadır. Türkiye'de genç işsizliği Avrupa ülkeleri arasında en yüksek orandadır ve gençler arasında eğitilmiş olanların yüksekliği dikkat çekicidir. En az bir genç işsizinin bulunduğu 626.054 hanehalkındaki işsizler için kamunun iş yaratım yolu ile yapacağı her 1 TL'lik artış karşısında tüm sektörlerde genç işsizlerin hanehalkı gelirinde 2,03 TL'lik bir artış yaratmaktadır. Dördüncü senaryo kadın istihdamına yöneliktir. Kadınların eğitim düzeyinin düşük olması, piyasa ve yasal şartların uygunsuzluğu, cinsiyet ayrımcılığı, küçük çocukların bakımı ve ev işleri gibi sebeplerle Türkiye'de kadınların istihdamı oldukça düşük düzeylerde seyretmektedir. Özellikle çocuk ve ev işleri gibi nedenlerden dolayı 10 milyonun üzerinde kadın işgücüne katılmamaktadır. Kadınların iş gücüne katılımları bir taraftan ekonomik diğer taraftan da sosyal gelişmişlik ve kalkınma adına önemlidir. Devlet kadınların istihdamını desteklemek için çeşitli politikalar izlese de bunlar çeşitli şartlar ve testler nedeniyle sınırlı kalmaktadır. DNİR

politikasının uygulanması halinde var olan işsizlikle ilgili istatistiklerin dağılımına bakıldığında tüm sektörler açısından en fazla yararlanacak olanların yine kadınlar olacağı görülmektedir. Dördüncü senaryoda 370.317 kadına asgari ücret düzeyinde kamu istihdamı yaratılması halinde ne olacağına ilişkindir. Kamu harcamalarına yapılacak 1 TL'lik bir artış kadınların hanehalkı gelirlerinde 3.42 TL'lik bir artış yaratacaktır.

Her bir simülasyonda kamu istihdam programları için yapılacak olan kamu harcamaları Türkiye ekonomisinin GSYİH'na oranlandığında oldukça düşük olduğu, dolayısıyla mali kaynak yetersizliğinin olmayacağını söylemek mümkündür. Senaryolara bakıldığında ekonomide arz yönlü artış sağlarken aynı zamanda talep yanlı olarak çarpan etkisiyle ekonomik büyüme sağlayacağı ve yarattığı vergi geliri artışı ile kamu istihdam programlarının maliyetlerini azaltacağı görülmektedir. Çalışma sonucunda elde edilen bulgular Güney Afrika ve Yunanistan için yapılan etki değerlendirmesindeki sonuçları destekler niteliktedir.

Devletin Nihai İşveren Olma Rolü ana akım iktisadın öne sürdüğünün aksine sağlam bir teorik temel üzerine şekillendirilmiştir. İşsizliğin azaltılması, fiyat istikrarının sağlanması, bölüşümün yeniden düzenlenmesi, sürdürülebilir kalkınma ve büyümenin sağlanması için önemli bir istihdam politikası olarak görülmelidir. Ülke örneklerine bakıldığında Hindistan, Arjantin, Güney Afrika gibi ülkelerde DNİR politikasının maliyetlerini inceleyen çalışmalar, programların maliyetlerine karşılık önemli ekonomik ve sosyal sonuçların olduğu bulgusuna ulaşmışlardır. Kapitalist ekonomilerin istihdam yaratmada başarısız olduğu günümüzde devletin işsiz ve yoksullar için yeni istihdam stratejileri geliştirmeleri gerekmektedir. Bunun için DNİR politikası istihdam edilmeyen, iş bulamayan iş gücünü istihdam edecek ve gerekli olduğu durumda özel sektöre arz ederek esnekliği arttıracaktır. Böylesi bir politikanın uygulamaya koyulabilmesi için kurumsallığın yaygınlaşması, siyasi irade, toplumsal uzlaşma ve sosyal diyalog, sosyal hak kavramlarının içerisinde doldurulması gerekmektedir.

Ana akım iktisadın işsizliği ve yoksulluğu çözmede yetersiz kalmaları göz önüne alındığında sosyal yardım mantığından ayrılarak sosyal hak temelli istihdam politikaları oluşturulmalıdır. Bu politikalardan olan DNİR politikasının ülke örneklerinde ekonomik ve sosyal etkileri dikkate alındığında uygulanabilir olduğu görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Antonopoulos, R. (2007). *The Right to a Job, the Right Types of Projects: Employment Guarantee Policies from a Gender Perspective*. Working Paper No. 516, Annandale-on-Hudson, NY: The Levy Economics Institute of Bard College
- Antonopoulos, R. ve Kim, K. (2008). *South Africa Scaling Up The Expanded Public Works Programme: A Social Sector Intervention Proposal*. The Levy Economics Institute of Bard College,.
- Antonopoulos, R., Adam S., Kim, K., Masterson, T. ve Papadimitriou, D. B. (2014). *Responding to the Unemployment Challenge: A Job Guarantee Proposal for Greece*. Research Project Report, The Levy Economics Institute of Bard College.
- Aroche Reyes, F. ve Marquez Mendoza, M.A. (2013). *The Demand Driven and the Supply-Sided Input-Output Models. Notes for the debate*, MPRA Paper No. 61132, https://mpra.ub.uni-muenchen.de/61132/1/MPRA_paper_61132.pdf (erişim tarihi: 20 Nisan 2016)
- Auer, P., Efendioğlu, Ü. ve Leschke, J. (2008). *Active labour market policies around the world. Coping with the consequences of globalization. (Second edition)*. Geneva: International Labour Office
- Azam, M. (2012). *The Impact of Indian Job Guarantee Scheme on Labor Market Outcomes: Evidence from a Natural Experiment*. Bonn, Germany: the Institute for the Study of Labor (IZA).
- Azam, M., Ferre, C. ve Ajwad, M. I. (2012). *Did Latvia's Public Works Program Mitigate the Impact of the 2008-2010 Crisis?* . World Bank Policy Research Working Paper No. 6144.
- Banerji, A., Newhouse, D. ve Paci, P. (2014), *Working through the Crisis : Jobs and Policies in Developing Countries during the Great Recession* . Directions in Development-- Human Development;. Washington, DC: World Bank.
- Bell, S. (2001). «The role of the state and the hierarchy of money.» *Cambridge Journal of Economics*, no. 25, 149-163.
- Berg, E., Bhattacharyya S., Rajasekhar, D. ve Manjula, R. (2014). *Can Public Employment Schemes Increase Equilibrium Wages? Evidence from a Natural Experiment in India*.

- Working Paper No. 14/317, Bristol : Centre for Market and Public Organisation
University of Bristol .
- Berkin, C., Miller, C., Cherny, R., Gormly, J. ve Egerton, D. (2011). *Making America: A History of the United States, Volume 2: Since 1865, Brief*. Cengage Learning.
- BIEN. (2016). <http://basicincome.org/basic-income/history/> (erişim Tarihi: 18 Nisan 2016)
- Bonoli, G. (2010). “The political economy of active labour market policy”, *Working Papers on the Reconciliation of Work and Welfare in Europe RECOWE Publication, Dissemination and Dialogue Centre* . no. REC-WP 01/2010. Edinburgh, 1-28.
- Brence, I. ve Kantāne, I. (2012). “Workplaces with Stipend Programme and Its Impact on Poverty Risk Decrease: Case of Latvia”, *Economic Annals LVII*, no. 192 (2012): 99-111.
- Buvinic, M. (1996), Promoting employment among the urban poor in Latin America and the Caribbean: A Gender Analysis, International Labour Organization: Geneva.
- Colander, D. (2002), Functional Finance, New Classical Economics and Great Great Grandsons., Middlebury College Economics Discussion Paper No. 02-34, July 2002.
- Connors, L. ve Mitchell, W. (2013). *Framing Modern Monetary Theory*. Working Paper 06-13, Centre of Full Employment and Equity
- Dadzie, R. B. (2013). *The State, Employer of Last Resort and Youth Employment : A Case Study of the National Youth Employment Program in Ghana*. Employment Guarantee Schemes içinde, yazar Michael J. Murray ve Mathew Forstater, 127-143. New York: Palgrave Macmillan.
- Dasgupta, P. (2013). *Employment Generation Schemes and Long-Term Development: A Case Study of the NREGA in India*. Employment Guarantee Schemes içinde, yazar Michael J. Murray ve Mathew Forstater, 103-125. New York: Palgrave Macmillan.
- Defourny, I. ve Thorbecke, E. (1984). *Structural Path Analysis and Multiplier Decomposition within A Social Accounting Matrix Framework*. The Economic Journal, 94, 111-136.
- Devereux, S. (2002). *From workfare to fair work : the contribution of public works and other labour-based infrastructure programmes to poverty alleviation*. Working Paper, Geneva: International Labour Office, 2002.
- Ercan, H., Taymaz, E. ve Yeldan, E. (2010). *Kriz ve Türkiye: Kriz Tedbirlerinin Etki Değerlendirmesi*. Ankara: Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO).
- Erten, H. (2009). *Türkiye İçin Sektörel Sosyal Hesaplar Matrisi Oluşturma Yöntemi ve İstihdam Üzerine Bir Hesaplanabilir Genel Denge Modeli Uygulaması*. Ankara: DPT.

- ESCWA. (2014). *Study on the Labour Intensive Work Programme in Yemen*. http://www.escwa.org.lb/divisions/div_editor/Download.asp?table_name=divisions_other&field_name=ID&FileID=1680 (erişim tarihi: 2 Şubat 2016).
- Estevão, M. (2003). “Do Active Labor Market Policies Increase Employment?” *IMF Working Paper*, Aralık.
- Forstater, M. (1999). “Public Employment and Economic Flexibility : The Job Opportunity Approach to Full Employment” *Public policy brief*, No: 50, Jerome Levy Economics Institute of Bard College, 1999.
- Fostater, M. (2002). Full Employment Policies Must Consider Effective Demand and Structural and Technological Change: A Prime Point of Pasinetti’s Political Economy, A Post Keynesian Perspective on 21st Century Economic Problems içinde Paul Davidson(-derl.), Edward Elgar.
- Fostater, M. (2006). Tax-Driven Money: Additional Evidence from the History of Economic Thought, *Economic History and Economic Policy. Complexity, Endogenous Money and Macroeconomic Theory* içinde Mark Setterfield (derl.), Edward Elgar
- Forstater, M. (2013). «The Job Guarantee and Municipal Confederalism: Exploring the National and Local Levels of Program Operation.» *Employment Guarantee Schemes* içinde, yazar Michael J. Murray ve Mathew Forstater, 145-155. New York: Palgrave Macmillan.
- Forstater, M. ve Mosler W. (2005). “The Natural Rate of Interest Is Zero.” *Journal of Economic Issues* 39, no. 2 (2005): 535-542.
- Galasso, E. ve Ravallion, M. (2003). “*Social Protection in a Crisis: Argentina’s Plan Jefes y Jefas*”. World Bank Policy Research Working Paper 3165, 1818 H Street NW, Washington DC: Development Research Group, World Bank
- Galhardi, R. (2010). «Mexico: Extend temporary employment programme.» 05 November 2010. http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---americas/---ro-lima/documents/article/wcms_limd3_12_en.pdf (erişim tarihi: 20 Nisan 2016).
- Gilligan , D. O., Hoddinott, J. ve Taffesse, A. S. (2009) «The Impact of Ethiopia's Productive Safety Net Programme and its Linkages.» *The Journal of Development Studies* 45 , no. 10 , 1684-1706.
- Gnos, C. ve Rochon, L. P. (2002). Money creation and the state: a critical assessment of Chartalism, in: *International Journal of Political Economy*, 32(3), 41–57.
- Grosh, M., Ninno, C., Tesliuc, E. ve Ouerghi, A. (2008). *For Protection and Promotion The Design and Implementation*. Washington DC: The World Bank.

- Grosh, M., Fruttero, A. ve Oli, M. L.(2014). “The Role of Social Protection in the Crisis in Latin America and the Caribbean” *Understanding the Poverty Impact of the Global Financial Crisis in Latin America and the Caribbean* içinde, düzenleyen: Margaret Grosh , Maurizio Bussolo ve Samuel Freij, 199-257. Washington D.C.: The World Bank
- Hara, T. (2008). *Quantitative Tourism Industry Analysis Introduction to Input-Output, Social Accounting Matrix Modelling and Tourism Satellite Accounts*. Elsevier.
- Hieda, T. (2011). “The Politics of Active Labor Market Policy in Post-Industrial Democracies: Divergent Policy Responses to New Social Risks among Pro-Welfare Parties.” Cilt 003. Tokyo: Waseda Üniversitesi.
- Hirway, I., Saluja, M. R. ve Yadav, B. (2008). “The Impact of Public Employment Guarantee Strategies on Gender Equality and Pro-Poor Economic Development India Reducing Unpaid Work in the Village of Nana Kotda, Gujarat: An Economic Impact Analysis of Works Undertaken under the National Rural Employment.”. Development Programme, Bureau for Development Policy, Gender Team, Annandale-on-Hudson, New York.
- ILO. (2015). *Rationalizing social protection expenditure in Ghana: consolidated report*. Geneva: International Labour Office.
- Ingham, G. (2002). “Babylonian madness’: on the historical and sociological origins of money.” *What is Money?* içinde, yazar John Smithin. Taylor & Francis e-Library.
- Ingham, G. (2004). *The Nature of Money*. Cambridge: Polity Press.
- Işık, S. (2009a). “Tam İstihdam ve Fiyat İstikrarı Kapsamında Neo-Liberal Yaklaşımlara Post Keynesyen Karşı Duruşlar : Devletin Nihai İşveren Olma Rolü”. *Ekonomik Yaklaşım* 20, no. 70 : 61-88.
- Işık, S. (2009b). “İstihdam Bağlamında Neo Liberal Yaklaşım Post Keynesyen Karşı Duruş: Devletin Nihai İşveren Olma Rolü”. “*İşGüç*” *Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi* 11, no. 2: 137-162.
- Işık, S. ve Mert, M. (2009), “İstihdam ve İşsizlik Sorununu Çözmeye Yönelik İstihdam/Gelir Garantisi Politikasının Uygulanabilirliği: Antalya Örneği.” *I. Sosyal Haklar Uluslararası Sempozyumu*. Antalya: <http://www.sosyalhaklar.net/2009/bildiri/isik.pdf>, 306-323.
- Işık, S. (2010). *Para, Finans ve Kriz Post Keynesyen Yaklaşım*. 2. Baskı. Ankara: Palme Yayıncılık.
- Işık, S. (2012). «Yoksullukla Mücadelede Minsky’nin Kamu İstihdam Stratejisi.» *TODAİE, Amme İdaresi Dergisi* 45, no. 2 : 1-28.

- Işık S. ve Öksüz Nariç, N. (2016) "Yoksulluk ve İstihdama Post-Keynesyen Yaklaşım: Devletin Nihai İşveren Rolü", Post-Keynesyen Yaklaşım Alternatif Parasal İktisat içerisinde, ed. Işık S., Cin M. F., Palme Yayın Dağıtım, Ankara, ss.327-362
- İŞKUR. (2012a). Toplum Yararına Çalışma Programları 9 Ay Uzatıldı. Mayıs 20, 2015 tarihinde <http://www.iskur.gov.tr/AnaSayfa/TYCP9AyaUzatildi.aspx> adresinden alındı
- İŞKUR. (2012b). 2012 Yılı İl İstihdam Ve Mesleki Eğitim Kurulları Faaliyet Raporu. Ankara: İŞKUR.
- İŞKUR. (2013). 2013 Yılı İl İstihdam Ve Mesleki Eğitim Kurulları Faaliyet Raporu. Ankara: İŞKUR.
- İŞKUR, (2017), 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu kapsamında 13.03.2017 tarih 67071 sayılı talepe cevaben kurumun sağladığı bilgi.
- Jalal, H. (2007). *Promotion Nationale: Forty-Five Years of Experience of Public Works in Morocco*. Working Paper 524, Annandale-on-Hudson, NY: The Levy Economics Institute, Bard College.
- Juniper, J. ve William, M. (2005) .Towards a Spatial Keynesian Macroeconomics, CofFEE, Working Paper No: 05-09.
- Juniper, J., Sharpe, T. P. ve Watt, M. J. (2014). «Modern monetary theory: contributions and critics.» *Journal of Post Keynesian Economics* 37, No: 2: 281-307.
- Kaboub, F. (2007), Employment Guarantee Programs: A Survey of Theories and Policy Experiences”, The Levy Economics Institute of Bard College, Working Paper no: 498, s.1-23.
- Kaboub, F. (2013). «The Fiscal Cliff Mythology and the Full Employment Alternative: An Affordable and Productive Plan.» *Review of Radical Political Economics* 45, no. 3 : 305–314.
- Kadmos, G. ve O’Hara, P. A. (2000). The taxes-drive-money and employer of last resort approach to government policy, in: *Journal of Economic and Social Policy*, 5(1), 1–18.
- Kang, S., Keum, J. ve Kim, D. (2001). “Korea: Labor Market Outcomes and Policy Responses after the Crisis”. *East Asian Labor Markets and the Economic Crisis: Impacts, Responses and Lessons* içinde, düzenleyen: Gordon Betcherman ve Rizwanul Islam, 97-140. World Bank/ILO.
- Karaca, N. G. (2011). Sosyal Devletin Yeniden Yapılandırılmasında Bir Araç Olarak Asgari Gelir Düşüncesi: Teorik Yaklaşımlar, *Kamu-İş*; C: 12, S: 1, 27-42
- Knapp, G. F. (1924). *The State Theory of Money*, Clifton: Augustus M.Kelley

- Koohi-Kamali, F. (2010). *Public Works and Social Protection*. European Report on Development.
- Kostzer, D. (2008). *Argentina: A Case Study on the Plan Jefes y Jefas de Hogar Desocupados, or the Employment Road to Economic Recovery*. Working Paper No.534, The Levy Economics Institute of Bard College.
- Kregel, J. (1999). "Price Stability and Full Employment as Complements in a New Europe: A Market-Based Price Stabilization Policy for the New ECB". *Full Employment and Price Stability in a Global Economy* içinde, yazan Paul Davidson ve Jan Kregel. Cheltenham: Edward Elgar.
- Kwon, H. (2002). "Unemployment and Public Work Project in Korea: 1998-2002". 21-25 October 2002
- Lavoie, M. (2013) "The Monetary and Fiscal Nexus of Neo-Chartalism: A Friendly Critique." *Journal of Economic Issues* 47, no. 1: 1-32.
- Lee, J. (2001) . "Income Assistance and Employment Creation through Public Works in Korea." *Labor market reforms in Korea : policy options for the future* içinde, yazan Funkoo Park, Young-bum Park, Gordon Betcherman ve Amit Dar, 175-195. Washington, DC: The World Bank and Korea Labor Institute.
- Lerner, A. P. (1943). Functional finance and the federal debt, in: *Social Research*, 10, 38–51.
- Lerner, A. P. (1947). Money as a creature of the state, in: *The American Economic Review*, 37, 312–317
- Lieuw-Kie-Song, M. (2011). *Integrating Public Works and Cash Transfers in Ethiopia: Implications for Social Protection, Employment and Decent Work*. Brasilia : International Policy Centre for Inclusive Growth (IPC-IG).
- Mastromatteo, G. ve Esposito, L. (2014). "Banking on ELR. How the ideas of Minsky can tackle unemployment" *55th Annual Conference of the Società Italiana degli Economisti*. Trento.
- Mastromatteo, G. ve Esposito, L. (2015). *The Two Approaches to Money: Debt, Central Banks, and Functional Finance*. Working Paper No.855, Levy Economics Institute of Bard College.
- McCord, A. (2008), 'Recognising Heterogeneity: A Proposed Typology for Public Works Programmes', Southern Africa Labour and Development Research Unit (SALDRU), Working Paper no. 26, SALDRU, School of Economics, University of Cape Town, South Africa, December.

- Meager, N. (2009). The Role Of Training and Skills Development in Active Labour Market Policies, *International Journal of Training and Development*, Volume 13, Issue 1, sf.1–18.
- Mehrling, P. (2000). Modern Money: Fiat or Credit? *Journal of Post Keynesian Economics*, 22(3), 397–406.
- Miller, R. E. ve Blair, P. D. (2009). *Input-Output Analysis: Foundations and Extensions*. 2nd Edition, Cambridge University Press, Cambridge.
- Ministry of Welfare of the Republic of Latvia. (2012). “General description of the labour market situation in Latvia.” March 2012. http://www.lm.gov.lv/upload/darba_tirgus/darba_tirgus/labour_market_270312.pdf (erişim tarihi: 18 Nisan 2016)
- Ministry of Rural Development. (2005). “Mahatma Gandhi National Rural Employment Guarantee Act (Mahatma Gandhi NREGA)” (PDF). “Ministry of Rural Development”, Government of India. Retrieved 5 November 2013. [http://rural.nic.in/sites/downloads/right-information-act/02%20CIC_PartII_MG_NREGA\(F\).pdf](http://rural.nic.in/sites/downloads/right-information-act/02%20CIC_PartII_MG_NREGA(F).pdf) (erişim tarihi: 18 Nisan 2016).
- Minsky, H. (1986). *Stabilizing an Unstable Economy*. London: Yale University Press.
- Mitchell, B. ve Muysken, J. (2008). *Full Employment Abandoned: Shifting Sands and Policy Failures*. Edward Elgar.
- Mitchell, B. (2017). The Job Guarantee: A Superior Buffer Stock Option for Government Price Stabilisation, *The Job Guarantee and Modern Money Theory: Realizing Keynes’s Labor Standard içinde*, ed. Murray, Michael J., Forstater, Mathew, Springer.
- Mohapi, B. J. (2016). The social sector of the Expanded Public Works Programme as a strategy to alleviate poverty amongst vulnerable groups in Gauteng. *Development Southern Africa*, 33(5), 644-657.
- Mosler, W. (1997-98), Full Employment and Price Stability, *Journal of Post Keynesian Economics*, vol. 20. no. 2. 167-182.
- Mosler, W. ve Mathew, F. (1999). A General Framework for the Analysis of Currencies and Commodities, *Full Employment and Price Stability in a Global Economy içinde* P. Davidson and J.Kregel (derl.), Edward Elgar.
- Mutual Learning Programme (2012). “Public works programmes - what works best? Latvia - Greece case”. <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=11410&langId=en> (erişim tarihi: 20 Ocak 2016)

- Nie, J. ve Struby, E. (2011). "Would active labor market policies help combat high U.S. unemployment?" . *Economic Review, Federal Reserve Bank of Kansas City* Q 3 : 35-69.
- OECD. (2000). *Pushing Ahead with Reform in Korea: Labour Market and Social Safety-net Policies*.
- OECD. (2015). *OECD Employment Outlook 2015*, OECD Publishing, Paris.
- Osei-Akoto, I., Bawakyillenuo, S., Owus, G ve Offei, E.L. *The Impact of Public Works on Poverty and Welfare: Evidence from Ghana*. Institute of Statistical, Social and Economic Research (ISSER), University of Ghana, Legon https://editorialexpress.com/cgi-bin/conference/download.cgi?db_name=CSAE2015&paper_id=1032 (erişim tarihi: 26 Nisan 2016).
- Öksüz Nariç, N., Işık, S., Mert, M. ve Aykın, S. M. (2016). "The Impact of Tourism Oriented Vocational Training Courses on Employability and Wages: The Case of Antalya", *Journal of Labour Relations*, Cilt 7, Sayı 1, Sayfa: 42-64
- Palley, T. I. (2015a). "Money, Fiscal Policy, and Interest Rates: A Critique of Modern Monetary Theory". *Review of Political Economy* Vol. 27, No. 1 , 1–23.
- Palley, T. I. (2015b). The Critics of Modern Money Theory (MMT) are Right, *Review of Political Economy* Vol. 27, 45-61
- Papadimitriou, D. B. (2008). *Promoting Equality Through an Employment of Last Resort Policy*. Working Paper No. 545, The Levy Economics Institute of Bard College.
- Papadimitriou, D. B., Nikiforos, M. ve Zezza, G. (2016). *How Long Before Growth and Employment are Restored in Greece ?* Strategic Analysis, Levy Economics Institute of Bard College.
- Polenske, K. (2004). Leontief's "Magnificent Machine" and Other Contributions To Applied Economics. Wassily Leontief and Input-Output Economics içinde editorler: E. Dietzenbacher & M. Lahr , sf: 9-29, Cambridge: Cambridge University Press.
- Pollin, R. (2012). *Back to Full Employment*. London, England: the mit press Cambridge, Mass.
- Pyatt, G. ve Round, J. (1979). "Accounting and Fixed Price Multipliers in a Social Accounting Matrix Framework", *The Economic Journal*, 89, 850-873
- Ramsay, A. (2002-3). "The jobs guarantee: a Post Keynesian analysis", *Journal of Post Keynesian Economics*, 25(2), 273-292.
- Rochon, P. ve Vernengo, M.V. (2003). State money and the real world: or chartalism and its discontents, in: *Journal of Post Keynesian Economics*, 26(1), 57–67.

- Reinecke, G. (2005). «Income Protection through Direct Employment Programmes: Recent Concepts and Examples from Latin America.» *International Social Security Review* 58, no. 2 – 3: 163-183.
- Ronconi, L., Sanguinetti, J., Fachelli, S., Casazza, V. ve Franceschelli, I. (2006). “Poverty and Employability Effects of Workfare Programs in Argentina”. PMMA Working Paper.
- Rose, N. E. (2013). “Bring Back the WPA: Lessons from the Job Creation Programs of the 1930s”. *Employment Guarantee Schemes* içinde, yazar Michael J. Murray ve Mathew Forstater, 155-174. New York: Palgrave Macmillan.
- Round, J. (2003). “Constructing SAMs for Development Policy Analysis: Lessons Learned and Challenges Ahead”. *Economic Systems Research* 15, no. 2 : 161-183.
- Statistic South Africa. (2014). Poverty Trends in South Africa. <http://www.statssa.gov.za/?p=2591> (erişim tarihi: 21 Mayıs 2016)
- Statistic South Africa. (2015). Labour market dynamics in South Africa, 2014 report. <http://www.statssa.gov.za/?p=4445> (erişim tarihi: 1 Ekim 2015).
- Sawyer, M. (2003). “Employer of Last Resort: Could It Deliver Full Employment and Price Stability?”. *Journal of Economic Issues* 37, no. 4 : 881-907.
- Seccareccia, M. (2004). “What Type of Full Employment? A Critical Evaluation of Government as the Employer of Last Resort Policy” Proposal *Investigación Económica*, vol. LXIII, núm. 247, enero-marzo , pp. 15-43.
- Subbarao, K., Ninno, C., Andrews, C. ve Rodriguez Alas, C. P. (2012). *Public Works As A Safety Net : Design, Evidence, and Implementation*. Washington D.C.: The Worldbank.
- Tcherneva, P. ve Wray, L. R. (2005). “Gender and the Job Guarantee: The impact of Argentina’s Jefes program on Female Heads of Poor Households”. Center for Full Employment and Price Stability. *Working Paper* No. 50. December. www.cfeps.org.
- Tcherneva, P. R. (2006). Chartalism and the Tax-Driven Approach to Money. *Handbook of Alternative Monetary Economics* içinde. düzenleyen: P. Arestis ve M Sawyer, 69-86. Northampton, MA: Edward Elgar.
- Tcherneva, P. R. (2013). Beyond Full Employment: What Argentina’s *Plan Jefes* Can Teach Us about the Employer of Last Resort. *Employment Guarantee Schemes* içinde. düzenleyen: Murray M.J. ve Forstater M. Palgrave Macmillan, New York.
- Tcherneva, P. R. (2014). Full Employment: The Road Not Taken. Levy Economics Institute. Working Papers Series, Paper No. 789.

- Telli, Ç. (2004). “Sosyal Hesaplar Matrisi Üretme Yöntemi ve Türkiye Uygulaması”. Planlama Uzmanlığı Tezi, DPT, Ankara.
- Tokucu, E. (2016). “Post Keynesyen Stok Akım Uyumlu Modeli ve Sektörel Finansal Dengeler Modeli Çerçevesinde Türkiye’de Sektörel Finansal Dengesizlikler ve Çözüm Önerileri” Post-Keynesyen Yaklaşım Alternatif Parasal İktisat içerisinde, ed. Işık S., Cin M. F., Palme Yayın Dağıtım, Ankara, ss.221-244.
- Togay, S. (1994). “Post-Keynesyen Teoride Para Arzının İçselliği”. *Ekonomik Yaklaşım* 5, no. 13: 47-66.
- TÜİK. (2012). Girdi Çıktı Tablosu 2012 Temel Fiyatlarla Cari Fiyatlarla http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=2524. (erişim tarihi: 20 Şubat 2016).
- TÜİK. (2014a). Türkiye İstatistik Kurumu, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=2430. (erişim tarihi: 1 Mayıs 2017).
- TÜİK. (2014b). Türkiye İstatistik Kurumu Kurumsal Sektör Hesapları. http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=2503 (erişim tarihi: 20 Aralık 2016).
- TÜİK GYK. (2014). Türkiye İstatistik Kurumu Gelir ve Yaşam Koşulları Anketi 2014 http://www.tuik.gov.tr/MicroVeri/GYKA_2014/turkce/index.html (erişim tarihi: 8 Mart 2016)
- TÜİK. (2016). Türkiye İstatistik Kurumu İşgücü İstatistikleri 2016. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007 (erişim tarihi: 20 Şubat 2016).
- TÜİK. (2017). Türkiye İstatistik Kurumu İşgücü İstatistikleri 2017. <http://www.tuik.gov.tr/HbGetirHTML.do?id=24634> (erişim tarihi: 20 Ekim 2017)
- Tymoigne, E.(2000). 3 views compared. <http://cas.umkc.edu/ECON/economics/faculty/Tymoigne/Econ%20201/3%20Views%20Compared.pdf> (erişim tarihi: 15 Aralık 2015).
- Tymoigne, E. (2014). “The Cost of Job Guarantee in the United States Insights from the 1930s Work Programs” *Review of Radical Political Economics* 46, no. 5: 517 - 534.
- Tymoigne , É. ve Wray R.L. (2015). “Modern Money Theory: A Reply to Palley”. *Review of Political Economy* Vol. 27, no. No. 1 : 24–44.
- Warren, M. ve Forstater, M. (1999) . “A General Framework for the Analysis of Currencies and Commodities” . *Full Employment and Price Stability in a Global Economy* içinde, yazar Paul Davidson ve Jan Kregel . Cheltenham: Edward Elgar.

- Watts, M. (2002) ."Basic Income versus the Job Guarantee: A Review of the Issues," *Journal of Economic and Social Policy*: Vol. 7 : Iss. 1 , Article 2.
- Wisman, J. D. ve Pacitti, A. (2014). "Ending the Unemployment Crisis with Guaranteed Employment and Retraining" *Journal of Economic Issues* XLVIII, no. 3 : 679-705.
- Wodon, Q. T., Ayres, R., Barenstein, M., Hicks, N., Lee, K., Maloney, W., Peeters, P., Siaens, C. ve Yitzhaki, S. (2000). *Poverty and policy in Latin America and the Caribbean*. World Bank technical paper; no. WTP 467. Washington, D. C.:The World Bank. <http://documents.worldbank.org/curated/en/536291468774256064/Poverty-and-policy-in-Latin-America-and-the-Caribbean> (erişim tarihi: 25 Temmuz 2016).
- World Bank. (2013a). *Mexico's Temporary Employment Program (PET) : case study*. Washington, DC: World Bank Group.
- World Bank, (2013b). Turkey : Evaluating the Impact of Iskur's Vocational Training Programs. World Bank <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/17561> (erişim tarihi: 15 Nisan 2016).
- Wray, L. R. (1998a). *Understanding Modern Money: The Key to Full Employment and Price Stability*. Northampton: MA Elgar.
- Wray, L. R. (1998b). *Money and Taxes : Chartalist*. University of Missouri at Kansas City; Bard College - The Levy Economics Institute, Jerome Levy Economics Institute Working Paper No. 222.
- Wray, L. R. (2000). *The Employer of Last Resort Approach to Full Employment*. CFEPS Working Paper no:9.
- Wray, L. R. (2003). The Neo-Chartalist Approach to Money. *The State, The Market and The Euro* içinde der. Stephanie A.Bell ve Edward J.Nell. Edward Elgar, Cheltenham, UK, s..89-111.
- Wray, L. R. (2007a). *Minsky's Approach to Employment Policy and Poverty: Employer of Last Resort and the War on Poverty*, Working Paper No. 515, The Levy Economics Institute of Bard College,
- Wray, L. R. (2007b). *The Employer of Last Resort Programme: Could It Work for Developing Countries ?* Economic and Labour Market Papers, International Labour Office, Geneva.
- Wray, L. R. (2009). *The Social and Economic Importance of Full Employment*. Working Paper No. 560, The Levy Economics Institute of Bard College.
- Wray, L. R. (2014). *From the State Theory of Money to Modern Money Theory: An Alternative to Economic Orthodoxy*. Working Paper No.792, Levy Economics Institute of Bard College.

- Wray, L. R. (2016). Devlet Parası Teorisinden Modern Para Teorisine: Ortodoks İktisada Karşı Bir Alternatif, Post-Keynesyen Yaklaşım Alternatif Parasal İktisat içinde , ed. Işık S., Cin M. F., Palme Yayın Dağıtım, Ankara, sf. 21-52.
- Zasova, A. (2015). *Labour Market Measures in Latvia 2008–13: The Crisis and Beyond*. Geneva: International Labour Office, Research Department.
- Zepeda, E., Alarcon, D., McDonald, S., Sapkota, C., Panda, M., Kumar, G. (2013). Scott McDonald, Chandan Sapkota, Manoj Panda, ve Ganesh Kumar. «Guaranteeing Jobs for the Rural Poor: An Assessment of India’s MGNREGA public works programme.» *Social Protection, Growth and Employment: Evidence from India, Kenya, Malawi, Mexico, Peru and Tajikistan* içinde, yazar United Nations Development Programme, 235-256. New York: United Nations Development Programme.
- Zouaoui, M. ve Aloui, O. (2002). *Extracts from "Poverty Assessment Study: Morocco" a study for the (JBIC) Japan Bank Int Coop*. January 2002.

EK 1- TOPLULAŞTIRILMIŞ 2012 GİRDİ – ÇIKTI TABLOSU

	Tarım	Madenlik ve Taşocaklığı	İmalat sanayi	Elektrik, gaz, buhar ve	İnşaatlar ve inşaat işleri	Ticaret, Ulaştırma,	Güvenlik ve soruşturma	Kamu yönetimi ve savunma	Eğitim hizmetleri	İnsan sağlığı hizmetleri	Üye olunan kuruluşlar	Diger hzm; Finansal,	Toplam	Hanehalkının ve hanehalkına	Devletin nihai tüketim	harcaması	Gayrisafi sabit sermaye	değişim	Gayrisafi sermaye	İhracat (fob)	Nihai Talep	Toplam kullanım	
Tarım	29 438 082	133 291	65 116 208	8 946	193 836	3 707 376	156 228	1 095 129	119 737	87 984	20 589	246 858	100 324 264	67 987 298		67 987 298	10 350 924	4 628 657	14 979 581	9 487 134	92 454 013	192 778 277	
Madenlik ve Taşocaklığı	452 063	1 946 322	55 259 295	28 243 154	6 747 404	1 526 391	40 893	3 655	10 669	229 315	34 592	241 716	94 735 469	5 906 915		5 906 915	493 117	2 465 306	2 958 423	5 265 262	14 130 600	108 866 069	
İmalat sanayi	21 052 424	4 390 779	330 589 692	3 285 388	103 367 699	81 987 548	3 194 444	7 882 312	1 798 340	9 825 147	625 402	17 333 577	585 332 750	254 478 276	9 172 979	263 651 254	127 393 681	- 3 779 463	123 614 218	254 815 854	642 081 326	1 227 414 077	
Elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme; Su temini, kanalizasyon, atık yönetimi ve ivileştirme faaliyetleri	1 451 502	985 592	45 423 672	66 634 066	4 136 404	7 820 146	95 324	1 911 524	1 824 895	1 903 211	122 581	3 068 761	135 377 677	29 979 905	6 868 488	36 838 393		- 275 150	- 275 150	1 027 868	37 591 111	172 968 788	
İnşaatlar ve inşaat işleri; Gayrimenkul hizmetleri	410 420	231 425	8 284 972	2 893 391	53 755 490	27 954 220	596 168	4 985 896	1 109 237	2 091 373	178 582	10 025 568	112 516 743	128 660 295	5 382	128 665 676	219 078 907	8 186 146	227 265 053	2 469 165	358 399 894	470 916 637	
Ticaret, Ulaştırma, Depolama, Konaklama, Yiyecek hzm	7 745 081	3 222 134	87 334 570	2 699 103	23 456 766	107 315 966	1 770 323	6 007 010	2 777 148	3 357 206	579 471	17 694 212	263 958 991	304 082 406	5 291 161	309 373 567	32 959 081	2 905 163	35 864 244	44 271 271	389 509 082	653 468 073	
Güvenlik ve soruşturma hizmetleri; bina ve çevre düzenleme (peyzaj) hizmetleri; büro yönetimi, büro	298 935	170 281	4 862 228	1 723 812	4 221 002	6 773 746	1 367 387	4 197 348	1 237 710	2 942 410	325 069	5 034 928	33 154 858	4 030 454		4 030 454				116 342	4 146 796	37 301 654	
Kamu yönetimi ve savunma hizmetleri; zorunlu sosyal güvenlik hizmetleri	9 718	6 547	153 051	100 537	224 910	572 288	8 462	475 571	10 367	85 858	14 501	678 877	2 340 687	4 845 973	84 191 852	89 037 825					89 037 825	91 378 512	
Eğitim hizmetleri	615	10 257	260 477	13 801	19 403	360 089	57 290	1 178 075	851 686	35 888	51 555	595 738	3 434 876	16 781 299	52 043 951	68 825 250					68 825 250	72 260 126	
İnsan sağlığı hizmetleri			6 012					5 034		4 418 214	32 584	42 319	4 504 163	13 380 486	53 671 761	67 052 247				111 910	67 164 157	71 668 320	
Üye olunan kuruluşlar tarafından verilen hizmetler	75 840	5 379	278 703	37 638	25 230	887 015	9 765	8 499	11 235	10 469	565 668	649 979	2 565 421	2 804 082	4 552 903	7 356 985					7 356 985	9 922 406	
Diger hzm; Finansal, Mesleki, bilimsel, Teknik, Bilgi ve İletişim hzm	965 709	1 401 319	23 907 708	4 344 000	15 284 400	36 583 407	1 346 888	3 921 897	1 424 371	4 596 659	1 602 447	57 223 713	152 602 158	110 182 448	7 150 719	117 333 167	21 903 697	- 764 591	21 139 106	5 069 690	143 541 962	296 144 120	
Toplam	61 900 389	12 503 325	621 476 588	109 983 837	211 432 185	275 488 193	8 643 172	31 671 951	11 175 395	29 583 735	4 153 042	112 836 245	1 490 848 056	943 119 838	222 939 194	1 166 059 032	412 179 408	13 366 067	425 545 475	322 634 495	1 914 239 002	3 405 087 058	
Ürün üzerindeki vergi eksi sübvansiyonlar	2 383 189	1 338 302	28 963 850	6 021 497	7 494 654	25 530 772	435 414	1 977 766	451 163	698 271	145 313	5 061 081	80 501 271	81 978 908	462 509	82 441 417	16 652 380	2 084 468	18 736 869	2 579 790	103 758 076	184 259 347	
Toplam ara tüketim / nihai tüketim (alıcı fiyatlarıyla)	64 283 578	13 841 627	650 440 438	116 005 334	218 926 839	301 018 965	9 078 586	33 649 717	11 626 558	30 282 006	4 298 354	117 897 325	1 571 349 327	1 025 098 746	223 401 702	1 248 500 448	428 831 788	15 450 556	444 282 344	325 214 286	2 017 997 078	3 589 346 405	
Çalışanlara yapılan ödemeler	3 194 349	5 281 814	87 692 343	7 761 753	30 517 116	96 438 193	16 498 963	55 462 999	46 224 470	30 550 080	5 094 518	53 861 172	438 577 769										
Üretim üzerindeki diğer net vergiler	- 2 792 991	38 343	912 589	218 648	2 747 006	1 457 940	73 721	629 531	19 469	144 531	13 240	1 424 621	4 886 659										
Üretim üzerindeki diğer vergiler	4 791	68 722	1 218 875	218 669	2 748 003	2 243 205	74 037	629 531	19 476	144 531	13 240	3 182 043	10 565 122						175 420 892				
Üretim üzerindeki diğer sübvansiyonlar	- 2 797 782	- 30 380	- 306 275	- 21	- 997	- 785 264	- 315		- 7			- 1 757 422	- 5 678 463										
İşletme artışı üzerindeki sabit sermaye tüketimi		1 473	22 321	700 032	740	27 853	6 344	12 957 658	8 250 038	5 222 139	519 430	1 481 240	29 189 268										
İşletme artışı, net / Karma gelir, net	114 059 735	13 575 354	164 874 141	30 035 014	218 107 840	248 117 355	10 779 385	- 11 321 392	6 139 590	5 456 716	- 3 136	112 938 472	912 759 072										
İşletme artışı, gayrisafi / Karma gelir, gaynsafi	114 059 735	13 576 827	164 896 462	30 735 045	218 108 580	248 145 209	10 785 728	1 636 266	14 389 628	10 678 854	516 294	114 419 712	941 948 341										
Gayrisafi katma değer (temel fiyatlarla)	114 461 092	18 896 983	253 501 404	38 715 447	251 372 702	346 041 341	27 358 413	57 728 796	60 633 568	41 373 465	5 624 052	169 705 506	1 385 412 768										
P.1 Toplam üretim (temel fiyatlarla)	178 744 670	32 738 610	903 941 842	154 720 781	470 299 540	647 060 306	36 436 989	91 378 512	72 260 126	71 655 471	9 922 406	287 602 831	2 956 762 095										
İthalat (cif)	14 033 607	76 127 459	323 472 234	18 248 007	617 097	6 407 766	864 655			12 849		8 541 289	448 324 963										
Toplam Arz (temel fiyatlarla)	192 778 277	108 866 069	1 227 414 077	172 968 788	470 916 637	653 468 073	37 301 654	91 378 512	72 260 126	71 668 320	9 922 406	296 144 120	3 405 087 058										

EK 2 – 2012 YILI İÇİN CPA 2008’E GÖRE 64 SEKTÖR VE TOPLULAŞTIRILMIŞ 12 SEKTÖR

Ürün kod (CPA 2008)	Ürün tanım (CPA 2008)		Toplulaştırılmış Sektör
A01	Tarım ve avcılık ürünleri ve ilgili hizmetler	1	Tarım
A02	Orman ürünleri ve ilgili hizmetler		
A03	Balık ve diğer balıkçılık ürünleri; su ürünleri; balıkçılık için destekleyici hizmetler		
B	Madencilik ve Taşocakçılığı	2	Madencilik ve Taşocakçılığı
C10-C12	Gıda, içecekler ve tütün ürünleri	3	İmalat sanayi
C13-C15	Tekstil, giyim eşyası, deri ve ilgili ürünler		
C16	Kereste, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri (mobilya hariç); hasır ve örme malzemesinden (saz, saman vb.) ürünler		
C17	Kağıt ve kağıt ürünleri		
C18	Basım ve kayıt hizmetleri		
C19	Kok ve rafine petrol ürünleri		
C20	Kimyasallar ve kimyasal ürünler		
C21	Temel eczacılık ürünleri ve müstahzarları		
C22	Kauçuk ve plastik ürünler		
C23	Diğer metalik olmayan mineral ürünleri		
C24	Ana metaller		
C25	Fabrikasyon metal ürünler, makine ve ekipmanlar hariç		
C26	Bilgisayarlar ile elektronik ve optik ürünler		
C27	Elektrikli teçhizat		
C28	Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipmanlar		
C29	Motorlu kara taşıtları, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork)		
C30	Diğer ulaşım araçları		
C31_C32	Mobilya ve diğer mamul eşyalar		
C33	Makine ve ekipmanların kurulumu ve onarımı		
D35	Elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme	4	Elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme
E36	Doğal su; suyun artırılması ve temini hizmetleri	5	Su temini, kanalizasyon, atık yönetimi ve iyileştirme faaliyetleri
E37-E39	Kanalizasyon hizmetleri, kanalizasyon çamuru; atığın toplanması, işlenmesi ve bertarafı; maddelerin geri kazanımı; iyileştirme hizmetleri ve diğer atık yönetimi hizmetleri		
F	İnşaatlar ve inşaat işleri	6	İnşaatlar ve inşaat işleri
G45	Toptan ve perakende ticaret ile motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin onarım hizmetleri	7	Ticaret
G46	Toptan ticaret, motorlu kara taşıtları ve motosikletler hariç		
G47	Perakende ticaret (motorlu kara taşıtları ve motosikletler hariç)		
H49	Kara taşımacılığı ve boru hattı taşımacılığı hizmetleri	8	Ulaştırma ve depolama hizmetleri
H50	Su yolu taşımacılığı hizmetleri		

H51	Hava yolu taşımacılığı hizmetleri		
H52	Depolama ve destek hizmetleri, taşımacılık için		
H53	Posta ve kurye hizmetleri		
I	Konaklama ve yiyecek hizmetleri	9	Konaklama ve yiyecek hizmetleri
J58	Yayıncılık hizmetleri		
J59_J60	Sinema filmi, video ve televizyon programı yapımıcılık hizmetleri, ses kaydı ve müzik yayımlama; programcılık ve yayıncılık hizmetleri	10	Bilgi ve İletişim hizmetleri
J61	Telekomünikasyon hizmetleri		
J62_J63	Bilgisayar programlama, danışmanlık ve ilgili hizmetler; bilgi hizmetleri		
K64	Finansal hizmetler (sigorta ve bireysel emeklilik hariç)		
K65	Sigorta, reasürans ve emeklilik fonları hizmetleri, zorunlu sosyal güvenlik hariç	11	Finansal Hizmetler
K66	Finansal hizmetler ile sigorta hizmetlerine yardımcı hizmetler		
L68B	Gayrimenkul hizmetleri		
L68A	Kendi konutunda ikamet edenler için izafi kira	12	Gayrimenkul hizmetleri
M69_M70	Hukuk ve muhasebe hizmetleri; idare merkezi hizmetleri; idari danışmanlık hizmetleri		
M71	Mimarlık ve mühendislik hizmetleri; teknik test ve analiz hizmetleri		
M72	Bilimsel araştırma ve geliştirme hizmetleri	13	Mesleki, bilimsel ve teknik hizmetler
M73	Reklamcılık ve pazar araştırması hizmetleri		
M74_M75	Diğer mesleki, bilimsel ve teknik hizmetler; veterinerlik hizmetleri		
N77	Kiralama ve leasing hizmetleri		
N78	İstihdam hizmetleri		
N79	Seyahat acentesi, tur operatörü, diğer rezervasyon hizmetleri ve ilgili hizmetler	14	Güvenlik ve soruşturma hizmetleri; bina ve çevre düzenleme (peyzaj) hizmetleri; büro yönetimi, büro destek ve diğer iş destek hizmetleri
N80-N82	Güvenlik ve soruşturma hizmetleri; bina ve çevre düzenleme (peyzaj) hizmetleri; büro yönetimi, büro destek ve diğer iş destek hizmetleri		
O84	Kamu yönetimi ve savunma hizmetleri; zorunlu sosyal güvenlik hizmetleri	15	Kamu yönetimi ve savunma hizmetleri; zorunlu sosyal güvenlik hizmetleri
P85	Eğitim hizmetleri	16	Eğitim hizmetleri
Q86	İnsan sağlığı hizmetleri		
Q87_Q88	Yatılı bakım hizmetleri; barınacak yer sağlanmaksızın verilen sosyal hizmetler	17	İnsan sağlığı hizmetleri
R90-R92	Yaratıcı sanatlar, gösteri sanatları ve eğlence hizmetleri; kütüphane, arşiv, müze ve diğer kültürel hizmetler; kumar ve müşterek bahis hizmetleri		
R93	Spor hizmetleri ile eğlence ve dinlence hizmetleri	18	Üye olunan kuruluşlar tarafından verilen hizmetler
S94	Üye olunan kuruluşlar tarafından verilen hizmetler		
S95	Bilgisayarların, kişisel eşyaların ve ev eşyalarının onarımına ilişkin hizmetler		
S96	Diğer kişisel hizmetler	19	Diğer hizmetler
T	Ev içi çalışan personelin işverenleri olarak hanehalklarının hizmetleri	20	Ev içi çalışan personelin işverenleri olarak hanehalklarının hizmetleri

EK 4 – ÇALIŞMADA KULLANILAN MAKRO SHM HESAP AÇIKLAMALARI

BİN TL		Aktiviteler	Mallar	Üretim faktörleri		Kurumlar			Sermaye hesabı		Dış dünya	TOPLAM
				İşgücü	Sermaye	Firmalar	Hanehalkları	Kamu sektörü	Özel tasarruflar	Kamu yatırımları		
Aktiviteler			Yurtiçi Arz					Sübvansiyonlar			Mal ve Hizmet İhracatı	Toplam Üretim
Mallar		Ara Girdiler					Özel Tüketim	Kamu Tüketimi	Özel yatırım harcamaları	Kamu yatırım harcamaları		Toplam Talep
Üretim faktörleri	İşgücü	Ücretler										İşgücü Gelirleri
	Sermaye	Sermaye Gelirleri										Sermaye Gelirleri
Kurumlar	Firmalar				Sermaye Gelirleri			Kamu Sektörü'nden Firmalara Transferler			Firmaların Döviz Gelirleri	Firmaların Gelirleri
	Hanehalkları			Ücretler		Firmalardan Hanehalklarına Kar Transferleri		Hanehalklarına Transferler			İşçi Gelirleri	Hanehalk Gelirleri
	Kamu sektörü	Üretim Vergileri	Satış Vergileri + İthalat Vergileri			Kurumlar Vergisi+ SGK Prim Ödemeleri (Gelirleri)+ Kamu Faktör Gelirleri	Gelir Vergisi + Vergi Dışı Normal Gelir				Dış Dünya'dan Kamu'ya Transferler	Kamu Gelirleri
Sermaye hesabı	Özel tasarruflar						Özel Tasarruflar					Özel Tasarruf
	Kamu yatırımları							Kamu Tasarrufu	Özel Tasarruf fazlası		Dış Kaynak	Kamu Tasarrufu
Dış dünya			Mal ve Hizmet İthalatı			Firmalar Kar Transferleri+Özel Sektör Dış Borç Faiz Ödemeleri		Kamu Dış Borç Faiz Ödemeleri				Dış Dünya'ya Yapılan Ödemeler
TOPLAM		Üretim Maliyeti	Toplam Kaynak	İşgücü Maliyeti	Sermaye Maliyeti	Hanehalkı Harcamaları	Firmaların Harcamaları	Kamu Harcamaları	Özel Yatırım	Kamu Yatırımı	Dış Dünya'dan Elde Edilen Gelirler	

Kaynak : Telli (2004)'ten uyarlanarak yeniden düzenlenmiştir.

EK 5- ÇALIŞMADA KULLANILAN MAKRO SHM HESAPLARI

BİN TL		Aktiviteler	Mallar	Üretim faktörleri		Kurumlar			Sermaye hesabı		Dış dünya	TOPLAM
				İşgücü	Sermaye	Firmalar	Hanehalkları	Kamu sektörü	Özel tasarruflar	Kamu yatırımları		
Aktiviteler			2,913,234,618					23,042,986			487,473,113	3,423,750,718
Mallar		1,894,828,382					1,263,582,341	208,937,548	265,470,664	84,359,861		3,717,178,797
Üretim faktörleri	İşgüç	590,557,989										590,557,989
	Sermaye	924,208,582										924,208,582
Kurumlar	Firmalar				924,208,582			42,934,391			4,336,216	971,479,189
	Hanehalkları			590,557,989		840,726,563					18,797,765	1,591,792,756
	Kamu sektörü	14,155,765	242,288,467			115,404,626	102,407,764				1,039,000	475,295,622
Sermaye hesabı	Özel tasarruflar						225,802,650					225,802,650
	Kamu yatırımları							49,845,277	-39,668,014		74,182,598	84,359,861
Dış dünya			561,655,711			15,348,000		8,824,981				585,828,692
TOPLAM		3,423,750,718	3,717,178,796	590,557,989	924,208,582	971,479,189	1,591,792,756	475,295,622	225,802,650	84,359,861	585,828,692	

EK 6 - TYP 2015 İLLERE GÖRE VERİLER

Typ Çalışan Sayısı	Erkek	Kadın	Genel Toplam	Typ Çalışan Sayısı	Erkek	Kadın	Genel Toplam
ADANA	4582	4186	8768	KAHRAMANMARAŞ	3696	2132	5828
ADYAMAN	2787	1067	3854	KARABÜK	1303	1640	2943
AFYONKARAHİSAR	2761	1278	4039	KARAMAN	2099	1921	4020
AĞRI	3321	1217	4538	KARS	3569	1607	5176
AKSARAY	1370	1317	2687	KASTAMONU	2638	1384	4022
AMASYA	2461	2995	5456	KAYSERİ	3002	1310	4312
ANKARA	5295	7227	12522	KIRIKKALE	2375	1609	3984
ANTALYA	2028	3328	5356	KIRKLARELİ	982	1482	2464
ARDAHAN	3281	1856	5137	KIRŞEHİR	2025	1770	3795
ARTVİN	2234	1961	4195	KİLİS	1939	1506	3445
AYDIN	2697	3147	5844	KOCAELİ	1962	3232	5194
BALIKESİR	2679	3299	5978	KONYA	4422	4099	8521
BARTIN	961	1422	2383	KÜTAHYA	2579	1643	4222
BATMAN	3306	1539	4845	MALATYA	4020	957	4977
BAYBURT	3370	1684	5054	MANİSA	4531	2769	7300
BİLECİK	500	982	1482	MARDİN	4886	1298	6184
BİNGÖL	2411	1799	4210	MERSİN	5198	6110	11308
BİTLİS	4035	1989	6024	MUĞLA	1461	3172	4633
BOLU	1334	2064	3398	MUŞ	3626	1574	5200
BURDUR	1406	2473	3879	NEVŞEHİR	2277	1048	3325
BURSA	1865	3719	5584	NİĞDE	2663	2290	4953
ÇANAKKALE	2178	3642	5820	ORDU	2993	1882	4875
ÇANKIRI	1075	1898	2973	OSMANİYE	2387	1667	4054
ÇORUM	3383	2889	6272	RİZE	2919	3907	6826
DENİZLİ	1747	1838	3585	SAKARYA	2364	2515	4879
DİYARBAKIR	5931	4603	10534	SAMSUN	2600	2675	5275
DÜZCE	1170	1039	2209	SİİRT	2851	1072	3923
EDİRNE	1079	1223	2302	SİNOP	1908	2227	4135
ELAZIĞ	4396	1770	6166	SİVAS	5738	3876	9614
ERZİNCAN	3652	1684	5336	ŞANLIURFA	13578	3683	17261
ERZURUM	9035	2576	11611	ŞİRNAK	2131	1130	3261
ESKİŞEHİR	1101	2523	3624	TEKİRDAĞ	1027	2166	3193
GAZİANTEP	5762	1784	7546	TOKAT	8232	2560	10792
GİRESUN	2604	2574	5178	TRABZON	3149	2940	6089
GÜMÜŞHANE	1597	1846	3443	TUNCELİ	716	1460	2176
HAKKARİ	1951	2586	4537	UŞAK	1420	1949	3369
HATAY	3251	3265	6516	VAN	4870	1149	6019
İĞDIR	1959	1252	3211	YALOVA	684	895	1579
ISPARTA	2108	2783	4891	YOZGAT	3258	2048	5306
İSTANBUL	2205	3374	5579	ZONGULDAK	2729	2525	5254
İZMİR	3821	5160	8981	Genel Toplam	241496	187737	429233

Kaynak: İŞKUR, 2017

Ö Z G E Ç M İ Ş

Adı ve SOYADI : Nihan ÖKSÜZ NARİNÇ

Doğum Yeri - Tarihi: Konya - 1982

Eğitim Durumu

Yüksek Lisans

Diploması : Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
İktisat Ana Bilim Dalı, Antalya, 2012

Tez Konusu : Meslek Eğitim Kurslarının İstihdam Etkisi: Antalya Örneği

Yabancı Dil : İngilizce

Bilimsel Faaliyetler

1. Öksüz Nariñ N., Işık S., Mert M., Meslek Eğitim Kurslarının İstihdam ve Ücretler Üzerindeki Etkisi Antalya Örneği, ICOPEC “V. Uluslararası Ekonomi Politik Konferansı Çağın Aklı: Piyasa Kıskaçında Birey ve Toplum (22.10.2013-24.10.2013).
2. WINBUGS Programı İle Bayesian Veri Analizi Çalıştayı, Yer: Akdeniz Üniversitesi, 22.01.2014-24.01.2014.
3. Öksüz Nariñ N., Işık S., Gül, Z. B., Türkiye’de İşsizlik ve Yoksullukla Mücadelede “Devletin Nihai İşveren Rolü”, Econanadolu 2017 V. Anadolu International Conference in Economics (11.05.2017-13.05.2017).
4. Öksüz, N. N., Işık S., Mert, M., Mehter Aykın S., The Impact of Tourism Oriented Vocational Training Courses on Employability and Wages: The Case of Antalya, Çalışma İlişkileri Dergisi, vol. 7, pp. 42-64, 2016.
5. Işık, S., Öksüz, Nariñ N., Post Keynesyen Yaklaşım Alternatif Parasal İktisat, Bölüm: Yoksulluk ve İstihdama Post-Keynesyen Yaklaşım: Devletin Nihai İşveren Rolü, Yayın Yeri: Palme Yayınevi, Editör: Işık, Sayım ve Cin, Mehmet Fatih, 2016.

İş Denevimi

Çalıştığı Kurumlar : Öğretim Görevlisi- Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO Dış Ticaret Bölümü (2015-)
Uluslararası Öğrenci Koordinatörü – Namık Kemal Üniversitesi (2016-2017)

E-Posta : nihanoksuz@akdeniz.edu.tr